BEAU BRUMMELL

„The Prince of Dandy's"
en Giacomo Casanova

door

Mr. C. P. van Rossem

BRUNA'S
HISTORISCHE
BIBLIOTHEEK

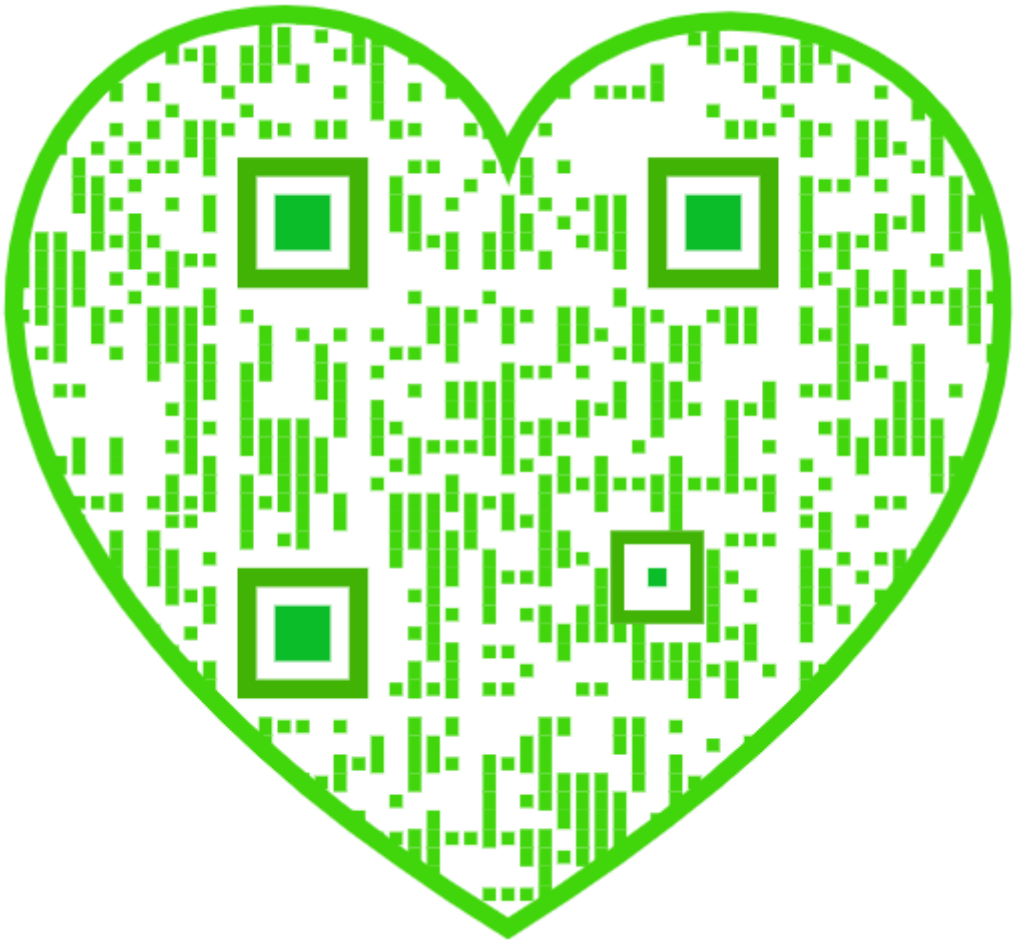

GEORGE BRUMMELL.

Bruna's Historische Bibliotheek
onder leiding van Dr. K. E. W. Strootman

BEAU BRUMMELL

„THE PRINCE OF DANDY'S" EN
:: GIACOMO CASANOVA ::

DOOR Mr. C. P. VAN ROSSEM

A. W. BRUNA & ZOON — UTRECHT

GREVILLE: Memoirs. RAIKE: Journal. MOORE: Memoirs and Correspondence. FITZGERALD: The life of George IV. LORD MALMESBURY: Diary. JOH. LEMOINNE: Brummell, (Revue des deux mondes, 1844). JESSE: The life of George Brummell. BARBEY D'AUREVILLY: Du Dandysme. WRAXALL: Memoirs. BULWER: Pelham. LISTER: Granby. BYRON: Letters and Journals, Memoirs (Moore). CAPTAIN GRONOW: Reminiscences and recollections. LORD HOUGHTON: Monographs. LADY STANHOPE: Memoirs. BOUTET DE MONVEL: George Brummell et George IV.

Een woord vooraf.

Gelijk bij vorig werk, zoo ook hier, heb ik mijn onderwerpen meer behandeld als luchtige causeries dan als historische essayes. Een frivole persoonlijkheid als Beau Brummell zou zich zonder twijfel verzet hebben tegen een zwaar gedocumenteerde biographie, hij was een anecdote en niet meer.

De opzet van de Casanovaschets heeft mij meer hoofdbrekens gekost, vele curieuse détails heb ik moeten uitschakelen als zijnde te scabreus, andere détails zijn van te weinig belang voor de niet *Casanovakenners, nog andere zijn te veel wetenschappelijk om in een causerie plaats te vinden. Ook in den omvang van mijn schets was ik beperkt, ik heb geschrapt om het werkje niet te zwaarlijvig te maken. Toch kan dit geen bezwaar zijn, Sainte-Beuve behandelt de Casanova-figuur in een tiental bladzijden. Jules Janin in het dubbele, Monnier maakt er zich af met een simpel hoofdstuk. Alle commentaren die mij van eenig belang leken heb ik aan den voet van de bladzijden geplaatst, doch ook hierin heb ik mij beperkt om het luchtige genre niet te verzwaren.*

ROTTERDAM,
Maart 1914.

TYP. VAN G. J. SLOTHOUWER TE AMERSFOORT

I.

Wat is het dandyisme?

Een dandy uit de letterkunde heeft getracht het ons te verklaren, Barbey d'Aurevilly, hij heeft het dandyisme geanaliseerd met paradoxen en hij heeft er juist aan gedaan. Het dandyisme is een schijnbare tegenstrijdigheid, schijnbaar, omdat het in den grond minder is een affectatie dan een kunst. Het is een pose die natuurlijk is, een soort van ijdelheid, eigenwaan waarvan alle verdienste ligt in de uitspatting, de buitensporigheid van de affectatie en die geestig en onschadelijk wordt door overdrijving. Maar bovenal is het een invloed. Het mysterie van Brummell's opkomst is het geheim van den invloed. Het is ontastbaar als de charme van een leelijke vrouw.

In karakter is het fransche en engelsche dandyisme zeer verschillend, Barbey d'Aurevilly heeft hierop niet voldoende gewezen.

In Frankrijk is de heerschappij van de mode steeds een weinig republikeinsch getint. Ten tijde van Brummell had men er vele dandy's, Tilly, Saint-Fargeau, Biron, men had „incroyables", „muscadins", men had geen „chef d'école". Er was geen eenheid van opvatting nòch in de politiek, nòch in de kunst, noch in de das. In Engeland daarentegen is de mode een monarchale en erfelijke institutie, men kent steeds één vorst, één super-arbiter. De Petronius van het regentschap was George Bryan Brummell.

Byron had wellicht de dandy van zijn tijd kunnen zijn als hij geen genie ware geweest, de Prins de Ligne als hij minder geest had gehad, Lauzun als hij den Don Juan had afgeworpen en zijn talenten had afgelegd. Het dandyisme verdraagt geen talenten; de kracht van Brummell was zijn eenzijdigheid, hij was dandy en niet meer.

Een gelukkige pose, een gelukkige lijn van een das, een gelukkig antwoord waren de bron van Brummell's wonderlijk gelukkige jeugd. Weinige personen zijn door de Goden opgeheven tot die hoogten waar het het menschelijke brein duizelt om met even wreed cynisme neergeworpen en vertrapt te worden. De koning der mode, George Bryan Brummell voor wiens hoogmoedig brutale lippen de koningszoon George het hoofd boog, die door Byron de geniaalste man van zijn eeuw

werd genoemd en die de eenigste persoon was, naar wien die wonderlijke Lady Stanhope navraag deed, nadat zij twintig jaar lang als kluizenaarster in de Libanon had gewoond, de koning der mode George Brummell stierf vervolgd en gesard door de schuldeischers in een gevangenis en in een krankzinnigengesticht.

De geboorte van George Brummell had niets dandy-like. Zijn vader[1]), secretaris van Lord North, was een eenvoudig man die door een goède administratie zijn fortuin had verdubbeld. Plichtmatig, vlijtig, zuinig, bescheiden en tevreden met het lot dat de Goden hem in den schoot hadden geworpen, vergat hij zijn zoon George een zijner deugden over te dragen. De natuur heeft humor, ze houdt van contrasten, ze heeft somtijds wonderlijke caprices. Alle deugden van papa Brummell gaf ze in den vorm van ondeugden aan den zoon. Brummell's ouders hebben zijn opgang niet gezien, evenmin zijn val. Die de Goden liefhebben sterft jong.

George op twaalfjarigen leeftijd naar Eton gezonden stak al spoedig af bij zijn aristocratische omgeving door zijn zindelijkheid. Hij was de eerste die een tandenborstel gebruikte en — — de dandy was geboren. Elke slikspat op zijn schoenen voelde hij

---

[1]) Zijn grootvader had een confiseurszaak in Bury-street.

als een vlek op zijn persoonlijkheid. Zijn kleeren, eenvoudig maar impacabel van lijn, zijn witte stok met gouden knop, zijn gedistingeerde démarche en zijn zelfbeheersching gaven hem den bijnaam „Beau" Brummell. Zijn geheime invloed deed zich onmiddelijk gelden, hij kon in de meest hartstochtelijke momenten met een enkel woord van zijn ironische lippen de geheele omgeving beheerschen. In een gevecht met een der omliggende colleges wordt zekeren dag een jongen knaap door de Eton Boys gevat; er zijn klappen gevallen, de gemoederen zijn tot het uiterst geprikkeld, nog eenige seconden en de arme gevangene wordt in de Theems geworpen. Beau Brummell komt aangewandeld, hij overziet de situatie en laconiek langs zijn neus weg klinkt het met die zekere affectatie die hem eigen is: „Beste kerels, ik zou dien man niet in de rivier gooien, hij heeft het vreeselijk warm en het is aan geen twijfel onderhevig of de jongen zal kou vatten." Deze onverwachte woorden vallen als koude waterstralen, de woede der Eton boys wordt ontwapend, in een vroolijken lach keert men huiswaarts.

Fama volat per urbes... De faam van den Eton dandy bereikte de ooren van den prinselijken epicurist en dandy, George, zoon van koning George III. „Een tweede Selwyn is opgestaan," riepen de prinselijke parasieten

en George, die steeds een nieuwe prikkel noodig had om te vergeten, dat hij zich verveelde, liet den jongen Brummell voor zich komen. Brummell veroverde het hart van den prins als een mooie vrouw. George herkende in den jongen Eton boy zich zelf, hij herkende zijn eigen dandyisme maar verfijnd en meer geestelijk. Deze vriendschap van een epicurist van een twee en dertig en een schooljongen van zestien, zou blijken broos te zijn als iedere vriendschap die slechts steunt op uiterlijkheden. Het ging met Brummell als met een bedorven kind, hij meende met zijn omgeving te kunnen spelen als een satraap, hij werd vertrapt als een slaaf.

Brummell ontvangt uit de handen van den kroonprins zijn aanstelling tot kornet bij het garde-regiment „the Tenth". Zijn militaire loopbaan zal een caricatuur zijn, bij de parades is hij steeds te laat en bovendien kost het hem ongeloofelijke inspanning zijn manschappen te vinden; de groote roode neus van één zijner soldaten is de veilige baak die hem voor algeheele stranding van zijn militaire capaciteiten behoedt. Op zekeren dag wordt de roode neus bij een ander escadron ingedeeld. Brummell weet van niets. Snuffelend als een speurhond rijdt hij langs de gelederen. Als hij het bekende roode gezicht ontdekt, knikt hij het dankbaar toe met de oogen en stelt zich op voor den troep. „Hoe

is het nu, Mr. Brummell," brult plotseling de stem van den kolonel. „U staat voor den verkeerden troep." — „Neen, neen," antwoordt de Beau met een dankbaren blik op den rooden neus — „ik weet wel beter — het zou wat moois zijn als ik mijn eigen manschappen niet kende." Dit zelfvertrouwen van den kornet sluit den kolonel den mond, slechts den volgenden dag komt hij tot de overtuiging dat brutaliteit de halve wereld heeft.

De militaire loopbaan van George zal kort zijn, de uniform is te onpersoonlijk om langen tijd door een dandy gedragen te worden. Bovendien wordt in het jaar 1790 het dragen van gepoederd haar als verplichtend aan de militairen voorgeschreven en het poeder is uit de mode . . .! De meest gegronde reden voor Brummell's ontslag is echter de volgende. De „Tenth" worden overgeplaatst naar Manchester. Brummell in een fabriecksstad! Het is even dwaas als Rivarol in Hamburg of Voltaire in Rotterdam.

George slaat zijn tenten op in Chesterfield-street No. 4; aan de overzijde woont George Selwyn, eveneens een dandy van naam. Onze Beau heeft geen voorbeeld noodig, hij is het patroon van alle komende eeuwen. Zijn vader heeft hem een kleine vier ton nagelaten. Het is een fortuin voor een bedelaar en handschoenengeld voor een dandy. Brummell, niet

in staat als een vorst te leven, zoekt het cachet van zijn luxe bestaan in een verfijnden eenvoud, het dandyisme van zijn luxe is meer intelligent dan éclatant. Hij geeft slechts kleine diners, maar zijn gasten zijn de „aristoi" van het vereenigd Koninkrijk, meermalen verwaardigt de kroonprins zich te smullen van de talentproeven van Brummell's franschen kok; Lord Petersham, Lord Somerset, Charles Kerr, Charles en Robert Manners en andere klinkende namen worden in het gulden boek van zijn gasten ingeschreven. Hij heeft slechts twee paarden maar ze worden geroemd door alle paardenkenners van Londen, hij heeft slechts één rijtuig, maar het is origineel en schitterend als het rollend liefdespavillioen van Mad^elle^ Clotilde van de Parijsche Opera.

Het meest karakteristieke bij Brummell, was de gratie zijner manieren, nooit heeft men hem kunnen beschuldigen zijn houding bestudeerd te hebben, alles wat in hem aantrok was een gift der natuur, het was natuurlijk als de natuur zelve. Captain Jesse, een tijdgenoot en vriend geeft ons het uiterlijk van den Beau, het stemt nauwkeurig met de persoonsbeschrijving van Raike en anderen. Bulwer in Pelham, Lister in Granby teekenen ons den dandy met een pen als in muscus gedoopt. Noch Pelham, noch Trebeck zijn voldoende scherp omlijnd om in deze figuren

anders te zien dan een etherisch dubbel, een romantische dubbelfiguur van den beroemden Beau. Captain Jesse vertelt dat George op een slank en welgevormd lichaam een hoofd droeg dat noch mooi noch leelijk was, zijn oogen, levendig en vol ironie, zijn mond scherp geteekend en sarcastisch, gaven echter aan het geheel een pittigheid die het gemis aan regelmatigheid vergoedde. Moeder natuur had hem een welgevormden neus geschonken; bij een val van een paard was deze neus echter gebroken en sindsdien scheef blijven staan; het schijnt echter dat deze kleine mismaaktheid het toch reeds origineele gelaat nog meer karakter gaf. Zijn uiterlijk ging George Brummell dan ook zeer ter harte, hij koketteerde gaarne met zijn mooie handen die een ieders bewondering opwekten; zijn handschoenen werden door hem zelf ontworpen en door twee artiesten uitgevoerd; één voor de duimen, een tweede voor het overige deel.

Voor zijn coiffure werden steeds drie coiffeurs ontboden; één voor het voorhoofd, een tweede voor het achterhoofd, een derde voor de kruin. Zijn schoenen waren met champagne gecireerd, zijn dassen werden door een der meest beroemde schilders geteekend. O, die dassen van George Brummell, het is een romance op zich zelf! Het boord hetwelk de eer genoot een dezer beroemde

dassen als ruggesteun te dienen, was oorspronkelijk zoo hoog dat 't het geheele gezicht en hoofd van Brummell bedekte. De eerste greep van onzen dandy artiest bestond in het vouwen van dit boord tot meer natuurlijke hoogte; hierop werd de das er omheen geslingerd en gestrikt. Dit oogenblik was voor den valet steeds een moment van spanning; viel de strik niet dadelijk goed uit zoo werd de das weggeworpen en om een andere verzocht.

De dassen werden in dezen tijd gedragen zonder eenig stijfsel, ze plooiden in groote rollen uit het vest te voorschijn. Brummell daarentegen schreef een geringe kwantiteit stijfsel voor en het machtwoord van onzen arbiter bracht een geheele revolutie teweeg in de wasscherijwereld. De eerste strik van deze stijve dassen vereischte de handigheid van een artiestenhand. „These are our failures," zeide Brummell's valet met plechtige stem zekeren dag tot een bezoeker die met verbaasde oogen een klein dozijn dassen zag verdwijnen in een waschmand. Voor Brummell was het strikken van een das het meest gewichtige oogenblik van den dag. Zegt ook niet de moderne dandy Oscar Wilde: „The first well tied tie is the first serious step into life"?

Wat de overige garderobe van Brummell betreft, we kunnen er slechts een kort bezoek

aan wijden. In den tijd van Brummell's opkomst smeult de revolutie te Parijs. Nadat ze het hoofd heeft opgestoken, de frases van gelijkheid en broederschap over de christenwereld heeft uitgeworpen en in de meest conservatieve hersenen eenige nieuwe denkbeelden heeft ingeplant, dringt ze ten slotte, hoewel na het ondervinden van eenigen tegenstand, de kleedkamer van Brummell binnen. Brummell wordt revolutionnair of liever, de revolutie breekt uit in zijn garderobe; de gepoederde pruik wordt verbannen als een fransch emigrant. Brummell raakt het hoofd kwijt, de zijden witte kousen, de bekante jabots, de gebloemde frac, de lage verlakte schoenen, de roode hakken, voorwerpen van een mode die langer tijd heeft geleefd dan één van haar zusters, worden weggeworpen om plaats te maken voor een kort geknipt hoofd, een lange smalle dichtgeknoopte pantalon, hooge schoenen met veters. Men leze er slechts de memoirs van Wraxall op na. De revolutie in de Londensche garderobes is zeer zeker minder bloedig dan haar zuster te Parijs, doch ze breekt met het Ancien Regime als een Clootz en ze kent geen Karel X.

Brummell's morning-dress was gelijk aan die zijner collega dandy's, zijn evening-dress daarentegen was een creatie; een blauwe jas en wit vest, een zwarte nauw sluitende pan-

talon en een opera-hart. Doch deze opsomming zegt niets, het is lyriek in proza omgezet. De kleeren van den Beau werden geïmiteerd, het model Brummell was steeds na eenige maanden gevulgariseerd, slechts de kunst deze kleeren te dragen was onnavolgbaar. Het oordeel van den arbiter in modezaken was een rechtbank zonder appèl, men vreesde zijn critiek en onderwierp zich er aan. Brummell heerschte als koning en werd overmoedig als zijn geluk. Als hij zekeren dag met Lord Petersham in het Hydepark wandelt blijft hij plotseling staan en vraagt met groote verwondering in zijn stem, wijzend op Mylord's schoenen: „wat zijn dat?" „Wel, schoenen natuurlijk," antwoordt Petersham zonder eenige aarzeling. „Zijn dat schoenen?" vraagt George, „neem me niet kwalijk — ik dacht dat het pantoffels waren."

Een andermaal is het de Hertog van Bedford die hem vol trots zijn oordeel vraagt over een nieuwe jas. „Draai om," roept Brummell, zijn Hoogheid gehoorzaamt als een recruut. „Links om — rechts om," de Hertog draait als een mannequin. „Bah," verzucht Brummell, „mijn beste Bedford, noem je dat prul een jas?"

De modetailor Sweitzer in Corkstreet die twee dandy's kleedt, George den kroonprins en George den dandy, zal zijn cliëntèle

steeds de keuze laten tusschen den prinselijken en den Brummellschen smaak doch met een veelbeteekenend lachje zal hij fluisteren: „Ik geloof dat Mr. Brummell toch altijd een beetje de voorkeur heeft." [1]) De Prins van Wales voelde dat hij zijn meerdere gevonden had en boog het hoofd voor Brummell's talent. Herhaalde malen bracht hij zijn jongen vriend des morgens een bezoek om in den tempel van het dandyisme een offer te brengen aan den smaak en de vindingrijkheid van den Beau.

Meestal eindigden deze séances met een zware lunch waarbij ongeloofelijke kwantiteiten wijn werden verbruikt. De twee Georges waren kinderen van hun eeuw, ze waren gewoon te drinken als Tempeliers. [2])

---

[1]) Byron schrijft:

„He. (Brummell) was remarkable for his dress, which was generally conceived by himself; the execution of his sublime imagination being carried out by that superior genius Mr. Weston, tailor, of old Bondstreet. The regent sympathised deeply with Brummell's labour to arrive at the most attractive and gentlemanly mode of dressing the male form, at a period when fashion had placed at the disposal of the tailor, the most hideous material that could possibly tax his art."

[2]) „Drinking and play were more universally indulged than at the present time and many men still living must remember the couple of bottles of port at least wich accompanied his dinner in those days. (Gronow: Recollections).

Brummell was meer dan een goedgekleede pop, hij was de man van de wereld zooals de Engelschen van dien tijd zich dien hadden gedacht. Steeds goed gehumeurd, zijn omgeving vermakend met dwaze invallen, door de natuur begiftigd met een aangenaam klinkende zangstem, een dichterlijke pen en een paar goede dansbeenen werd hij gezocht door alle aanzienlijke salons van Londen. We hebben het reeds gezegd, het geheim van Brummell's opkomst is het geheim van den invloed. Het zal ons steeds een mysterie blijven dat deze kleinzoon van een confiseur als gelijke, zelfs als meerdere werd ontvangen in de residenties van een Prins van Wales, een Hertog van Bedford, een Hertog van Rutland. Ja, in het vorstelijk buitenverblijf van laatstgenoemden was Brummell's slaapkamer een tempel die door geen ontheiligende voet mocht worden betreden. Geen gastvrouw kon bogen op een succes zonder de aanwezigheid van George Brummell, in de couranten prijkte zijn naam steeds aan het hoofd van de mondanité's, hij was een koning zonder constitutie, hij was machtiger dan George III. Was het wellicht zijn durf, zijn onbeschaamdheid, zijn cynisme die hem deden vreezen? Het is niet te ontkennen dat deze kwaliteiten hem in de oogen van vele verlegen menschenkinderen tot een hooger begaafd wezen maakten. Brummell ontdaan van zijn dandy-

isme was een dilettant en niet steeds van de bovenste plank. Slechts zijn zelfbeheersching redde hem meermalen van de klip van de middelmatigheid.

Het waren vooral de vrouwen die hem voortdroegen op hun bewondering.

Brummell reusseerde door de vrouw als een minister in een vaudeville. „Zie je dien gentleman daar bij de deur," zeide zekeren dag een moeder, rijk aan mondaine ondervinding, tot haar jeugdige dochter, „die daar, die op het oogenblik in gesprek is met Lord Malmesbury?" „Wie is het?" vroeg het meisje. „Een man, kind, die zoo aanstonds een praatje met ons zal komen maken, wees er vooral op uit hem een gunstigen indruk van je te geven, (de stem ging over in een gefluister), het is de beroemde Mr. Brummell."

The Prince of Dandys werd geadoreerd door het vrouwelijk geslacht en — mirabele dictu — zelden heeft hij wederliefde gegeven. Wellicht is dit het meest karakteristieke in de Brummell figuur. Hij was geen Richelieu, geen Lauzun, hij was een mannelijke madame de Coigny die zoo geestig moraliseerde: „Prendre un amant, c'est abdiquer". Madame de Coigny vertrapte haar principe toen ze in de blonde oogen van Biron had gekeken, Brummell liet de adoratie over zich heen gaan als

een Messias en ontsnapte aan de slavernij van de liefde. Hij was de eerste dandy die niet losbandig was, hij voerde het dandyisme op tot een moraal. Zijn liefdes waren platonisch, hij maakte geen vijandinnen en verbond een trouwe vrouwelijke sympathie aan de wisselvalligheden van het bestaan. En toch was het dikwijls een vriendschap die haar bron vond in vrouwelijke angst voor critiek en sarcasmen. Is het dandyisme niet de kunst om te behagen door te mishagen? Brummell was gevreesd als een tyran van Syracuse, hij was een belichaamde Satire, niemand als hij had de gave zijn meerderen in rang of talent af te maken. Een enkel woord van zijn ironische lippen deed wonderen, het werd gecommenteerd als een orakel en meermalen werd aan een gemeenplaats tot Brummell's eigen verwondering de vlucht gegeven van een gevleugeld woord. In de kunst van „Cutting" zooals de Engelschen dat noemen was hij een meester, vooral de parvenu's die zijn gunsten zochten werden met het snijdend zwaard van zijn sarcasmen afgemaakt. Er leefde in Londen een Mrs. Thompson, wier rijke inkomsten haar in staat hadden gesteld de trap van de maatschappij eenige treden te bestijgen. Brummell had eenige malen op weg naar een soiree, zijn geblaseerd gelaat in de deuropening van haar salon vertoond

misschien uit medelijden, misschien uit affectatie. [1])

Hoe het zij, de salon van Mrs. Thompson had een zekere naam verworven in de Londensche uitgaande wereld.

In Londen leefde ook een Mrs. Johnson wier salon eveneens door Brummell was geprotegeerd. Zekeren dag zond eerstgenoemde de invitaties rond voor een luisterrijk feest, zelfs de prins van Wales moest een uitnoodiging ontvangen. Brummell echter, was met opzet uitgeschakeld omdat hij op dat oogenblik in groote vijandschap leefde met den kroonprins. Als den avond van het feest is aangebroken, wacht Mrs. Thompson, omringd door eenige vrienden, met spanning op de komst van den vorstelijken bezoeker. Plotseling gaat de deur open . . . de gastvrouw verschiet van kleur... in een wolk van zelf gecondenseerd parfum, met een charmeerenden glim-

---

[1]) „à la première phase de sa vie il se mêlait encore à la foule des danseurs dans ces bals ou les mains les plus belles restaient oisives en attendant la sienne. Plus tard enivré de la position exceptionnelle qu'il s'était faite, il renonça à ce rôle de danseur trop vulgaire pour lui. Il restâit seulement quelques minutes à l'entrée du bal; il le parcourait d'un regard, le jugeait d'un mot et disparaissait, appliquant ainsi le fameux principe du Dandysme: „Dans le monde tout le temps que vous n'avez pas produit d'effet, restez; si l'effet est produit, allez-vous-en."

Barbey d'Aurevilly. Du Dandysme.

lach op de lippen treedt Beau Brummell binnen. In haar ontzetting laat de gastvrouw zich de woorden ontvallen: „Maar u is niet geïnviteerd, Mr. Brummell."

„Niet geïnviteerd — niet geïnviteerd — vraagt de Beau met zijn meest innemende stém — werkelijk — dat moet op een vergissing berusten." Langzaam zonder de minste haast verdwijnen de handen om beurten in de rokzakken, de seconden lijken uren, de gastvrouw zit op heete kolen, ieder oogenblik staat de komst van den prins te wachten. Eindelijk met een gelukkig glimlachje brengt de dandy een invitatiekaart te voorschijn en overhandigt deze aan Mrs. Thompson. Met een oogopslag ziet deze dat het de kaart is van Mrs. Johnson, haar vijandin van Grovenor Square. „Mijn naam is Thompson, Sir — Thompson, niet Johnson, sist ze tusschen haar tanden door. „Is het werkelijk waar, vraagt Brummell zonder zich in het minst van zijn stuk te laten brengen — het spijt mij vreeselijk — maar Johnson en Thompson, Thompson en Johnson — U moet me vergeven — maar dat is zoowat hetzelfde — de vergissing is menschelijk — Mrs. Thompson ik heb de eer u te groeten", en met zijn meest elegante buiging neemt de Beau afscheid van de gastvrouw die haar lippen tot bloed kerft en den geheelen avond het gegichel van Brummell's vrienden in haar oor hoort suizen.

Het is de anecdote van de onbeschaamdheid, een voordeelige kijk op de goede manieren van den dandy werpt het niet. Evenmin getuigt het van fijnen geest; in een Parijsche salon zou Brummell na deze impertinentie voor goed onmogelijk zijn geweest. Hij mengde echter meermalen in zijn onbeschaamdheid een essence humor die het „bon mot" een zekere originaliteit gaf.

Op de club vraagt een zijner vrienden hem waar hij den vorigen dag heeft gedineerd. „Bij een zekeren mijnheer Rells, antwoordt de Beau. Hij wilde eens wat anders in zijn huis zien dan al die kooplui en verzocht mij eenige vrienden te inviteeren — ik vroeg Alvanley, Mills, Pierrepont en eenige andere — van te voren keek ik even het menu in — het diner beloofde werkelijk uniek te worden — alle primeurs van het seizoen waren aanwezig en al onze wenschen waren ingewilligd — maar stel je mijn ontzetting voor toen Mr. Rells in eigen persoon met ons mee ging eten."

Bij een andere gelegenheid verzoekt een jong en rijk koopman hem de eer aan te doen zijn gast te zijn met eenige andere jonge dandy's. Na het diner vraagt Brummell of een der gasten zijn rijtuig beschikbaar wil stellen om hem naar de soiree van Lady Jersey te rijden. De jonge koopman, in het blijde vooruitzicht een salon binnen te treden in gezelschap van den arbiter elegentiarum

biedt aan, hem in deze van dienst te zijn. „Mijn besten dank, zegt Brummell maar... a propos — welke plaats denkt u zelf in uw Sedan in te nemen — U zult het waarschijnlijk niet prettig vinden achter op de bok te zitten — neen — dat gaat ook eigenlijk niet — maar u zult toch tevens begrijpen dat het voor mij niet doenlijk is om te samen met u in een rijtuig gezien te worden." Jesse vertelt dat deze woorden bij de aanwezigen een luiden lach verwekten, de arme gastheer was gedwongen in te stemmen in de algemeene vroolijkheid. Niet alleen is dit geestloos maar zelfs niet vrij te pleiten van grofheid, het teekent Brummell's karakter beter dan elke psychologische analyse. Deze laatste anecdote van de Sedan herinnert me aan een ander die niet onvermakelijk is en door Raike wordt gememoreerd. Op zekeren avond miste George zijn rijtuig en was gedwongen zijn verlakte schoenen te prostitueeren in het stroo van een huurkoets. Alles ging goed, niemand had hem opgemerkt in de gehuurde karos, vol zelfvertrouwen ging hij de trap op van Lady Dungannon's hotel. Op het oogenblik dat aller blikken op zijn doorluchtigen persoon waren gevestigd, tikte een valet hem zachtkens op den arm en sprak tot Brummell's grenzelooze ontzetting de vreeselijke woorden: „Neem me niet kwalijk, Sir, u hebt waar-

schijnlijk niet gezien dat er een stroo in uw schoen zit. Horribele visu — een groote vulgaire stroo stak loodrecht overeind uit de chaussure van den dandy. Brummell heeft vele moeielijke oogenblikken in zijn leven doorleefd, de tragiek van dit moment is hem steeds bijgebleven.

Wattier's club was voor Brummell het terrein waar zijn dictatorschap zich zonder grenzen ontplooide en ontwikkelde [1]). Hij stelde de wetten voor de das, voor de handschoen, voor het vest, voor de coiffure, voor de goede manieren en voor den vorm en grootte van snuifdoozen die toen ten tijde zeer in trek waren. Hij voerde er de genoegens op tot ondeugden, ridiculiseerde er alle gewetensbezwaren, nam het patronaat op zich over alle novieten en introduceerde er het macao dat hem zou ruïneeren. Byron noemt het de Dandyclub. „I liked the Dandies," schrijft de dichter, „they were all very civil to me, although in general they disliked literary people, and persecuted and mystified madame de Stael, Lewis, Horace Twiss and the like, most damnably." Slechts drie litteratoren vinden wij vermeld als

[1]) Andere beroemde en zeer enclusieve clubs uit dien tijd waren Arthur's, Almack's en Broodle's, White's en Brooke'sclub. Brummell was lid van al deze clubs. Hoe exclusief een club als White was wordt bewezen door het feit dat zelfs een d'Orsay gedeballoteerd werd.

leden van Wattier, Moore, Spencer en Byron. Ook zij wisten dandy te zijn op hun tijd.

Als Wattier verplaatst wordt naar Piccadilly zijn alle aanzienlijken van het Vereenigd Koninkrijk aanwezig. Lord Worcester en Brummell zitten na het diner weggedoken in een clubfauteuil met de ruggen naar elkander toegekeerd. „Is Lord Worcester hier?" vraagt George aan een waiter. — „Ja Sir." — „Zeg hem dan dat ik op zijn gezondheid wensch te drinken." — „Ja Sir." — De bekers worden gevuld, Brummell blijft in dezelfde houding liggen en zonder de moeite te nemen even het hoofd om te wenden: „Vraag aan Mylord of hij klaar is." — „Ja Sir." — „Is Mylord klaar?" — „Ja Sir." — „Zeg hem dan dat ik op dit oogenblik op zijn gezondheid drink."

Op deze wijze speelde Brummell met zijn aristocratische omgeving. Een jongmensch werd slechts „homme du monde" als de Beau zich verwaardigde eenige notitie van hem te nemen. Het is dan ook in het volle besef van zijn macht dat hij zekeren dag aan één der aanzienlijkste edellieden, die hem beschuldigde zijn zoon in het verderf te storten, koeltjes antwoordde: „Werkelijk, ik heb gedaan wat ik kon voor het jongmensch, ik heb hem eergisteren mijn arm gegeven van White's naar Wattier's." Als hij zekeren dag

aan de speeltafels aan een jong lid van Wattier een groote som gelds heeft verloren en deze aandringt op voldoening van deze eereschuld, verklaart Brummell dat hij reeds betaald heeft. „Betaald?" vraagt de schuldeischer verbaasd, „wanneer dan?" — „Wanneer — wel, toen ik voor het raam stond bij White en je toeriep: „Hoe gaat het met je, Jemmy?"

Gelijk ieder origineel talent, maakte ook Brummell school. Zijn beste leerling was Lord Allen, bijgenaamd King Allen, één van die groote stadskinderen die slechts kunnen leven in de mistige atmosfeer van Londen en zich ziek wanen zoodra het toeval hen naar buiten drijft. „The English can make nothing well but a kitchen poker" was zijn geliefkoosde uitdrukking. Lord Fife, een zijner andere discipelen, offerde al te veel aan de mode der verkwisting. Hij beloofde zekeren dag een millioen aan een bevallige fransche balletteuse en bemerkte tot zijn verbazing dat hij niet in staat was deze belofte gestand te doen. Lord Alvanley, president van Wattier, stond in de wandeling bekend als een man van geest[1]), in het kader van het Engelsche society leven is dit weinig zeggend, men

---

[1]) „He was universally admitted to possess l'esprit français in its highest perfection." (Captain Gronow, Recollections).

moet veel platheden en zoutelooze humor verwerken om een glimpje geest te ontdekken. Het volgende antwoord van Alvanley is niet onvermakelijk. De beroemde confiseur Gunter kon zekeren dag in het Hydepark zijn paard niet houden en kwam in botsing met Alvanley: „O Mylord I can 't hold him, he's so hot!" — „Ice him, Gunter — ice him!" antwoordde Mylord droogjes.

Velen van Brummell's vrienden maakten naam door wonderlijke grillen en weddenschappen. „Walking" Stewart wandelde, hoewel hij lezingen verfoeide, van Londen naar Edinburgh om een lezing van zijn naamgenoot Stewart bij te wonen, „Jerusalem". Whaley wedde dat hij bal zou spelen tegen de muren van Jerusalem en won de weddenschap. In deze omgeving van viveurs speelt een ieder zijn anecdote. Als Talbot op zijn sterfbed moet worden adergelaten, komt een zijner vrienden met het wonderlijk voorstel den buttler van de club te zenden omdat er meer genever dan bloed in zijn aderen vloeit. Mr. Craven pleegt zelfmoord als een Romein van de oude republiek omdat Boy Middleton de Derby heeft gewonnen.

Nu we spreken over Brummell's vrienden is een kort woord aan de vrouwelijke sympathiën van den dandy hier op zijn plaats. Hoewel in geenendeele losbandig, was hij evenmin een vrouwenhater, en wordt zelfs

verteld dat hij zekeren dag zijn maatregelen genomen had om een jong meisje uit de aanzienlijkste kringen tijdens een bal in de buurt van Grovenor-Square, te ontvoeren. George had weinig ondervinding in Amor's zaken, de moeder stak een spaak in het wiel en onze dandy zocht dien avond zijn troost bij Wattier. Men lachtte hem uit over zijn mislukte amourette. Brummell maakte zich er af met een grofheid: „Ik had er genoeg van, ik had gemerkt dat Lady Mary kool had gegeten." Geheel in tegenstelling met dit mislukte „bon mot" zijn z'n flirtbrieven. Brummell speelde met de liefde als met één zijner kostbare tabaksdoozen, hij koketteerde even gaarne met zijn lachende geest als met zijn mooie handen. Somwijlen ontluikte zijn hart als een mooie bloem, doch zelden geschiedde dit voor Juni, hij bewaarde de warmte van zijn gemoed voor de saeson, hij was in alles een man van de mode. Als specimen van zijn eigenaardigen stijl diene het volgende epistel:

My Dear Lady Jane,

With the miniature it seems I am not to be trusted, ever for two pitiful hours; my own memory must be then, my only disconsolate expedient to obtain a resemblance.

As I am inwilling to merit the imputation

of committing myself, by too flagrant a liberty, in retaining your glove, which you charitable sent at my head yesterday, as you would have entended an eleemosynary sixpence to the supplicating hat of a mendicant, I restore it to you; and allow me to assure you, that I have too much regard and respect for you, and too little practical vanity myself (whatever appearances may be against me), to have entertained, fore one treacherous instant, the impertinent intention to defraud you of it. You are angry, perhaps irreparably ineensed against me for this petty larceny. I have no defence to offer in mitigation, but that of frenzy. But we know that you are an angel visiting these sublunary spheres, and therefore your first quality should be that of mercy; yet you are sometimes wayward and volalile in your seraphic disposition — though you have no wings, still you have weapons and these are resentment and estrangement from me. With sentiments of the deepest compunction.

I am always
Your miserable slave
GEORGE BRUMMELL.

The Lady Jane —
Harley-street.

Wie was deze Lady Jane...? We weten het niet, waarschijnlijk één van die vrouwen die aan den dandy hun bewondering en aan den mensch Brummell hunne vriendschap gaven. De vrouwelijke charme ging aan den dilettant Brummell voorbij als een schoon kunstwerk, de vreugde en smart van de ware liefde heeft hij nooit gesmaakt. Hij hield te veel van zich zelf om zijn genegenheid te verdeelen. Het is ons niet bekend of hij vrouwenharten heeft gebroken. Ja toch, — één vrouw heeft haar liefde voor Brummell niet kunnen verbergen, de courtisane Henriette Wilson. Waarschijnlijk was ze meer jaloersch op Brummell's roem dan op zijn hart.

Wat hij miste aan liefde, won hij aan vrouwelijke sympathie. Als Lady Stanhope het tooneel van de Londensche vermaken heeft ontvlucht voor de kille onherbergzaamheid van de Libanon en haar geestig mondje heeft verborgen achter de voile van de Mohammedaansche pruderie, zal ze in uren van stil verpeinzen het verleden zien oprijzen. Ziet, dan komt George Brummell aangereden, in een blauw grijze riding-coat, hij groet met zijn meest beminnelijken glimlach. Lady Stanhope houdt de handen op, Brummell laat er eenige korrels van zelf gemaakt parfum in glijden, korrels die de waarde vertegenwoordigen

van een diamant; zelfs de kroonprins heeft hemel en aarde bewogen om deze kostbaarheden machtig te worden. Tevergeefs! Slechts op het altaar van de vrouwelijke bekoorlijkheden wordt deze wierook geofferd. Lady Stanhope zucht. „Ah, c'était le bon vieux temps," den tijd van George Brummell.

Wat te zeggen van die wonderlijke Duchess of Devonshire die haar lippen aanbood aan de slagers van Londen om stemmen te werven voor Fox. Het is de ziel van Maria de Medici zoek geraakt in een lichaam style Louis XVI. Haar leven loopt parallel met dat van haar dandy-vriend, het is een leven van dwaasheden en grillen, van verkwisten en gulheid. Aan de speeltafels kon ze met de meeste koelbloedigheid fortuinen verliezen om een oogenblik later met even royalen hand een gift te schenken die haar finantieele draagkracht te boven ging. Met dezelfde vlotte pen schreef ze een fransch gedicht aan den abbé Délille als een Engelsche vertaling van Petrarca, ze scandaliseerde hare omgeving met haar vrije manieren en met het feit dat ze de eerste vrouw van standing was, die zelf haar kinderen voedde. Hoe het ook zij, voor Brummell was zij een trouwe vriendin. Ze herkende in Brummell's ijdelheid zich zelf, het was voldoende voor een levenslange vriendschap. Ook de Hertoginnen van York en Rutland verdienen een eereplaats

in Brummell's herinnering, we zullen ze terugzien als we Brummell volgen in zijn ballingschap.

„Dis moi qui tu hantes . . .", Byron, Sheridan en andere litteratoren gaven den Beau hun bewondering en vriendschap. In dat licht bezien, valt de bolster van het dandyisme af, Brummel wordt mensch. Op het jong ontvlambare gemoed van Byron maakte Brummell een onsterfelijken indruk. „Hij is de grootste man van zijn eeuw," roept de jonge dichter verrukt uit; later verklaarde hij de tweede plaats voor Napoleon en de derde voor zich zelf in te ruimen. Het woord van Byron zegt niets, slechts komt het Brummell ten goede. Byron was te veel mensch om in George slechts den dandy te aanbidden, hij ontdekte een origineele menschenziel en de jeugd gaf hem eenige holle klanken in den mond. Voor Sheridan schijnt de Beau een bijzondere genegenheid te hebben gekoesterd. Raike vertelt ons in zijn memoirs dat Brummell en Sheridan in Brook's Club zekeren dag samen de bank hielden. Het geluk diende hen dien avond. Nadat het spel was afgeloopen, verdeelde George de winst, de arme Sheridan stak eenige duizenden guineas in zijn zak. Brummell tikte hem op den schouder en met een stem vol diepen ernst, een stem die men van den Beau niet kende, zeide hij: „Hier Tom, ga naar huis,

geef je vrouw en kinderen een souper en speel nooit meer."

In een van Brummell's brieven lezen we dat Sheridan zijn geesteskinderen eerst aan den Beau vertoonde voordat ze in druk werden gebracht. Het nageslacht heeft aan de critiek van den dandy althans niets verloren.

Wat was de reden dat Sheridan den Beau zekeren dag ontmoette in de buurt van Charing Cross: „Ah Brummell, — My fine fellow where have you been at this time of day?" The prince of Dandy's was een oogenblik uit het veld geslagen: „Sherry my dear boy don 't mention that you saw me in the filthy part of the town, but perhaps I am rather severe, for his grace of Northumberland resides somewhere about this spot, if I don 't mistake. The fact is, my dear boy, I have been in the d-a-mn-'d city to the Bank. I wish they would remove it to the West-End for really it is a bore to go to such a place, more particularly as one cannot be seen in one's own equipage beyond Sommerset House, and the hackney coaches are not fit for a chimney sweeper, to ride in."

„Yes, my dear Sherry, you may note the circumstance down in your memorandum-book as a very remarkable one, that on the twentieth day of March in the year of our Lord eighteen hundred and three, you

discried me travelling from the East end of the town like a common citizen who had left his country house for the day in order to dine with his upstart wife and daughters at their vulgar residence in Brunswick square."

Sheridan valt hem in de rede: „Nay, my good fellow, travelling from the east! After all that is surely impossible. You must be joking."

„Why, my dear Boy, why?"

„Because the wise man came from the east."

„So then, s-a-r, you think me a fool do you?"

„By no means, lachte Sheridan, but I know you to be one and so good morning."

„I tell you what, my friend Sherry, I shall cut you for this impertinence, depend on 't I mean to send the Prince to Coventry for the next twelve months, and you shall accompany him. [1])

De dialoog is te vermakelijk om ze niet in het origineel weer te geven. De City was voor Brummell terra incognita; als een koop-

---

[1]) Overschatte hij zijn macht? Als Lady Stafford hem tegenwerkt zegt hij tot Moore: „But she shall suffer for it. I shall chase her from society, she shall not be another fortnight in existence."

Moore. mémoires.

man hem te dineeren vraagt, zal Brummell antwoorden: „With pleasure if you will promise faithfully not to tell." Op de club informeert hij waar hij van paarden moet verwisselen om deze verre gewesten te bereiken.

Hoewel de „Prince of dandy's" geen letterkundige was als zijn vrienden Byron en Sheridan tokkelde hij toch ook bijwijlen op de lier. Zijn lyrische verzen gaan niet uit van de gewone vers de société; het volgende epigram echter is niet onvermakelijk:

Certain rimeur qui jamais ne repose
Me dit hier arrogamment
Qu'il ne sait point écrire en prose
Lisez ses vers vous verrez comme il ment.

Ook het kleine „On the collar of a Lady's dog" wil ik hier citeeren:

Je ne promets point de largesse.
A quiconque me trouvera
Qui me ramène à ma maîtresse
Pour récompense — il la verra.

Steeds treft bij Brummell het contrast van grofheid en geest, zijn hersenen zijn even weinig geëquilibreerd als zijn ziel. Raakt men al te ruw aan het vernis van zijn dandyisme, dan komt de burgerman te voorschijn. Op een Ascotmeeting spreekt hij een oude dame

uit de aanzienlijkste Londensche kringen aan, die hem verbaasd vraagt, waarom hij zijn kostbaren tijd verknoeit in gezelschap van een oude matrone. „My dear Lady..." antwoordt George, „pray don 't mention it, there is no one near us."

Tegenover deze geestlooze onbeschaamdheid, helaas niet de eerste die we van Brummell moeten memoreeren, staan eenige bon mots, die den Beau in een gunstiger daglicht plaatsen.

Hij verrastte steeds door de onverwachtheid van zijn repliek, door den origineelen vorm waarin de grootste banaliteiten waren gevat. Op zekeren dag heeft hij een zware kou gevat. En quidam vraagt hem beleefdheidshalve naar de oorzaak. Brummell heeft dadelijk zijn antwoord gereed: „I left my carriage yesterday evening on my way to town from the Pavillon and the infidel of a landlord put me into a room with a damp stranger." Als iemand den dandy in Bondstreet tegen komt hinkend en strompelend, zal hij zich verontschuldigen: „Ik heb mijn been bezeerd en het ergste van alles is .... het is nu juist mijn lievelingsbeen." Een ander maal is een vriend bij hem op bezoek tijdens zijn morgentoilet. Brummell heeft een uur lang met engelengeduld geluisterd naar reisverhalen uit het noorden van Engeland, ten slotte wordt hem gevraagd welk meer hij prefereert.

Brummell maakt er zich af, de vriend houdt aan. Ten einde raad belt de dandy zijn valet: „Robinson." — „Sir." — „Vertel me eens, welk meer in het noorden bevalt mij het best?" — „Windemere, Sir," antwoordt de knecht. — „Je hoort het," zegt Brummell, „ik houd het meest van Windemere."

II.

Op het Engelsche societyleven van de achttiende en 't begin der negentiende eeuw drukt de plaag van de verveling. Hetzelfde verschijnsel nemen we waar in Frankrijk, doch de verveling ligt hier verborgen, diep in de ziel van een maatschappij, die hoogop haar dolle vreugde uitjubelt en veelal zich zelf niet bewust is, dat ze zich verveelt. Geheel anders in Engeland. De figuranten op het Engelsche mondainetooneel en vooral zij, die eenigen tijd de genoegens van Parijs, „the centre of European fashion and gaiety", hebben gesmaakt, analyseeren en determineeren hunne wereldsche vermaken en komen tot de ontdekking dat de balans van hunne salons met een belangrijk geestelijk passief sluit.[1]) „Tristes penseurs" scheldt von Holbach

---

[1]) cf. Wraxall. Mémoirs.
Horace Walpole. Mémoirs, letters etc.

als de revolutie hem naar Londen heeft gedreven en hij aldaar tevergeefs zocht naar een Helvetius, een Fontenelle, een Madelle de Lespinasse. Madame de Staël, geëmigreerd naar Engeland, zucht en wipt een traan weg als de herinnering wakker wordt aan de geestige salon van Madame Necker, aan haar eigen paradoxale salon in de Rue du Bac. Edoch, er is meer dan deze geestelijke armoede, de Engelsche tijdgenooten klagen over gemis aan goede manieren, over een „laisser aller" die de oude hoffelijkheid verbant. Er zijn echter uitzonderingen; in Cheveley, de residentie van den Hertog van Rutland en te Oatlands, het vorstelijk verblijf van den Hertog van York wordt met angstvallige zorg gewaakt over de „bon ton" van de aanwezige gasten. O, het is geen Hautefontaine waar de geestige Dillon, aartsbisschop van Narbonne in gezelschap van zijn bevallig nichtje Madelle de Rothe open tafel houdt, waar ieder der gasten zijn korrel Attisch zout aandraagt en tot midden in den nacht een vuurwerk opgaat van bon mots, calembours en paradoxen. Evenmin is het een Chasseloup waar de schitterende conversatie en geest van den gevallen grootheid Choiseuil en zijn eerzuchtige ega, de hovelingen, ondanks het verbod des konings, aantrekt en vasthoudt, maar niettemin vertoont hier het

Engelsche societyleven zijn vroolijksten en meest beschaafden glimlach.

Natuurlijk was George Brummell een der trouwe gasten van deze gastvrije plaatsen. Zijn onverstoorbaar goed humeur en dwaze invallen maakten hem tot een amuseur waaraan de gastheeren en gastvrouwen zoo dringend behoefte hadden. Als sportsman was hij hier minder op zijn plaats, de jacht was hem een gruwel, omdat het zooveel physieke inspanning vergde. Een promenade langs Bondstreet was de eenige beweging, die hij zijn luie beenen gunde. Evenmin was hij een held te paard, een slikspel deed hem zijn zit verliezen. Meestal kneep hij onderweg stilletjes uit om in de naast bijzijnde boerderij zijn ongeloofelijke honger naar kaas en brood te stillen. Juist door het gemis aan sporttalenten was hij te Cheveley en Oatlands een kostbare gast. De matrones en ook de jongere vrouwen waardeerden hem als amuseur, die de vrouwelijke conversatie en amusementen verkoos boven de genoegens in het vrije veld. Bovendien had hij als amateur-portrettist juist voldoende talent om zijn leelijke modellen te flatteeren. Menig matronehart veroverde hij als kunstenaar.

In 1803, tijdens zijn verblijf te Cheveley lichtte de Hertog van Rutland een regiment volontairs. Zoo Napoleon geweten had dat de „Belvoir volunteers" onder de officieren

een majoor telde, die zijn graden als dandy had verdiend en Brummell heette, had hij wellicht de verovering van Engeland niet van zijn programma geschrapt.

Op den afgesproken datum komt een generaal over om den troep te inspecteeren. Alles blijkt in orde, slechts één der hoofdofficieren ontbreekt: majoor Brummell. Men wacht in angstige spanning, generaal Bink wordt ongeduldig, hij laat eenige krachtige uitdrukkingen aan zijn lippen ontsnappen die de voorboden blijken van een geweldigen storm. Als de parade is afgeloopen, wordt één der officieren in de verte een roode stip gewaar. Na eenige seconden blijkt het majoor Brummell te zijn. „The Prince of Dandy's" stamelt eenige excuses, de wenkbrauwen van generaal Bink fronsen zich onheilspellend. Eindelijk breekt de storm los: „Sir, this conduct is wholy inexcusable, if I remember right, Sir, you once had the honour of holding a captain commission under his Royal Highness, the Prince of Wales, the heir apparent himself, Sir.

Now — Sir, I tell you — I tell you — Sir — that I should be wanting in an proper zeal for the honour of the service — I should be wanting in my duty — Sir — if I did not, this very evening, report this disgraceful neglect of orders to the commander in Chief, as well as the state in which

you present yourself in front of your regiment — and this shall be done, Sir. You may retire, Sir."

De majoor stond een oogenblik met den mond vol tanden, maar de dandy kwam hem te hulp: „Neem me niet kwalijk generaal, maar in de haast om u mijn verontschuldigingen aan te bieden, had ik heelemaal vergeten u de invitatie over te brengen van den Hertog van Rutland voor een diner van hedenavond." Deze woorden hadden juist de uitwerking die de schalk Brummell zich gedacht had; de starre trekken ontdooiden, de boosaardige oogen namen een vriendelijke uitdrukking aan, de mondhoeken trokken omhoog tot een beminnelijk glimlachje: „werkelijk — ik ben uiterst vereerd — werkelijk — uiterst vereerd — wilt zoo vriendelijk zijn, zijne Hoogheid mijnen grooten dank te brengen voor deze vriendelijke uitnoodiging." Brummell maakte reeds rechts om keert, de generaal riep hem terug: „En Mr. Brummell, wat dit gevalletje betreft — laten we alles vergeten — ik bied u mijn verontschuldiging aan voor mijn booze woorden."

Brummell kende zijn eigen ijdelheid, hij kende ook die van anderen. Het spreekt van zelf dat de geheele invitatie louter een truc was van den Beau. De Hertogin werd echter op tijd gewaarschuwd en de laatste rancune

van generaal Bink werd dien avond weggedronken in een glas Sillery.

We hebben reeds terloops gesproken over Brummell's intimiteit met den kroonprins George. In het leven van den Prince of Dandy's speelt George de rol van een vaudeville prins. De politieke loopbaan van den lateren koning George IV staat buiten het dandyisme, slechts de viveur en de dandy zijn voor ons van belang.

Het fanatisme en de verveling van het koningshof hadden op George's karakter een verderfelijken invloed gehad, hij werd opgevoed als een geestelijke en ontpopte zich als een viveur. De geschiedenis van zijn bestaan is de tragi-comedie van een man wiens faillissement dagelijks te wachten staat en die alle onaangenaamheden op zijn rentmeester overdraagt. In het jaar 1795 gaf het Parlement hem een vrouw en acht millioen om zijn schulden te dekken. George bedronk zich, huwde Carolina van Brunswijk en betaalde zijn schuldeischers af. Het waren de eenige personen die bij die gelegenheid een loflied op hem zongen. Als iedere gedegenereerde figuur had hij eenige talenten: zijn stem klonk aangenaam en was goed ontwikkeld. Hij speelde uitmuntend cello, kleedde zich met een bevallige originaliteit en schreef, na het gebruik van eenige glazen alcohol, goede verzen. Hij was royaal gelijk iedere

panier percé, zijn manieren waren koninklijk en vol gratie, onder een aangenaam uiterlijk verborg hij een schat van ondeugden. Aldus was de beschermer en vriend van George Brummell. „I made him what he is and I can unmake him" waren de woorden die Brummell zekeren dag sprak tot Mac Mahon. Het gezegde was bout maar het bevatte een grond van waarheid. Zonder Brummell was George een gedegenereerd koningskind, naast Brummell was de kroonprins een tweede editie van den „Prince of Dandy's." Brummell gaf hem het afval van zijn „bon mots", die gekruid in den koninklijken mond bewonderd werden door de hovelingen. Brummell gaf hem een schijn van moraal die afviel, toen de censor verbannen was.

Wat was de reden van beider twist, een twist die onder de tijdgenooten zooveel pennen in beweging heeft gebracht? De meest verbreide lezing is de volgende. Tijdens een orgie in Carlton House zou Brummell den prins hebben toegeroepen: „Wales, ring the bell." De kroonprins stond op, belde en gelastte den bediende „the drunken boy" naar bed te brengen. [1])

[1]) Yesse vertelt dat de woorden „Wales, ring the bell" door een neefje van admiraal Payne zijn gesproken. Hij had gewed met eenige vrienden dat hij tijdens het diner de kroonprins zou bevelen aan den bel te trekken. George gehoorzaamde doch liet het jongmensch wegbrengen.

De geschiedenis kent vele van deze soort anecdotes die geboren worden in den volksmond en overgaan van geslacht op geslacht. Lennox en Raike verklaren met de meeste beslistheid deze lezing voor onjuist. De verbanning van Brummell uit Brighton Pavillion, Carlton House en alle andere residenties van den kroonprins was het natuurlijk gevolg van zijn onbeschaamdheid.

In het Hydepark reed iederen morgen een dikke parvenu die menige satirieke opmerking van de dandy's had moeten slikken. Men noemde hem in de wandeling „Big-Ben". Deze bijnaam werd door Brummell overgedragen op den kroonprins omdat deze veel gelijkenis vertoonde met den dikken gentleman. George kwam dit ter oore, hij kon niet op tegen de satire van Brummell's tong die zich vooral ten koste van George's morganatische ega, Mrs. Fitzhebert vermaakte en tijdens een orgie, toen de dronkenschap hem meer moed gaf dan gewoonlijk zette hij Brummell op straat. De geschiedenis is simpel en banaal.

Brummell zocht zijn toevlucht bij de Hertogin van York die den naam had nooit een vriend in den steek te laten; een schare van George's bewonderaars volgde hem in zijn ballingschap, het was alsof hij een tijdperk van nieuwen roem tegemoet ging. Elke gelegenheid nam hij te baat om met zijn

vernuft en humor die zich weerspiegelden in ontelbare kleine plagerijen, de verlegenheid en onhandigheid van den kroonprins aan de kaak te stellen.

In 1813 wordt door Wattier's Club een groot feest gegeven in de Argyle rooms. Lord Alvanley, Brummell, Mildmay en Pierrepont, die een grooten slag aan de speeltafels hebben geslagen, dragen de kosten. Een onoverkomelijke moeielijkheid doet zich voor. Brummell en Mildmay hebben gekibbeld met den kroonprins die intusschen regent is geworden. Zal men hem een invitatie sturen, ja of neen? „The Prince of dandy's" is de eerste die zijn rancune aflegt. George de regent, ontvangt een uitnoodiging voor het dandybal. Den avond van het feest wachten de vier dandy's in den hall op den komst van den vorstelijken gast. George komt, hij schudt Alvanley en Pierrepont hartelijk de hand en neemt niet de minste notitie van de twee anderen. Te midden eener pijnlijke stilte klinkt plotseling de stem van Brummell: „Zeg, Mildmay, ken jij dien vetten gast?" De regent werd doodelijk bleek, om een oogenblik later te bloozen als een jong meisje, de onbeschaamdheid van Brummell trof als een slag in het aangezicht.

Van deze twee vijanden was het steeds Brummell die de meerdere was door zijn koelbloedigheid en vernuft. Als de Regent

een museum verlaat, maakt Brummell dat hij hem voor is. De schildwachten presenteeren de geweren, Brummell neemt den hoed af en lacht zijn beminnelijksten glimlach, het volk dat den regent verfoeit, glundert en juicht den onbeschaamde toe.

Het volgende karakteristieke geval neem ik over uit de mémoires van één van Brummell's tijdgenooten: „I was standing near the Slove of the lower waiting-room, talking to several persons, of whom one is now alive. The Prince of Wales, who always came out rather before the performance concluded, was also standing there and waiting for his carriage, which used to drive up what was then Market Lane, now the Opera Arcade.

Presently, Brummell came out, talking eagerly to some friends and, not seeing the Prince or his party, he took up a position near the check-taker's box. As the crowd flowed out, Brummell was gradually pressed backwards, until he was all but driven against the Regent, who distinctly saw him, but who of course would not move. In order to stop him, therefore, and prevent actual collision, one of the Prince's suite tapped him on the back, when Brummell immediately turned sharply round and saw that there was not mutch more than a foot between his nose and the Prince of Wales's. I watched him with intense curiosity, and observed that his

countenance did not change in the slightest degree, nor did his head move; they looked straight into each other's eyes; the Prince evidently annoyed and amazed. Brummell, however, did not guail, or show the least embarrassement. He receeded quite qruietly and backed slowly step by step till the crowd closed between them, never once taking his eyes off those of the Prince."

En toch, in dezen strijd van twee dandy's was het ten slotte de regent die overwon. Hij overwon „faute de combattant". Het was den regent gegeven 8 millioen schuld te maken en in het Parlement een solieden voorschotbank te vinden. Brummell was minder gelukkig, de finantieele debâcle van den Beau was de tragedie van het spel.

Het begin van Brummell's spelersloopbaan kenmerkte zich door ongekend geluk. Op zekeren avond won hij drie ton, welke gevoegd bij zijn vaderlijk erfdeel zijn fortuin opvoerde tot meer dan een half millioen. Men raadde hem aan voortaan de speeltafel te mijden. Voor Brummell was dat een onmogelijkheid. Niet dat hij verslaafd was aan het spel — een dandy kent geen passies — hij had echter den naam een roekeloos en onverschrokken speler te zijn. Het zich terugtrekken uit de atmosfeer van het Macao was een daad geweest, verklaarbaar, wellicht verdedigbaar voor een gewonen bourgeois, die

het gewonnen geld voordeelig belegd zou hebben in een winkel in Bondstreet, voor George was het als de vlucht voor den vijand. De arbiter keerde terug naar de speeltafels, zijn reputatie stond op het spel. Zonder den Beau was het Macao een lage hartstocht, de aanwezigheid van Brummell gaf het een cachet waarbij de koelbloedigheid tot een kunst werd verheven. Naast het Macao stond het écarté, naast het écarté, het whist. „Pay fifteen hundred pounds to Mr. Brummell," riep zekeren avond een speler den croupier toe, het was voor een simpele rubber whist. Onder de vrouwen was de spelhartstocht niet minder ingeworteld, Mrs. Strutt, Lady Archer, Mrs. Howart, Lady Elisabeth Lullrel hielden den bank als professional spelers. Slechts de bedreigingen van Lord Renyon dat hij ze openlijk aan den kaak zou stellen, maakte hen wat voorzichtiger. Brummell daarentegen had een hautaine minachting voor de publieke opinie, het was de basis van zijn dandy-systeem. Hij speelde openlijk en zonder gewetensbezwaren, hij verloor zijn fortuin met een glimlach op de lippen.

Zekeren dag verliest hij in Brooke's Club een groote som gelds, hij roept den kellner: „Waiter, bring me een flat candle and a pistol." Een collegadandy Bob Blight valt hem in de rede: „Mr. Brummell if you are really desirious to put a period to your

existence, I am extremely happy to offer you the means without troubling the waiter." Bob Blight haalt twee geladen revolvers uit zijn zakken en legt die den Beau voor.

Het geluk diende Brummell niet altijd, zoolang hij een doorboorde six-pence in zijn zak droeg, stond het hem trouw ter zijde. Zekeren dag gaf hij de amulet bij vergissing als fooi aan een koetsier, sinds dat oogenblik was hij een verloren man. „Waarom adverteerde je niet?" vroeg Jesse hem jaren later te Caen. „Ik heb het gedaan," antwoordde Brummell, „er kwamen twintig menschen met doorboorde six-pences bij me, de mijne was er niet bij." — „En heb je nooit geweten wat er mee gebeurd is?" — „O ja — natuurlijk heeft die schooier van een Rotschild of één van zijn soort het in handen gekregen."

In 1813 en 1814 tijdens het bezoek van de Verbondenen aan Londen werd de speelhartstocht tot een waanzin opgevoerd. Brummell's speelwinsten verdwenen in de zakken van een Duitsch officier, zijn vaderlijk erfdeel volgde weldra. Slechts leenschulden bij vrienden en woekeraars hielpen hem nog eenigen tijd boven water. Hij hoopte op den grooten slag die hij reeds zoo menigmaal geslagen had, het ongeluk vervolgde hem wreed en rusteloos. Hij wist dat hij verloren was. Met de koelbloedigheid van den dandy, had hij met het horloge in de hand den tijd berekend,

dien hij nog op het slagveld vertoeven kon. Den zestienden Mei 1816 nadat hij van Wattier een duif en een goede flesch Bordeaux had laten komen schreef hij het volgende epistel:

My dear Scrope.

Send me hundred pounds, the banks are shut, and all my money is in the three per cents. It shall be repaid to morrow morning.

Yours,
GEORGE BRUMMELL.

Na eenige minuten kwam het antwoord:

My Dear George,

T'Is very unfortunate; but all my money is in the three per cents.

Yours,
SCROPE DAVIES. [1])

---

[1]) Captain Gronow geeft een andere redactie:
„On one occasion, whilst his lordship (Byron) was dining with a few of his friends in Charles street. Pall Mall, a letter was delivered to Scrope Davies, which required an immediate answer. Scrope, after reading its content, handed it to Lord Byron. It was thus worded:
„My Dear Scrope. Send me 600 l. for a few days,

Deze briefwisseling is het meest verrukkelijk specimen van Dandyisme en Spartaansch laconisme. Brummell was niet de man om lang over deze woorden te moraliseeren; hij kleedde zich vol zorg, streek zijn opera-hat op en ging naar de Opera. Hij was dien avond dandy zooals hij het vijf en twintig jaar was geweest; wie zou op dat oogenblik vermoed hebben dat Mrs. Brummell als een Phenix op den brandstapel stond? Een uur voor den afloop van de opera kwam zijn rijtuig voor, Brummell steeg in, in vliegenden galop ging hij voort naar Dover, de wagen werd overgebracht op een visschers-vaartuig en toen in den morgen van den 17en Mei de West-End ontwaakte was „the Prince of dandy's" gevlogen. Voor zijn schuldeischers, en deze waren ontelbaar, stond zijn verdwijning gelijk aan een Beurspaniek. Ook voor verscheidene vrienden was het een grooten slag, voor aanzienlijke bedragen hadden zij borg voor hem gestaan.

Eenige kostbaarheden had Brummell meegenomen naar Frankrijk, het grootste deel van zijn kostbaren inboedel viel in handen

---

the funds are shut for the dividends, or I would not have made this request. G. BRUMMEL.

The reply was:

My Dear Brummell — all my money is locked up in the funds. SCROPE DAVIDS."

van zijn schuldeischers, het werd in het openbaar geveild door Cristi. De Catalogus draagt het volgende curieuse titelblad:

A Catalogue
of
A very choise and valuable assemblage
of
Specimen of the rare old Sêvres Porcelaine
Articles of Buhl Manufacture
Curiously chosed Plate
Library of Books
Chiefly of French, Italian and English
Literature, the best
Editions, and in fine condition
The Admired Drawning of the Refractory
School Big, and others exquisitely finished
by Holmes, Christall, de Windt,
and Stephanoff.
Three capital double-barrelled Fowling-Pieces
By Manton
Ten docen of Capital old Port, Sixteen
dozen of claret
Burgundy, claret and still champagne,
The whole of which have been nine years
in bottle in the
Cellar of the Propietor
Also, an
Assortment of Table and other Linen and
some articles of
neat Furniture

The genuine property of
A MAN OF FASHION
GONE TO THE CONTINENT
which
By order of the sheriff of Middlesex!
will be sold by Auction
by mr. Cristie
On the Premises, no. 13, Chapel Street,
Park-lane
On Wednesday May 22 nd. and
following Day.

De inhoud van Brummell's bibliotheek werpt een nieuw licht op z'n ontwikkeling, niet alleen verraadt het een fijnen smaak maar tevens een belezenheid die men van een dandy niet had verwacht. Het groot aantal historische boeken en een schitterende collectie klassieke litteratuur bewijst, dat er naast den frivolen dandy een tweeden Brummell leefde die de genoegens van den geest niet versmaadde.

De verkoop van Brummell's kostbaarheden was een publieke vermakelijkheid, het liep er storm en de grootste prullen gingen voor ongekende bedragen. Toch was de opbrengst slechts een druppel water in de zee van schulden. Vooral een snuifdoos deed een hoogen prijs; toen Mr. Cristie het deksel opende, bleek de doos een briefje te bevatten

van den volgenden inhoud: „This snuff-box was intended for the Prince-regent if he had conducted himself with more propriety towards me." Het was Brummell's laatste wraak.

III.

Het decors verandert. Geen Bondstreet of Piccadilly doch de sinistere eentonigheid van een provinciestad, Calais, het refugium van alle Engelschen die zich niet veilig wanen in het bereik van hun schuldeischers.

Volgens Jesse redde Brummell uit de debâcle 25.000 francs en enkele kostbaarheden. De dandy meende niet beter te kunnen handelen dan deze 25.000 francs om te zetten in de voorwerpen van zijn verzamelingshartstocht, porcelein, ingelegde meubels en snuifdoozen. Hij huurde eenige kamers bij een boekhandelaar M. Leleux en nam een courier in dienst, die steeds heen en weer reisde tusschen Calais en Parijs, om de opdrachten voor de inrichting van zijn kamers over te brengen en te waken over de uitvoering. Bij Sêvres bestelde hij een servies, dat in kostbare tinten alle beroemde schoonheden van het hof van Lodewijk XIV en XV reprodu-

ceerde. Het is zeer aan twijfel onderhevig of het ooit betaald werd.

Voor snuifdoozen had Brummell een ware passie, hij had ze in alle grootte en in alle vormen, gouden en zilveren, porceleinen met de hand beschilderd of met kostbare edelgesteenten versierd. Onder deze doozen was één met een geheime sluiting. Zekeren dag thuis komend, trof Brummell in zijn kamer een vriend aan, die al het mogelijke deed om dit kostbare stuk werk met een mes te openen. Brummell was buiten zichzelve: „Vervloekte kerel, hij houdt mijn snuifdoos voor een oester."

Na eenige maanden waren Brummell's kamers gereed om den meest verwenden verzamelaar te ontvangen. Moore, die Brummell een bezoek brengt op zijn doortocht naar Parijs is uiterst verbaasd hem aan te treffen in een omgeving, die het in geenen deele aflegt bij de beroemde suite in Chesterfield-street. Als een pasha troont hij te midden van zijn porceleinen harem en lijkt volmaakt gelukkig. Greville roemt zijn toilet en zijn ameublement, hij wordt ontvangen in Brummell's toiletkamer, een miniatuur boudoir 8 voet bij 9. „I saw him full of gaiety, impudence and misery."

We zullen nooit kunnen doordringen tot op den bodem van die dandy-ziel waar alle menschelijke emoties verscholen liggen, slechts

in onbewaakte oogenblikken zullen we achter het dandyisme den mensch zien. De Brummell van Calais is nog te veel arbiter elegantiarum om de speelbal te zijn van zijn sentiment. Van uit Londen zijn nog aller blikken op hem gevestigd, zijn Code van de mode wordt met evenveel ijver bestudeerd alsof hij nog dagelijks in Bondstreet of bij Wattier zijn wetten stelde. De sombere havenstad Calais wordt het doel van een bedevaartgang die iedere „homme du monde" eenmaal moet hebben ondernomen. De Hertogen van Wellington, Rutland, Richmond, Beaufort, Bedford, Lords Sefton, Jersey, Craven, Ward, Stuart de Rothesay en anderen wippen herhaalde malen even over om een „bon mot" of een modesnufje te halen. Brummell ziet ze gaarne verschijnen, de laatste overblijfselen van zijn geldleeningen, de laatste 25.000 francs zijn tot zijn eigen verbazing binnen twee maanden spoorloos verdwenen en — hij moet toch leven. Zijn vrienden zijn rijk en royaal . . . Een bankier te Calais overhandigt hem zekeren dag duizend pond, een gift van een onbekenden vriend, een andermaal is het 50, een derde maal £ 80. Brummell steekt ze op met z'n gewone arrogance, hij laat zich zonder gewetensbezwaren betalen voor z'n vriendschap. Hoevelen hebben niet vroeger een simpelen

handdruk betaald met grooter sommen. John Chamberlaine schenkt hem een jaargeld en de Hertoginnen van York en Rutland, z'n twee trouwe vriendinnen doen hem meermalen kostbare geschenken toekomen. Ondanks de goede zorg van vrienden en vriendinnen sluit zijn balans maandelijks met een belangrijk passief. Is verkwisting ten slotte niet één der deugden van het dandyisme?

Brummell van de Rue Royale, te Calais of de dandy van Chesterfieldstreet is één en dezelfde persoon, hij heeft zijn dandyisme eenige mijlen verplaatst, voilà tout . . . . Om negen uur staat hij op en ontbijt met café au lait, tot twaalf uur verdiept hij zich in de Morning Chronicle en eenige brochures. Klokslag twaalf gaat de deur van het heilige der heilige open, Brummell treedt zijn toiletkamer binnen, de dagelijksche arbeid neemt een aanvang.

Tijdens dit morgentoilet, dat eenige uren in beslag neemt, ontvangt hij zijn vrienden, het is het „lever" van een achttiende eeuwsche marquise. Om vier uur promeneert hij op het Corso in de Rue Royal; in de hoop de laatste mode van Bondstreet te introduceeren.

Deze parade wordt besloten met een wandeling op de wallen. Om vijf uur is hij weer thuis om zich te kleeden voor het diner, hetwelk om zes uur uit het restaurant van

Dessin wordt aangedragen. De maaltijd wordt besproeid met een flesch Dorchester Aile, een glas genever en een geheele flesch fijne Bordeaux. Om zeven uur gaat Brummell naar het theater om den volgenden dag een éénsluidend programma af te werken. Het is een bestaan dat zich kenmerkt door een zekere eentonigheid, doch hemelsbreed verschilt van dat van een bedelaar. Desniettemin schrijft Brummell aan zijn vriend Lord Sefton een epistel hetwelk de volgende eigenaardige verzuchting inhoudt: „Lying on straw and grimming through the bars of a goal, eating bran bread, my good fellow, eating bran bread." Lord Sefton weet wel beter, deze noodkreet zal zijn hart niet ontroeren.

Was Brummell voldoend bekwaam in het Fransch om zich met gemak te bewegen in de salons van Calais en omgeving? Scrope Davies spotte dat de dandy „like Napoleon in Russia had been stopped bij the elements." Waarschijnlijk is de waarheid verkracht voor de woordspeling; uit George's fransche brieven en verzen, geschreven tijdens zijn verblijf te Calais blijkt zonnenklaar, dat hij de taal van Voltaire machtig was en ze kan kneden en vormen naar zijn phantasie. Gaarne vertoefde hij dan ook in de salons van de aristocratie van Calais. Voor de Engelsche inwoners van zijn ballingsoord daarentegen, had hij een hautaine minachting; slechts de

Engelsche consul vond genade in zijn oogen [1]). Zijn landgenooten te Calais waren of rijkgeworden kooplui of schipbreukelingen als hij zelf, het venijn van Brummell's satirieke tong kende ten opzichte van hen geen genade. Deze pseudo gepensioneerde kapiteins en majoors die hunne graden in de City hadden verdiend, zagen zich meermalen ontmaskerd door de informaties van den Beau, informaties die veelal berustten op geheel onware voorstellingen. „Of ik die man ken," was het gewone antwoord van George, wel natuurlijk — het is een eerste oplichter — ik herinner me heel goed dat hij buttler was te Belvoir — en die ander — wel, die had een tabakswinkel in Bondstreet."

Op zekeren dag had hij een heuschen kapitein uitgemaakt voor een rijk geworden hoedenmaker uit de City. De militair, die bij Corunna z'n neus op het slagveld had gelaten, kwam met opgestreken zeilen bij Brummell

---

[1]) In latere jaren was Brummell minder kieskeurig, hetwelk blijkt uit de volgende anecdote. Op zekeren dag liep Brummell gearmd met Lord Sefton op de wallen van Calais. Een vulgaire Engelschman die ze aldoor tegen kwamen, groette Brummell met een zekere familiariteit. „Sefton," zei Brummell, die kerel groet je." „Ik denk niet dat hij mij groet," antwoordde Mylord, „ik ken hier niemand." Een oogenblik later kwam de Engelschman hen achterop, hij tikte Brummell op de schouder en fluisterde veelbeteekenend: „Don't forget, Brum, don't forget, goose at four — goose at four."

aanzetten om hem satisfactie te vragen over deze lasterlijke aantijgingen. Brummell, weggedoken in één van z'n kostbare bergères, luisterde met z'n gewone impassibiliteit naar den woordenstroom van den Engelschman. Nadat hij uitgesproken had kwam George aan het woord: „— Werkelijk het zou mij spijten als ik mij schuldig had gemaakt aan een manque aan goede manieren — geloof me — van het geheele verhaal is geen woord waar." De grimmige oogen van den krijgsman namen een vriendelijker uitdrukking aan, met den mond vol verontschuldigingen trok hij af naar de deur. Brummell volgde hem op den voet. Toen hij op het punt stond de deur achter hem te sluiten voegde hij zijn landgenoot als laatste verontschuldiging toe: „Werkelijk — het heele verhaal moet op een vergissing berusten — want als ik mij goed herinner — heb ik nooit een hoed gekocht bij een hoedenmaker zonder neus."

Zijn gewone onbeschaamdheid dekte een groote mate van lafheid, hij bezat in geenen deele de gracieuse vermetelheid van een d'Orsay, den galanten vicomte die het opnam voor alle vrouwen en zijn bord als uitdaging wierp in het gelaat van een zijner vrienden, omdat deze in zijn woorden de Heilige Maagd had beleedigd, d'Orsay[1]) de geestige Parijze-

[1]) Was d'Orsay wel een dandy? Barbey d'Aurevilly ontkent het: „d'Orsay n' était pas un dandy, c' était

naar die het engelsche dandyisme van Brummell in den smeltkroes van de fransche gratie wierp, het polijste en vervormde tot een deugd. Brummell was laf, peureus als een oude vrouw. Als hij wordt uitgedaagd en men hem vijf minuten geeft om zijn excuses te maken trekt hij af met den mond vol verontschuldigingen. Hij hield te veel van Beau Brummell om het risico van een schram of een lidteeken te dragen. Op zekeren dag loopt in Londen het gerucht dat Brummell in een duel is gebleven. Lord Worcester op weg naar Parijs komt hem onverwachts tegen te Calais: „Mijn beste Brummell, ik ben erg blij je te zien, ik hoorde in Londen dat je dood was — ik verzeker je dat het bericht algemeen geloof vond." George haalt de schouders op: „Beursberichten, beste Worcester, niets dan een valsch beursbericht." Worcester stuurt een week later, op zijn terugreis naar Londen, van uit Dessin's restaurant een briefje aan George, hetwelk een

---

une figure infiniment plus complexe, plus ample et plus humaine, que cette chose anglaise. C'était un nerveux sanguin au larges épaules, à la poitrine François I et à la beauté sympathique. Il avait une main superbe sans superbe et une manière de la tendre qui prenait les coeurs et les enlevait. Ce n' était pas la le shake hand hautain du Dandysme. d'Orsay plaisait si naturellement et si positivement à tout le monde qu'il faisait porter son médaillon jusqu' à des hommes." Zie ook: (Gronow: Recollections).

invitatie inhoudt voor een diner in voornoemd restaurant om 3 uur. Slechts een Brummell kon het volgende antwoord geven: „Your Lordship is very kind, but I really could not f e e d at that early hour."

In Augustus van het jaar 1820 trof Brummell een groote calamiteit. Zijn trouwe vriendin de Hertogin van York overleed plotseling aan de gevolgen van een zware kou. De Hertogin van York is een frappante figuur in het Engelsche societyleven van de achttiende en negentiende eeuw. Niet alleen was ze „une très grande dame" maar ook een vrouw van geest en ontwikkeling, een vrouw met een warm hart voor alle wereldsche ellende en steeds vol vergeving voor de dwaasheden van haar omgeving. In Versailles had ze een rol kunnen spelen, aan het saaie hof van George III was ze een soort boeman. Ze was gevreesd door haar sarcasmen en werd verdrongen. Voor Brummell was haar plotseling versterven een groote slag. Sinds vier jaren was hij bezig een gigantisch kamerschut voor haar te borduren, het brak de eentonigheid van den langen dag. Doch bovenal mistte hij zijn vriendin als krachtigen finantieelen steun; de laatste jaren had hij een jaargeld getrokken, na haar overlijden hield dat op.

Eenige maanden na dit verlies werd George wakker geschud door den komst van zijn ouden vriend en vijand, George den kroon-

prins, sinds het overlijden van zijn vader, koning George IV. Ter gelegenheid van dit vorstelijk bezoek waren te Calais alle vlaggen uitgestoken, het geheele stadje was in feestdos. Brummell volgde ook dien dag getrouw zijn dagelijksch programma, hij maakte zijn wandeling op de wallen en wilde juist om vier uur huiswaarts keeren, toen de koning van de andere zijde de rue Royal inreed. „Ik stond voor mijn deur, vertelt M. Leleux, en zag hoe Brummell door de menigte trachtte te dringen om zijn huis te bereiken. Zijn pogingen waren tevergeefs, de menschenmassa was al te compact. De koning kwam nader, alle hoeden gingen af en in de stilte hoorde ik plotseling de stem van den koning: „Groote God, Brummell." — Ik zag dat Brummell lijkbleek werd — hij stormde het huis binnen door de keukendeur en sloot zich op in zijn kamer.

Dienzelfden avond was er groot diner bij Dessin ter eere van den koninklijken gast. Brummell zond zijn valet Sélègne om de punch van den vorst te bereiden, de dandy punch van Brighton Pavillion, van Carlton House. De koning proefde, dronk en dronk z'n vroolijkheid weg. Werd hij gekweld door wroeging, door herinneringen aan oude vriendschap? De geschiedenis zwijgt, de hovelingen fluisterden dien avond dat ze den koning zelden zoo somber gestemd hadden gezien.

Den volgenden morgen bracht de geheele hofhouding, Bloomfield uitgezonderd, den „Prince of Dandy's" een bezoek. Men raadde hem aan bij den koning een audiëntie aan te vragen, de Beau weigerde, hij wachtte tot de koning bij hem kwam, hij wachtte tevergeefs. George IV vertrok den volgenden dag na een kostbare snuifdoos, gevuld met kostbare Brummellsche snuif, aan den Beau te hebben teruggezonden. De zending ging vergezeld van een billet van 100 pond. Brummell nam de fooi aan, het was de eerste wonde van z'n dandyisme. [1])

Als Jesse eenige jaren later in Calais komt en hij zich in een tabakswinkel beklaagt over de slechte hôtels, zal de winkelierster hem

---

[1]) Dit laatste berust slechts op een courantenbericht, de waarheid is derhalve dubieus. Volgens M. Leleux was de geschiedenis van de snuifdoos als volgt. Den avond van het diner bij Dessins bracht de Engelsche Consul Brummell een bezoek en vertelde hem ter loops dat de koning z'n snuif had vergeten. Z'n oog viel op één van Brummell's snuifdoozen, hij verzocht hem er één te mogen leenen voor dezen avond. Brummell stemde toe en des avonds in de comedie presenteerde de consul den koning de snuif. De koning snoof en wende verbaasd het hoofd om: „Sir, waar hebt u deze snuif van daan, ik ken slechts één persoon die op deze wijze snuif kan mengen." „Sire, het is snuif van Mr. Brummell," antwoordde de consul en hiermee eindigde het gesprek.

Het was Sir Arthur Paget die bij het vertrek van den koning naar Parijs de woorden opving die vergezeld gingen van een zucht: „I leave Calais and I have not seen Brummell".

vol trots naar Dessin verwijzen: „go and see Dessin's before you condemn them, your king slept there once; and do you know, a friend of him lived here many years — we used to call him „le roi de Calais." — Ah, c' était un bien brave homme, très élégant et avec beaucoup de moyens — he always paid his bills Sir, and was very good to the poor; and every one was very sorry when he left. I wonder, le roi George did not better care of his friends."

Het is twijfelachtig of Jesse bij een nadere enquête uit den mond van andere winkeliers denzelfden lof zou hebben opgevangen. „Le roi de Calais" was niet meer dan een vergulde bedelaar, wekelijks gingen smeekbrieven over naar Engeland om ondersteuning, maar de put van Brummell's uitgaven was niet te dempen. Alles ging weg aan porselein, snuifdoozen en kostbare boeken en als de giften in handen der leveranciers waren verdwenen bedacht de dandy met schrik, dat hij niet genoeg had om te leven.[1]) „On ne pouvait rien lui refuser," verzuchtte M. Leleux eenige jaren later, „hij betaalde me nooit en ik kon het niet over mijn hart verkrijgen hem met de huur lastig te vallen." Als Brummell op

[1]) Op zekeren dag ging te Calais een lijst rond voor de bouw van een nieuwe kerk. Brummell teekende onmiddelijk voor honderd francs. Dit goede voorbeeld deed velen volgen. Het spreekt echter van zelf dat deze honderd francs nooit betaald werden.

het punt staat Calais te verlaten maakt hij een lijstje op van zijn schulden. Het totaal is zeer bescheiden voor een dandy, Brummell is schuldenaar voor twaalf duizend francs. Zonder twijfel noteerde hij slechts zijn meest dringende schulden, M. Leleux vinden we tenminste niet als crediteur vermeld. Aan zijn valet Selègne moet hij 6000 francs betalen, (waarschijnlijk fungeerde deze in menig geval als geldschieter), aan huile antique en cold cream verbruikt hij voor 400 francs en aan fijne diners bij Dessin voor drie duizend francs. Daarentegen komt zijn kleermaker in het geheel niet op zijn lijst van schulden voor, in zijn oogen was een tailor een kunstenaar, aan wien een dandy geen finantieele verplichtingen mocht hebben.

Er kwam een oogenblik, dat de wonderlijke gedachte zich aan den Beau opdrong om de gaven van z'n geest in dienst te stellen van z'n vaderland, natuurlijk tegen een goede belooning. Het ambt dat hij ambieerde was het Engelsche Consulaat te Caën in Normandië. Het is een jammerlijke decadentie, de dandy Brummell wordt bijna een bourgeois. De Hertog van Wellington, de Hertog van York en andere oude vrienden steunden Brummell's sollicitatie met hun invloed en in de eerste maanden van het jaar 1820 kwam de benoeming los. Een groot bezwaar deed zich voor. Brummell's schuldeischers, zeer ge-

duldig, zoolang ze den Beau in hun bereik wisten, kwamen en bloc opzetten met rekeningen en bedreigingen toen zijn aanstaand vertrek bekend werd. George had te kiezen tusschen gijzeling of betalen. Hij koos geen van beiden en bood een accoord aan. Van zijn huisheer M. Leleux leende hij twee duizend francs, een gedeelte van zijn kostbare verzamelingen kwam onder den hamer, een gedeelte van zijn consulssalaris zou maandelijks worden afgedragen. Nadat hij aldus de meest lastige schuldeischers met weinig contanten en met veel beloften had tevreden gesteld, vertrok de dandy naar Caën. Hij nam zijn weg over Parijs, weliswaar was dat niet de via directa doch de Beau had een snuifdoos noodig en meende voor deze levenskwestie niet op den smaak van een courier te mogen vertrouwen. Lord Stuart de Rothesay stelde zijn hotel te zijner beschikking en gedurende een week speelde Brummell nog eenmaal — helaas voor het laatst — zijn rol van „Prince of Dandy's. Hij speelde ze met ongekende virtuositeit, alle dandy's van de romantiek stelde hij in de schaduw, hij werd gevierd als een prins en vertrok als een bedelaar. Ondanks de platheid van zijn beurs bestelde hij bij Dabert, in het Palais Royal een snuifdoos voor den prijs van 2500 francs. Het was meer dan hij jaarlijks als consul verdiende.

IV.

Nogmaals verandert het décors. Als het scherm van de laatste acte van deze tragi-comedie opgaat, zien we voor ons het hotel de la Victoire te Caën. Het hotel, het plein, de straten in den omtrek, zijn met lampions verlicht, er hangt feeststemming in de lucht, eenige notabelen in provinciaalsche Zondagskleedij kijken uit vol verwachting in oostelijke richting, een zeker ongeduld schijnt zich meester te maken van alle aanwezigen. Ziet, een wagen bespannen met vier paarden komt aangereden, de vertegenwoordiger van Zijne Majesteit koning George IV stapt uit, hij draagt een hoogen hoed met breeden rand, een kastanjebruine getailleerde jas en schoenen met eenigszins overdreven lange punten. Het is George Bryan Brummell, professional dandy en dilettant Consul. Eén der notabelen neemt het woord, Brummell buigt, in zijn mondhoeken spot eenigen humor, in zijn oogen

ligt een schaduw van weemoed. „Geef me je beste kamer, je beste diner en je beste Lafitte," aldus luidt zijn officieele welkomsgroet aan den eigenaar van het hotel.

Eenige dagen later, den 25sten October van het jaar 1830, schrijft Brummell aan zijn vriend Marshall: „After passing a week in Paris en route (I wish, by the by, I had never seen it, for Stuart and several of my friends have spoilt me for at least a year to come), I arrived at my destination and underwend all the horors, and all the more horrible cheating, of one of the worst hotels, I am confident, in Europe: through they tell me it is the best here. During seven days I gnawed bones upon unwashed dowlas in this charnel house; what a difference after Stuart, Talleyrand, Madame de Bagration and Montrond." In hetzelfde epistel lezen we dat zijn verblijf in het Hotel de la Victoire van korten duur is geweest. Brummell neemt zijn intrek bij een oude dame, een nicht van Guernon de Ranville, één van de ex-ministers van Karel X. De faam van zijn dandyisme is hem vooruitgereisd, dagelijks ontvangt hij uitnoodigingen voor diners of soirées, hij wordt benoemd tot eerelid van de societeit en overal vindt hij „portes ouvertes". Brummell past zich aan aan zijn omgeving, het is alsof zijn dandyisme verbleekt; hij zet „dirty nosed childern" op zijn schouders en vertelt de moeders dat

hij ze lief vindt, „what can I do more with my scanty means," vraagt hij aan Marshall.

Gelijk te Calais, zoo ook te Caën ontvangt hij zijn bezoekers het liefst bij zijn morgentoilet. „Doe mij het genoegen en wilt mijn gasten zijn aan het ontbijt — ik heb een pâté de foie-gras — een „pain de gibier" en een fraaie collectie vruchten". Deze uitnoodiging richt hij zekeren dag tot drie jonge fransche edellieden die hem een morgenbezoek hebben gebracht. Het is elf uur in den morgen, de bezoekers danken voor de invitatie, ze hebben reeds ontbeten. „Die Mr. Brummell zit er goed bij," oppert één der bezoekers als zij huiswaarts keeren. O, ze kennen de blague van het dandyisme nog niet, Brummell ontbijt met een vulgaire boterham.

Een onweerstaanbaar argument om Brummell's genegenheid te winnen was een goede maaltijd, hij kon als een terrier langs de keukenramen flaneeren om met zijn verfijnde reukorganen de talenten van een kok te taxeeren. Aldus hadden zekeren dag de geuren van Mr. Jone's keuken zijn hart verteederd. Helaas, de deuren van deze woning waren voor hem gesloten. Mr. Jone, een Engelschman en bekend met de antecedenten van den Beau was uiterst verstoord, dat de gewichtige plichten van Engelsch Consul aan de frivole persoonlijkheid van een Brummell waren toevertrouwd. Te Caën was het van algemeene

bekendheid, dat de twee landgenooten niet sympathiseerden. Groot was dan ook de verbazing van M. de Montrond toen Brummell zekeren morgen na hem gevraagd te hebben, of hij een uitnoodiging van Mr. Jone had ontvangen, langs zijn neus weg opmerkte: — „Wel, ik denk er van avond ook heen te gaan." — „Maar heb je dan een invitatie?" vroeg M. de Montrond. — „Neen," antwoordde George, „maar never mind — ik kom ook vanavond — dus au revoir."

Door onvoorziene omstandigheden kwam M. de Montrond dien avond wat te laat; nauwelijks was hij de eetzaal binnengetreden of zijn oogen vielen op Beau Brummell, die de eereplaats naast de gastvrouw had ingenomen en zich in deze omgeving bijzonder op zijn gemak scheen te voelen. Wat bleek den volgenden dag? Brummell had den morgen voor het diner een pâté de foie gras, die hij uit Parijs had meegebracht, met een uiterst vleiend briefje aan Mrs. Jone toegezonden. Het gevolg laat zich denken, de Beau ontving des middags de lang verbeide invitatie. Raadselachtiger was het feit, dat de paté de foie-gras den volgenden dag weer in Brummell's woning werd opgemerkt. Ook dit raadsel wilde M. de Montrond gaarne zien opgelost. „Mon ami," zei Brummell — „mijn pâté was een pracht van een pâté — een waar chef d'oeuvre — ik had natuurlijk verwacht dat ze

gisterenavond op tafel zou komen, maar helaas, ze kwam niet. —Werkelijk het verontrustte me een beetje. — Toen ik weg ging heb ik even in de keuken geïnformeerd en het bleek, dat mijn pracht pâté bewaard werd voor den verjaardag van jongeheer Henry Jone. — Mijn pâté was bestemd voor de ouders, haar lot — hoewel dat parvenuachtig ouderpaar onwaardig — had ik kunnen dragen maar het idee, dat ze als pièce de resistance op een kinderkamerdiner zou prijken ging mij al te zeer ter harte — het was een beleediging tegenover mij en mijn pâté — ik heb toen het eenigste gedaan wat ik in zoo'n geval doen kon — ik heb ze onder mijn arm genomen en naar huis gebracht." Het is niet waarschijnlijk dat de invitatie van Mrs. Jone, na dit eerste diner, herhaald werd.

Voor Brummell was dit van weinig belang, de talenten van Mr. Jone's kok waren hem deerlijk tegengevallen en het gezelschap van een rijk geworden kruidenier was voor hem van geenerlei waarde. Hij voelde zich meer aangetrokken tot de salons van de fransche legitimisten. We schrijven het jaar 1830. Karel X, even schitterend en geestig in zijn jeugd als bekrompen en vervelend tijdens zijn koningsschap, is verjaagd en heeft nogmaals den droeven tocht naar het ballingsoord ondernomen. Philips van Orléans, het kind van de revolutie, is tot koning gekroond. De

aanhangers van de Bourbons, de legitimisten en de vrienden van de nieuwe regeering, staan als gezworen vijanden tegenover elkaar. In een provinciestad als Caen blaffen zij elkander dagelijks aan als kleine nijdige hondjes. Brummell kiest partij, hij is te veel aristocraat om zijn sympathie niet aan de legitimisten te geven. Toch kan hij als officieel persoon niet geheel breken met den prefect en andere ambtenaren van Louis Philippe. Hij vermijdt echter hun salons zooveel mogelijk en als iemand informeert of hij op het feest is geweest ter gelegenheid van konings verjaardag zal hij vragen: „Welken koning bedoelt u?" — „De fransche koning, natuurlijk, Louis Philippe." — „O, u bedoelt den Hertog van Orléans — neen, ik ben er niet heen gegaan, maar ik heb mijn bediende gezonden." — De salon van zijn gastvrouw Madame de Guernon de Saint-Ursin is een brandpunt van legitimistisch gekonkel, het is een miniatuur Coblenz waar vele giftige maar onschadelijke pijlen op de Jacobijnen werden afgeschoten.

Het is in deze salon dat Captain Jesse, na een verblijf van eenige jaren in Indië, Brummell terug vindt, „appearing as he did the most light hearted person in the room." Jesse gekleed in een zwarte jas en wit vest meent in dit toilet alle modecritiek te kunnen weerstaan. Brummell kijkt hem aan, zijn

oogen richten zich op Jesse's das en dalen af tot aan de schoenen van den kapitein, nogmaals nemen ze een algemeene indruk op. Eindelijk spreken de lippen den welkomsgroet: „My dear Jesse, I am sadly afraid you have been reading Pelham [1]), but excuse me, you look very much like a mag-pie." Jesse kan een glimlach niet onderdrukken, er is niets veranderd, de vijftigjarige Beau is nog steeds de jonge dandy van Bondstreet.

Menig curieus détail geeft de kapitein ons over zijn vriend. Zoo had George te Caen de gewoonte, om nimmer zijn hoed af te nemen, zelfs niet voor een vrouw. Het zou voor hem ondoenlijk zijn geweest, het hoofddeksel zonder spiegel, op dezelfde elegante wijze weer op zijn kostbare pruik te plaatsen. Bij goed weer geschiedde de groet door een buiging of door een armbeweging waarbij de vingers een gracieuse lijn beschreven. Regende het daarentegen, dan waren zijn oogen te veel in beslag genomen door het slik dat zijn schoenen zou kunnen bespatten, om aan vrienden en bekenden eenige opmerkzaamheid te gunnen. Brummell had voor slik en plassen dezelfde afschuw als voor een

---

[1]) Pelham is een roman van Lord Lytton die op de Brummell-figuur geïnspireerd heet. Brummell zelf oordeelde zijn portret niet gelijkend en had meer op met Granby, een roman van Lord Lister.

vulgairen Engelschman. Hij had de gave op zijn teenen te kunnen loopen als een balletteuse en niets was vermakelijker, dan de dandy, beschermd door een groote bruinzijden parapluie de straat over te zien steken, dansend op zijn smalle schoenpunten. De zolen van zijn schoenen waren steeds met evenveel zorg gepolijst als de schoenen zelf, en waar hij het gebruik van overschoenen aan den burgerman overliet, vereischte het glanzend houden van deze zolen een démarche, die niet dan na langdurige oefening gelukte.

Jesse vertelt dat het geheele uiterlijk van den vijftigjarigen Beau was als de glimlach van een mooie vrouw, het trok aan en beheerschte. In dezen gelukkigen tijd van romantiek, kende men nog de vreugde van een bevallige lijn, de lijn van een das, de lijn van een vest. Brummell kleedde zich goed omdat zijn eeuw het wilde, hij kleedde zich beter dan zijn omgeving omdat hij een kunstenaar was, een kleine meester. In onzen tijd waar de kunst aesthetici zich beijveren aan alle dagelijksche voorwerpen een kunstwaarde te schenken, verwaarloozen ze de onontbeerlijke accessoria van ieder mensch, de kleedij. De artiest die zelfs aan zijn keuken het aanzien van een museum geeft, koopt voor zichzelf een confectiepak. Brummell daarentegen plaatste den wortel van zijn schoonheidszin in zijn garderobe. Om deze garderobe te

onderhouden en te vermeerderen was geld noodig en helaas, de Beau kon zelfs zijn dagelijksch voedsel niet betalen. Nauwelijks was hij zes maanden te Caen, of de geldzorgen kwamen opzetten, dreigender dan ooit. Zijn eerste smeekbeden om geld, gericht tot M. Leleux te Calais is nog gekleed in dandyvorm, zijn tweede schrijven aan een landgenoot te Caen, Mr. Armstrong, is een alarmkreet.

Dear Armstrong,

„I have been reduced to so low an ebb „during the last three weeks by delay, and „not receiving promised remittances from Eng„land that it is impossible for me to hold „up my head, or to exist in my actual state „a day longer. For ten days I have actually „not had five francs in my possession and I „have not the means of procuring either wood „or peat for my scanty fire, or of getting my „things from the washerwoman."

Als men bijna sterft van honger, houdt men op dandy te zijn. Brummell werpt zijn ijdelheid, zijn zelfbeheersching af, de lach van zijn dandyisme wordt verfloerst door een stillen traan:

„I believe I am falling into second child„hood for I am incompetent to do anything

„but to ruminate over the broken toys of my past days."

Plotseling komt er vroolijker toon in zijn brieven, er klinkt muziek van vroeger dagen, hij spot en lacht met zijn fransche vriendinnen en schrijft vroolijke verzen. Een kleine geldzending uit Engeland heeft voor eenige dagen de geldzorgen verdreven.

Een week later wordt het huis van zijn gastvrouw door drie schuldeischers belegerd, de nood is ten top gestegen, de strijkster weigert Brummell's dassen af te geven voordat een rekening van 75 francs voldaan is. George schrijft aan Armstrong. Hij weet dat zijn landgenoot een medelijdend hart heeft; een dandy kan verhongeren, hij kan niet leven zonder dassen. Armstrong betaalt, zelfs een rijk geworden zeepzieder kan de levensphilosophie van een dandy begrijpen.

Brummell wil Madame de Guernon het schandaal van een deurwaardersbezoek besparen, hij verlaat haar met een traan in zijn oogen. Ook Madame de Guernon is bezweken voor de charme van de dandykunst. Ze wil hem weerhouden, hem geld leenen. Brummell dankt, hij hoopt op betere dagen, hij wacht op een benoeming in Italië... Hij wacht tevergeefs. Zekeren dag gewordt hem een officieel schrijven, waarbij hem dank wordt gezegd voor zijn trouwe plichtsbetrachting en

hem tevens wordt aangezegd, dat het consulaat te Caën is opgeheven. [1]) Zijn salaris als consul, de laatste steunpilaar van zijn oude jaren wordt hem ontnomen.

Men kan zich den dandy Brummell bezwaarlijk denken als ambtenaar. Hij had de gave menschenharten te veroveren, men gaf hem zaken te regelen. Is het wonder dat zijn Consuls officium een caricatuur was als zijn militaire loopbaan? Wilde een bezoeker hem tijdens zijn toileturen over zaken raadplegen dan werd hij onverbiddellijk afgewezen. Het Vereenigd Koninkrijk verloor weinig aan den ambtenaar Brummell, de schuldeischers van den Beau daarentegen, waren zeer weinig gesticht over dezen oeconomischen maatregel van de Engelsche regeering en kwamen nogmaals en bloc opzetten. Het was op dit oogenblik dat de uitgever Murray den „Prince of Dandy's" £ 5000 bood voor zijn mémoires. Brummell weigerde, zijn gedenkschriften waren opgesierd met vele intieme détails van vrienden en vriendinnen, hij wilde niet leven van de opbrengst van de Cronique Scandaleuse. Er is veel in de Brummellfiguur dat minder-

[1]) Van regeeringswege was zijn oordeel gevraagd over het belang van een Engelsch Consulaat te Caën. Brummell antwoordde openhartig dat het zonder eenig bezwaar zou kunnen worden opgeheven, tevens nam hij de gelegenheid te baat een meer lucratieve standplaats aan te vragen. Men nam het eerste ter harte en vergat het tweede.

waardig is, zijn heldhaftige houding in deze moeielijke omstandigheden verheft hem boven den gewonen mensch.

Als geen uitstel meer mogelijk blijkt, als de schuldeischers met gijzeling dreigen, gaat Mr. Armstrong naar Engeland in de hoop de harten van eenige oud-vrienden van Brummell te winnen voor finantieele hulp en steun. Een lijst gaat rond, van hand tot hand, Lord Alvanley, Lord Allen en Moore geven het voorbeeld, anderen volgen. Mr. Armstrong keert te Caën terug met eenige duizende francs. Weliswaar is het niet voldoende om de schulden te dekken maar niettemin is de mogelijkheid voor den Beau geopend, zich nog eenige maanden in het maatschappelijk leven staande te houden.

Nauwelijks is deze zorg verdreven of de goden zenden een andere calamiteit. Zekeren dag aan de table d'hôte van het hotel d'Angleterre wordt hij getroffen door een beroerte die zijn mond verlamt; onder het eten bemerkt hij plotseling tot zijn schrik dat de soep hem langs de kin stroomt en hij alle controle over zijn lippen heeft verloren. Zonder eenige schrik of verwondering te uiten, staat hij op van tafel, brengt het servet aan zijn mond en verlaat de zaal. De spiegel in den gang vertelt hem de vreeselijke waarheid, zijn mond is geheel scheef getrokken, Beau Brummell heeft afgedaan. Het blijkt de prélude te zijn

van nog grooter leed. Eenige dagen later, als de mismaaktheid geheel verdwenen is en hij een succesvollen avond heeft geboekt in de salon van Madame de Rigny, wordt hij verrast door den komst van een deurwaarder die hem sommeert tot betaling van 25.000 francs. Zijn schuldeischers zijn het wachten moede, tien jaar lang zijn ze in slaap gewiegd met beloften, het uur der wraak heeft eindelijk geslagen. De deurwaarder zegt hem aan hem te volgen, een rijtuig komt voor, Brummell stapt in, de zweep wordt over de paarden gelegd en eenige minuten later wordt de dandy afgegeven aan den portier van de gevangenis. Men stelle zich de ontzetting voor van Beau Brummell als hij bemerkt dat hij ingedeeld wordt bij een bende moordenaars en valsche munters, al het afval van de provincie. Zijn geest, reeds verzwakt door de aanhoudende plagerijen van het noodlot is de kindsheid nabij. Sinds dat oogenblik houdt hij op dandy te zijn. En toch — neen — zijn dandyisme is slechts sterfelijk met zijn lichaam. Wanneer de invloed van vrienden en vriendinnen hem verlost heeft uit deze omgeving van boosdoeners en het hem vergund wordt de kamer te deelen van een politieken gevangene, M. Godefroi, redacteur van een legitimistische courant, wordt het dandyisme weer in hem wakker. Hij laat zijn cosmétiques, zijn huile antique, zijn cold cream, zijn parfums aan-

dragen en te midden van deze getuigen van oude glorie besteedt hij het grootste gedeelte van den dag aan zijn toilet, zelfs verheft hij een medegevangene tot zijn valet de chambre.

In Caën was natuurlijk een ieder begaan met het droeve lot van den eens zoo schitterenden arbiter elegantiarum. De crediteuren eischten 25.000 francs. Brummell's vrienden te Caën waren niet gefortuneerd, het ging hun finantieele draagkracht te boven. Ten einde raad zond men Mr. Armstrong nogmaals naar Engeland. Twintig lange jaren waren verstreken sinds de „Prince of Dandy's" bij Wattier en Brooke zijn wetten stelde; het bleek dat zijn naam nog goeden klank had, zelfs de Staat eerde de nagedachtenis van één harer meest origineele talenten met een gift van 200 guineas. Alvanley, Allen en andere dandy's tastten nogmaals in de beurs en toen Mr. Armstrong te Caën rekening en verantwoording deed van de ontvangen gelden, bleek de opbrengst ditmaal voldoende om alle schulden te dekken.

Nauwelijks had de gelukkige tijding de appartementen van M. Godefroi bereikt of de Baron de Brémesnil, een medegevangene, die zekeren dag vanaf zijn tilbury den prefect had begroet met den kreet: „Vive Henri V" en met het oog op nog allarmeerender kreten van zijn vrijheid was beroofd, stelde voor de Brummellsche schulddelging met een orgie te vie-

ren. Alle legitimistische gasten in de gevangenis ontvingen een uitnoodiging en des avonds vereenigden zich de ex-consul van Engeland, de redacteur M. Godefroi, Baron de Brémesnil en een legitimistische maître-d'Hotel rondom een souper, hetwelk uit de keuken van den restaurateur Linquet werd aangedragen. Geen kosten waren gespaard en zonder de nieuwsgierige blikken van medegevangenen en cipiers, zou men zich gewaand hebben aan een intiem hovelingendiner van Karel X.

Half Juni, na een gijzeling van drie maanden, werd Brummell officieel aangezegd dat hij een vrij man was. Hij besteedde dien dag vier uur aan zijn toilet en des middags, opgesierd als een „incroyable" verliet hij met zijn gewone onbeschaamdheid het tooneel, waar hij als dandy zooveel had geleden.

Met zijn vrijheid won hij tevens zijn cynische poses en zijn aanmatiging terug. M. Scudo gaf omstreeks dezen tijd te Caën een pianorecital ten huize van de markiezin de Sérans. In de pauze haalde de musicus een driehonderdtal kaarten uit zijn zak, om er eenigen aan de gasten als vrijkaarten aan te bieden. Juist was hij van plan er Brummell een tweetal te overhandigen, toen deze met het meeste sang-froid zich meester maakte van het geheele pakket en het in zijn zak deed verdwijnen. „Il ne les paya jamais, vertelde

Scudo an Barbey d'Aurevilly, mais cela fut admirablement exécuté et j'eus pour mon argent une idée de plus sur l'Angleterre." Na eenige weken wordt Armstrong, aan wien is opgedragen de finantiën van den Beau te administreeren, verrast door een nieuw pak rekeningen. De dandy-grijsaard heeft niets geleerd, zijn huiles antiques worden bij groote voorraden uit Parijs ontboden, in plaats van waschwater gebruikt hij vaten Eau de Cologne, zijn schoensmeer wordt voor hem expresselijk bereid en tienmaal per dag trekt hij schoon linnen aan. Armstrong weigert de betaling, de leveranties houden op, Brummell is aangewezen op vulgair Normandisch water en het schoensmeer van een provinciehotel.

De moed ontbreekt me om stap voor stap met Brummell den trap van de armoede af te dalen. Met de laatste genievonken van zijn dandyisme speelt hij zijn comedie van arbiter, zijn gerafelde dassen, die ten slotte zijn afgesleten tot koorden, verbergt hij onder een gekleurde jabot, zijn laatste Zondagsche jas wordt met zorg dichtgeknoopt over een vest dat aan flarden hangt. Nogmaals en nu voor het laatst klinkt zijn noodkreet aan Lord Alvanley:

„My old friend, king Allen, promised, at least it was so represented to me, to send me some habilements for my body, denuded lire a new born infant — and what a Beau I once was!"

Als zijn dandyisme eenmaal ten doode is opgeschreven, treedt de dandy uit de maatschappij, het tegenwoordige gaat aan zijn geest voorbij als schim vormen, zijn oogen kijken slechts uit naar de verstoffelijkte herinneringen van zijn jeugd. Zekeren dag ontbiedt hij het geheele dienstpersoneel van het hotel d'Angleterre, hij wenscht zijn kamer te kleeden in feestdos, alle lusters, kandelabres en kaarsen worden aangedragen en aangestoken, bloemen en planten versieren de hoeken van het vertrek en de schoorsteen, de beste stoelen van het hotel staan klaar om de gasten te ontvangen . . . En bij het vuur, in de statierok van zijn dictatorschap, het blauwe Whig costuum met gouden knoopen staat Brummell en wacht . . . Hij wacht op de dooden van zijn vaderland. Plotseling klinkt een stem in de leege ruimte, het is de stem van Brummell, hij dient zijn gasten aan . . . de Prins van Wales . . . Lady Connyngham — Lady Yarmouth — Lord Petersham . . . De schimmen treden binnen, Brummell gaat ze te gemoet, voor deze heeft hij een glimlach, voor gene een handdruk, de vervuilde grijsaard buigt zijn buiging van twintig jaar, hij animeert de conversatie, zijn schorre stem stoot eenige démode anecdotes uit en hij lacht een schelle dissonant die de hotelgasten en het personeel opschrikt. Ziet —, de gastheer staat op, hij

dient George Bryan Brummell aan, „the Prince of Dandy's". Hij staaroogt in de deuropening — hij wacht en wacht . . . er komt niemand. Plotseling kijkt de grijsaard zijn eigen waanzin in de oogen, hij doorziet de waanvormen van zijn ziekelijke geest en gebroken, snikkend als een kind valt hij neer in een fauteuil . . .

Sinds dit oogenblik leefde hij als een eenzame. Men kan hem dagelijks ontmoeten in de stille straten van Caën, moeizaam steunend op een dandystok, in de oogen de onbestemde blik van den idioot, is zijn démarche de gebroken energie van den ouderdom. Op straat roepen de straatjongens hem na, verlustigd door den aanblik van den grijsaard die modes droeg van tientallen jaren her en wiens pruik hem bijna op de neus viel. Is er tragischer denkbaar dan de tragiek van deze langzame decadentie, de tragiek van een koning der mode die gratis gekleed wordt door een medelijdend burgermanskleermakertje, die heimelijk in de winkels nougat en koekjes steelt om zijn honger te stillen en wiens eenige hartstocht bestaat in het friseeren van gedemodeerde pruiken, zijn laatsten rijkdom.

Op zekeren kouden wintermorgen houdt een karos stil voor het hotel d'Angleterre, een elegante vrouw stapt uit. „Kan ik Mr. Brummell zien?" is haar vraag aan den

eigenaar van het hotel. „Wel zeker, mevrouw," antwoordt deze, „wil mij volgen." Ze gaan de trap op, de onbekende wordt een schuilhoek aangewezen van waaruit ze Brummell met de oogen kan volgen, als hij om vijf uur den gang oversteekt om de table d'hôte te bereiken. Eenige uren later komt de hotellier boven, hij vindt de geheimzinnige vreemdelinge versuft neergeploft op een stoel, badende in tranen. Wie was deze sentimenteele bezoekster? Het is nog steeds een onopgelost mysterie, waarschijnlijk Madame Bagration, Lady Jersey of één zijner oude vriendinnen.

Een ander maal is het Lord Stuart de Rothesay die den man terug wil zien wien hij acht jaar geleden te Parijs zulk een schitterende gastvrijheid heeft bereid. M. Fichet, de eigenaar van het hotel waarschuwt den ambassadeur, dat hij zijn ouden vriend wel nauwelijks meer zal herkennen. M. Fichet gaat voor en richt het woord tot den grijsaard die haastig zijn pruik verbergt: „Bon jour, Monsieur Brummell; et la santé, ça va bien?" — „Oui." — „Avez vous entendu les nouvelles?" — „Non." — „Guillaume Quatre est mort." — „Ah, vraiment," vraagt de dandy toonloos zonder eenige belangstelling. Lord Stuart wendt zich om, de emotie is hem te machtig, hij had gehoopt een eleganten Brummell te vinden, hij ziet een onzindelijken ouden man die niet wel bij het hoofd is.

Als Brummell's waanzin hinderlijk en gevaarlijk wordt oordeelt M. Fichet het oogenblik gekomen hem onder te brengen in een krankzinnigengesticht, „le Bon Sauveur". Brummell vecht en bijt, hij heeft het instinct van een rund dat naar het abattoir wordt gevoerd, ten slotte wezenloos, versuft en uitgeput geeft hij zich over aan de dienaren van het gesticht. De kamer waar de krankzinnige Bourienne, de secretaris van Napoleon, gestorven is, wordt hem toegewezen.

Gedurende drie lange jaren vegeteerde hij in deze droeve omgeving. Ongemerkt als een oude plant stierf hij af, den 30sten Maart van het jaar 1840 blies hij den laatsten adem uit. Aldus stierf Beau Brummell, „the Prince of Dandy's", „le Roi de Calais".

GIACOMO CASANOVA

DE KONING DER AVONTURIERS

CASANOVA: Memoriën. Brockhaus. Leipzig. 1822. (nach dem original manuscript bearbeitet von Wilhelm von Schütz). CASANOVA: Memoires. Rozez. Bruxelles. 1874. CASANOVA: Mémoires. Garnier. CASANOVA. Erinnerungen. Leipzig. 1907. ARMAND BASCHET: Preuves curieuses de l'Authenticité des mémoires de Jacques Casanova. Le Livre. 1881. PRINCE DE LIGNE: Mémoires et mélanges historiques et littéraires. PRINCE DE LIGNE: Lettres à J. Casanova. (Usanne). MAHLER: Catalogue des manuscripts de Casanova (conservés au chateau de Dux en Bohême), Revue des Bibliophiles. 1905. ARTHUR SYMONS: Casanova à Dux. Mercure de France. 1903. SAINTE BEUVE: Mémoires de Casanova. Premiers Lundis. II. JULES JANIN: Casanova. Variétés littéraires. ALDO RAVÀ UND GUSTAV GUGITZ: Giacomo Casanova's Briefwechsel. BERNHARD MARR: Casanova als Kabalist. ETTORE MOLA: Récentes Etudes publiés en Italie sur Jacques Casanova. Le Livre. 1887. Dr. Med. PAUL MEISSNER: Casanova als Kranker und als Artzt. CONRAD: Casanova's Geheimberichte an die Staatsinquisition von Venedig. ALDO RAVÀ UND GUSTAV GUGITZ: Frauenbriefe an Casanova. BARTHOLD: Die geschichtlichen

Persönlichkeiten aus J. Casanova's Memoiren. CHARLES HENRY. Casanova et la critique historique. SILVIO PELLICO: Mes prisons. President DE BROSSES: lettres familières. 1775. ARCHENHOLTZ: Tafereel van Italie. Rotterdam. 1741. CARDINAL DE BERNIS: Mémoires et lettres. ABBÉ COYER: Voyages d'Italie. Paris. 1775. GOLDONI: Mémoires. Paris. 1857. L'ESPION CHINOIS ou l'envoyé secret de la Cour de Pékin pour examiner l'état present de l'Europe. Cologne. 1764. NOUVEAUX MEMOIRES SUR L'ITALIE: par deux gentilhommes Suédois. Londres. 1764. ROUSSEAU: Confessions. livre VII. GOETHE: Italienische Reise, Uber Italien, Fragmente. MONTESQUIEU: Voyages. Bordeaux. 1844. JOHN MOORE: A view of society and manners in Italie. Londres. 1781. M. COCHIN: Voyages d'Italie. Paris. 1753. LEOPOLD CURTI: Mémoires historiques et politiques sur la république de Vénise rédigés en 1792. Paris. 1802. DARU: Histoire de la république de Venise. DARESTE DE LA CHAVANNE: Mémoires d'un coureur d'aventures. Lorenzo da Ponte. Paris. 1860. LALANDE: Voyage en Italie. Genève. 1790. MAÏER: Beschreibung von Venedig. Leipzig. 1795. TAINE: Voyage en Italie. VALERY: Vénise et ces environs. Bruxelles. 1872. Madame VIGÉE—LEBRUN: Souvenirs. MONNIER: Vénise au XIIIième siècle. Madame DU BOCCAGE: Oevres. WILLIAM BECKFORD: Italy with sketches of Spain and Portugal. Londen. 1835. BASCHET: Les archives de Vénise. CREQUI: Mémoires. Lady MONTAGU: Letters and works. Paris. 1837. GOLDONI: Oevres. Lyon. 1822.

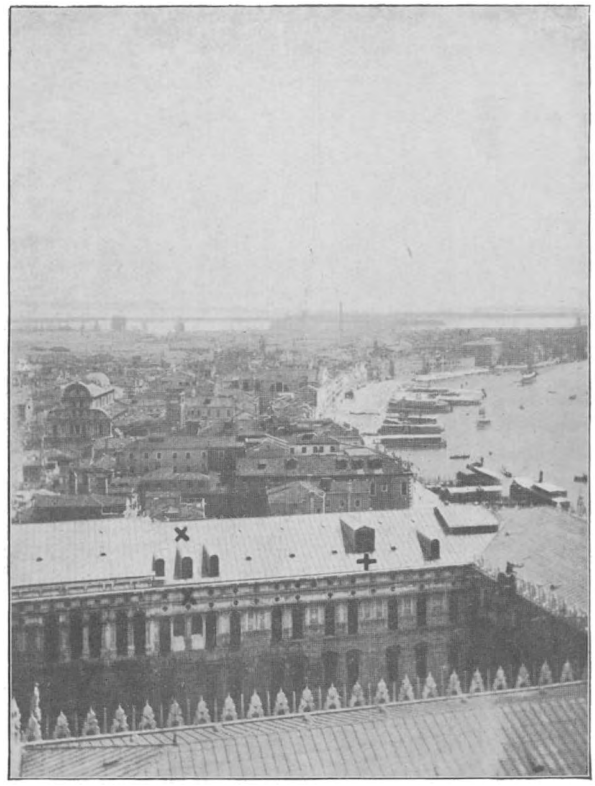

Dak van het Palazzo Ducale.

× Lichtkoker van Casanova's eerste Cachot. Hieronder Sala dei Capi.

+ Venster raam waarin Casanova den ladder aflaat. (Men denke zich dit raam aan de andere zijde van het dak).

Het venster van Casanova's tweede cachot is gelegen aan de west-zijde.

I.

CASANOVA EN HET VENETIË VAN DE ACHTTIENDE EEUW.

Nequidquam sapit qui sibi non sapit.
Cic. ad Treb.

Hij is meer dan een gewoon avonturier. Hij is phantastischer dan Gil Blas, onbeschaamder dan Figaro, dapperder dan Saint Germain, eerlijker dan Cagliostro en meer gentleman dan Ange Goudar. Hij is de avonturier van zijn eeuw, een Proteus met onverwachte metamorphoses, een kind van het geluk en van de omstandigheden, een reptiel dat overal doordringt en tusschen de vingers ontsnapt. Hij is een gentleman oplichter en een eerlijk promotor, een losbandig Don Juan en een braaf vader, een cynisch echtbreker en een vijand van alle echtscheidingen, een apostel van de waarheid en

een onverbeterlijk leugenaar. [1]) Hij is ridder de Seingalt krachtens het recht van het alphabet en Don Juan krachtens zijn geboorterecht van Venetiër. Hij heeft alle deugden en ondeugden van zijn omgeving en alle charmes van zijn eeuw. Hij laat zich gaan op de vleugels van zijn noodlot en verwondert zich slechts over de overmaat van zijn geluk. Gedurende zeventig lange jaren is hij het slachtoffer van zijn zinnen, hij oordeelt de fouten van zijn temperament onverbeterlijk omdat zijn temperament onafhankelijk is van zijn wilskrachten. Hij heeft slechts één doel, het bevredigen van zijn zinnen die onbevredigbaar zijn. Hij kent slechts twee vijanden, de impotentie van den ouderdom en den dood die een oplettend toeschouwer op het levenstooneel wegvaagt, voordat het groote stuk is uitgespeeld.

Hij is meer dan een gewoon avonturier, hij is een handig diplomaat en een schrander koopman, een knap geleerde en een onvermoeid schrijver. Alle détails van het wereldmechanisme zijn in zijn hersenen opgeborgen, hij weet alles en zijn pen vindt geen rust,

---

[1]) „Ils trouverons que j'ai toujours aimé la vérité avec tant de passion que j'ai souvent commencé par mentir afin de parvenir à la faire entrer dans des têtes qui n' en connaissaient pas les charmes."

Préface. Mémoires. Garnier.

hij schrijft over de Gregoriaansche Kalender en over het handelsverkeer in Triest, over juridische onderwerpen „de Testamentis" en over canonische strijdvragen: „Utrum Uebrei possint construere novas synagogas", hij schrijft over atheïsme, chemie, astronomie, moraal, oeconomie, er is niets wat vreemd is aan zijn gedachtesfeer.

Dit wonderlijk wezen kent geheel Europa, hij kent alle vorsten van de Almanach Royal en alle priesteressen van de Almanach de Cythère. Metastase in Weenen, Voltaire te Ferney, Jean Jacques te Montmorency, madame de Pompadour te Parijs, George III te Londen, Frederik de Groote te Berlijn, Catharina II te Petersburg hebben dezen „juif-errant" bestoft en bestoven voorbij zien trekken. Waar hij komt is hij zeker van de overwinning, hij verovert vrouwenharten met zijn donker spottende oogen en den atmosfeer van „homme à femmes" die hij met zich meedraagt, de mannen door den „homme du monde" die zich in iedere beweging, in ieder woord weerspiegelt, de vorsten en de vorstinnen door de geest van zijn conversatie en zijn onbegrensde ontwikkeling.

Gedurende een halve eeuw zoekt deze rustelooze naar de rust van een vaste werkkring. Als hem eindelijk in zijn ouderdom de zorgen worden toevertrouwd over de bibliotheek van een onbelezen vorst, grijpt hij naar de her-

inneringen van zijn jeugd en schrijft zijn gedenkschriften. Giacomo Casanova!

Hij schrijft zijn mémoires, de onsterfelijke satire van de achttiende eeuw, de mondaine courant van Europa, het hooglied van het Epicurisme. Hij schrijft in het fransch „parce que la langue française est la seule que ses présidents aient condamnés à ne pas s' enrichir au dépens des autres." Zoo hij had kunnen droomen dat na zijn dood een verwoede strijd zou ontbranden over de authenticiteit van zijn pennevrucht, zoo hij had kunnen droomen dat de bibliophile Jacob, (Paul Lacroix), Stendhal bij de rokpanden zou grijpen om hem twaalf deelen mémoires op te dringen die hij nooit geschreven heeft, als hij het pedante schoolmeestertje Laforque had kunnen volgen in zijn pietepeuterig gesift van alle stijloriginaliteiten, in het prudevol verzachten van de schelle kleuren met een zwak nietszeggend coloriet, voorzeker de grijze Casanova van Dux zou zijn gedenkschriften het lot beschoren hebben van eenige compromitteerende brieven, hij zou ze vernietigd hebben. [1])

---

[1]) Het is hier niet de plaats om de lange lijdensgeschiedenis van Casanova's mémoires te schrijven. Laat het genoeg zijn te weten dat in het jaar 1802 de uitgeversfirma Brockhaus te Leipzig van een zekeren Angiolini een fransch manuscript kocht hetwelk heette te zijn de gedenkschriften van den bekenden avonturier Casanova

De litteraire strijd is gestreden en geëindigd met de overwinning van Casanova's bewonderaars. Alle twijfel is opgeheven, deze meest phantastische roman van alle eeuwen is van de hand van Giacomo Casanova, het meest ongeloofwaardige van den inhoud is de vrucht van een zuivere en waarheidlievende obser-

---

de Seingalt. Brockhaus droeg aan een zekeren Wilhelm von Schütz op, deze mémoires in het Duitsch te vertalen. Von Schütz kweet zich op zeer onartistieke wijze van zijn taak, deze eerste uitgave is gemutileerd, zoowel wat betreft inhoud als stijl. Ter zelfder tijd nam de firma Brockhaus in dienst een fransch onderwijzer M. Laforque die het manuscript aan een gestrengen stijlcritiek onderwierp, er alle Casanovische originaliteit in schrapte en het geheel een stijl Laforque gaf. Aldus ontstond o.a. de uitgave van Aubert de Vitry van 1829 in 14 deelen. De inhoud van het manuscript bleek zoo verrassend dat men algemeen aan een mystificatie geloofde. M. Quérard was de eerste die boutweg ontkende dat de avonturier Casanova de schrijver was van deze mémoires, Lacroix argumenteerde dat de Venetiër niet voldoende het fransch meester was om fransche gedenkschriften te schrijven, vele andere litteratoren brachten hun steentje aan om te bewijzen dat het geheel niet meer was dan een phantastische roman. Lang bleef de pennenstrijd onbeslist. De mémoires en mélanges van den prins de Ligne waren intusschen verschenen, ze citeerden geheele brokstukken van de Casanovische mémoires, de brieven van de Ligne bevatten vele aanwijzingen die er op duidden dat de prins de gedenkschriften in manuscriptvorm in handen had gehad. Armand Baschet bracht eindelijk het onomstootelijk bewijs. Zijn onderzoekingen te Dux, te Venetië en ten kantore van de firma Brockhaus werden met groot succes bekroond. Het manuscript bleek o.a.

vatie. Wat het meest treft bij dezen wonderlijken figuur zijn niet de leugens maar de meticuleuse juistheid van de détails. De blageur Casanova is gerehabiliteerd in het kamp van de bibliophilen, voor het groote publiek is hij nog steeds de pornograaf die slechts met een typografisch vijgeblaadje gelezen kan

---

van denzelfden hand als de brieven van Casanova die in de bibliotheek van den vorst van Waldstein gevonden werden. Andere bewijzen werden aangebracht door Charles Henry, Barthold, Usanne, Mola, Ancona etc. en heden ten dage is het niet meer aan twijfel onderhevig of de mémoires van Casanova zijn authentiek. Ik heb de verschillende uitgaven met elkander vergeleken, de Garnieruitgave is bewerkt op het oorspronkelijke manuscript, ze is uitvoeriger en veel betrouwbaarder dan de Brusselsche uitgave van 1879. Den laatsten tijd is een prachteditie verschenen bij Müller te Leipzig onder redactie van Conrad. Hierbij is gebruik gemaakt van alle laatste onderzoekingen. Het is en blijft echter een vertaling. Langen tijd bleef de vraag open of de inhoud van de mémoires op eenige waarheid berustte. De archieven van Venetië en al het brievenmateriaal gevonden te Dux hebben de juistheid van het meerendeel van Casanova's beweringen tot waarheid gemaakt. Onjuist is het echter te meenen dat Casanova's mémoires in alle détails geloof verdienen. Hij maakt somwijlen romantische zijsprongen die op louter phantasie berusten, zoo o.a. zijn amourette met Esther, de dochter van den bankier Hope te Amsterdam. Deze Hope heeft zich nimmer kunnen verheugen in het bezit van een dochter. Het is echter opmerkelijk dat de meest wonderlijke episoden uit deze mémoires gebleken zijn tot in de fijnste détails op waarheid te berusten. We zullen hierop nader terug komen.

worden. Voor den moralist diene de woorden van den kunstlievenden prins de Ligne: „Un tiers de ce charmant tome second, mon cher Casanova m'a fait rire, un tiers m'a fait b...., un tiers m'a fait penser. Les deux premiers vous font aimer à la folie et les derniers vous font admirer, vous l'emporter sur Montaigne."

Casanova werd geboren te Venetië, alle ondeugden en alle charmes van zijn geboortestad stonden bij zijn wieg. We zullen de ziel van Venetië moeten kennen om Casanova's karakter te begrijpen.

Het Venetië van de achttiende eeuw, het Venetië van Casanova is een betooverd eiland, een Cythère, een abbaye de Thélème: „Ainsi l'avait établi Gargantua. En leur règle il n' était que cette clause: Fais ce que tu voudras." [1]) De marmeren stad van la Rosalba zendt een lachgolf uit die alle ernst en energie van vervlogen eeuwen wegvaagt. De Penaten van den lach zakken weg, schuddebollend van pleizier, in een met eeuwige rozen gebloemden troon. Men lacht onder dezen azuren hemel gelijk men adem haalt. Men lacht in de schaduw van de Rio's, in de zon van het Canale Regio, in de kerk, in de casini, in de gerechtszaal, in het klooster. Dit drijvende

[1]) Rabelais Gargantua. Chapitre XVI.
„Ne vous mêlez pas du gouvernement et faites d' ailleurs tout ce que vous voudrez." President de Brosses. lettres familières.

Sybaris trekt aan als een magneet de vroolijke ziel van gansch Europa, de Bernis waant zich een onbedorven kind, Goethe overwonnen door den lachgod meent zijn levensernst verloren te hebben, Madame Vigée—Lebrun vergeet alle smarten van de revolutie en laat zich voortleven onbewust, gedachtenloos op de charme van dit marmeren Eden. Men leeft gemakkelijk in het Venetië van de achttiende eeuw, smarten en zorgen hebben geen vat op die kinderziel die niet denkt of klaagt of jammert. De hooghartige eerzuchtige lagunenstad van voorheen heeft zich geprostitueerd als een veile courtisane. Helaas, het machtige Venetië van Enrico Dandolo is niet meer, het heeft lachend alle eerzucht afgeworpen, het gulden boek van zijn geschiedenis gesloten, maar het is gelukkig, gelukkig als een mooie vrouw die slechts oogen heeft voor eigen schoonheid. Waar zijn de tijden dat de Serenissima weerstand bood aan den Turk, aan den Hongaar, aan de Grieken, aan de stad van de Doria's, waar zijn de tijden dat ze de San-Marco plantte op de muren van Byzantium en Athene, dat vierduizend schepen jaarlijks haar havens verlieten, dat hare burgers de milloenen opstapelden en dat haar senaat een vergadering was van koningen? Ja, toen was ze groot toen ze een Marino Falieri, een Carlo Zeno, een Vettore Pisani onder haar burgers telde. Nu is de ouderdom

gekomen, over eenige jaren zal ze sterven, maar zelfs in haar doodstrijd verliest ze niet den glimlach die haar laatsten troost is, zelfs in haar doodssnik legt ze niet af haar levensvreugde die onsterfelijk is als haar psyche.

Ze rust nu op verworven roem, wat deert het haar dat haar havens verzanden, dat haar vloot verrot, dat haar oude adel tot den bedelstaf is gebracht en dat Europa haar minst beteekenende ambassadeurs voor haar reserveert. [1]) Ze weet immers dat ze de caravanserail is van de geheele wereld, dat zij naast zich slechts één gastvrouw telt wier charmes concurreeren, Parijs, dat haar speeltafels jaarlijks de aanzienlijkste vreemdelingen ruïneeren, dat een Carlo Gozzi, een Goldoni, een Pasquali, een Pietro Longhi, een Rosalba haar bekransen met een aureool van nieuwen en eeuwigen roem. Ja, haar politieke geschiedenis is gesloten [2]), ze schrijft een nieuwe geschiede-

---

[1]) Frankrijk stuurt haar als ambassadeur een halven idioot, M. de Montagu wiens capaciteiten onsterfelijk zijn door de confessions van Rousseau. De Bernis zegt in zijn mémoires: „on regarde assez communément l'ambassade de Vénise comme une commission peu importante, c'est ce que fait que les cours n' envoyent depuis longtemps que des ministres peu habiles."

[2]) De republiek Venetië in de achttiende eeuw omvat behalve de hoofdstad Venetië het volgende territoir: Provincies op de rechter- en linkeroever van de Mincio, Dalmatie, Albanie, de eilanden in de Jonische Zee.

nis, de historie van het gelukkige leven, van het verjongd Arcadië. Ze weet dat slechts de faam van haar mondaniteit haar behoedt voor algeheele vergetelheid. Met alle natuurlijke hulpmiddelen die de goden haar hebben geschonken — illam (Romam) homines dices hanc posuisse deos — met alle boudoirgeheimen van een mooie vrouw siert ze zich op en werpt zich zonder zelfbeheersching, zonder eenige moraal in een orgie van feesten. Het karnaval legt beslag op de helft van het jaar, iedere heilige eischt zijn feestdag op, alles is festijn, de komst van een ambassadeur, de dood van den doge [1]), de verjaardag van Chioggia, de verloving van den Bucentaurus.

Het Karneval van Venetië! De naam leeft voort als een pastel van Watteau, dat gracieuze onwerkelijkheid, riante tooneeldecors voorttoovert. En toch, la fête Vénétienne, de kleurrijke harlekijns, de maskers van de Comédie Italienne, de lachende satyrs, de rozen luchtig dansend op de golfjes van het Canale

---

Prevesa, Corfou, Cephalonia, Zante, Ithaca, Cerijo, Het aantal inwoners bedraagt in 1769, 2.914.000 zielen, de stad Venetië telt 149.476 zielen, ongeacht de Joden.
Comte Daru. Histoire de Vénise.

[1]) Le jour que le doge est mort, est marqué par des jouissances publiques. On se masque et on va au bal.
Goudar. l'Espion Chinois.

Regio, de marmeren balcons getooid met vroolijke vrouwenfiguren, het is meer dan een geschilderd doek, het leeft en lacht, jaar in jaar uit, van October tot Mei. Het is de orgie van een oligarchische democratie. Alle standen loopen dooreen en vermengen zich, het dienstmeisje en de priester, de senator en de bedelaar, alles draagt het incognito, het zwarte masker. De advocaat pleit gemaskerd, de priester in den biechtstoel verbergt haastig het gelaat achter de zwarte zijde voordat hij den biecht afneemt, de senator gaat gemaskerd naar de zitting van de senaat, gemaskerd legt men visites af, koopt men zijn eetwaren of gichelt in de comedie. Casanova vaart gemaskerd naar Murena en maakt zijn hof aan een gemaskerde kloosterzuster. En alles is mysterie, en alles is avontuur. De vreemdelingen stroomen toe bij tienduizenden, geheel Venetië spant samen om zich te verrijken. In het Ridotto [1]) dagen vijftig senatoren, met de

[1]) „La plus fréquentée de ces Casini s'appellait la Redoute. C'était un vaste éditice consacré aux jeux de hasard. Il y avait communément 60 an 80 tables, ou les patriciens seuls pouvaient siéger comme banquiers. Ils y étaient en robe et à visage découvert, tandis que les autres joueurs étaient en masque. C'était un singulier spectacle de voir autour d'une table des personnes des deux sexes en masque et de graves personnages en robe de magistrature, tenant la banque, les uns et les autres employant le hasard, passant des angoisses du

kaarten in den hand, de feestgangers uit zich te ruïneeren. Slechts den adel staat het vrij de burgers in het verderf te storten, aan iedere speeltafel neemt een gemaskerd edelman plaats als croupier. Tijdens het Karnaval is alles te koop, een Dandolo verkoopt zijn adelsbrief voor 100.000 ducaten, Rousseau wordt een meisje van elf jaar te koop aangeboden, op het San-Marcoplein veilt een koppelaarster de gunsten van madame la Procuratesse of madame la Cavalière aan den meest biedende. De President de Brosses wandelt op het Piazetta met een Venetiaanschen vriend wien zijn eigen vrouw wordt aangeboden.

De republiek sluit de oogen, een volk dat slechts lacht en jubelt is gemakkelijk te regeeren. Waarom zouden de bestuurders van dit marmeren eiland een moraal prediken die de schatkist zou bezwaren? Het ostracisme verbant slechts schijnheiligheid, alle ondeugden worden uitgestald, open en bloot, alle kleine menschelijke ondeugden worden aangemoedigd, alles wat het leven gelukkig kan maken lacht de Serenissima toe met welwillenden glimlach. Casanova in zijn oude jaren tot spion aangesteld, verwittigt de Inquisitie over de overmaat van weelde, over de teugelloosheid van het vrouwelijk geslacht, over de

---

désespoir aux illusions de l'espérance et celà sans proférer une parole." Comte Daru, loc. cit.

vrijheid van de liefde. De Censor krabbelt op de keerzijde van het document eenige woorden: „gelezen en weggelegd." Hij haalt de schouders op, Venetië bevrijd van alle ondeugden zou zijn laatste inkomsten verbeuren. [1])

Voga! Een gondel schiet weg in de duisternis van een Rio, een venster wordt geopend, een zijden touwladder rimpelt over het water, een zwarte gestalte stijgt omhoog, in de kamer sterft een kaars en.... Eros glimlacht. Het is de romance van iederen avond, „de embarquement à Cythère" van iederen nacht. Elke gondel voert zijn avontuur mee, stilzwijgend onverschillig als eunuchen dragen de gondeliers hun mysterie voort naar een Palazzo, naar een Casino. Ze zien alles en hun mond zwijgt als het graf. De liefde is veilig in hun handen, ze spelen verstoppertje in het labyrinth van de Rio's, ze kennen de moraliteit van iederen ingezetene, de minnaar van iedere vrouw, ze kennen alle schuilhoeken en wenteltrappen, geheime uitgangen en verborgen gangen. Ze kennen het nachtelijke uur voor een schaking, het schemeruurtje van een liefdesprelude.

Losbandigheid, lichtzinnigheid, ongebon-

[1]) La politique Vénétienne a balancé l'intérêt des moeurs avec l'intérêt de l'argent que toute Europe y apporte. Le dernier l'a emporté.
Abbé Coyer. Voyage d'Italie. 1775.

denheid, zal men verzuchten. O, wat een groote leelijke woorden. Een elegie van Tibullus, een fabel van la Fontaine, een pastorale van Boucher, dragen zij niet een gratie bij aan het leven? Onder dezen azuren hemel, in dit kader van dolle levensvreugde verdoezelen de schelle kleuren als het groene Lido in den morgennevel. Alle zonden worden „péchés mignons", alle ondeugden gaan op in den onweerstaanbaren lach van de Serenissima. Men kan niet brommen op een volk dat zelfs den Germaanschen moralist Archeholtz een glimlach weet te ontlokken, dat den aestheticus Goethe de woorden in den mond geeft: „Könnte ich nur den Freunden einen Hauch dieses leichten existens hinübersenden. Ich trage das reiche sonderbare einzige Bild mit mir fort," een volk dat zoo oorspronkelijk blijft in zijn decadentie.

Alles is oorspronkelijk in de Serenissima, de stijl van de paleizen, de vorm van de vaartuigen, de instellingen van het staatsbestuur, de zeden van de inwoners, de moraliteit van de liefde. Heeft zij wel eenige moraliteit, die schalksche Eros die angst noch schaamte kent? Wie zal ooit de geschiedenis schrijven van het amoureuse Venetië van de achttiende eeuw, welke pen, welk penseel zal ooit kunnen vereeuwigen de nuances van die luchtige ziel die haar laatsten wellust

uitleeft in een decors van marmeren kantwerk en azuren luchten?

De Serenissima heeft het burgerlijk huwelijk behouden als een herinnering uit den tijd van haar groote geschiedenis, maar ze heeft nieuws gevonden, ze heeft de liefde verruimd, „l'egoïsme à deux" twee partners geschonken, twee vrienden, den minnaar en den gedienstigen cavalier. De segisbee, de gedienstige ridder is een der meest origineele figuren van het Venetië van Goldoni. Zijn dagelijksche arbeid is genuanceerd als het maintien van een dandy, het vereischt de fijngevoeligheid van een vriend, de plichtsbetrachting van een ouden getrouwen dienaar. De segisbee begeleidt de vriendin waarheen zij gaat, hij volgt haar als een schaduw, hij biedt haar zijn arm aan, draagt haar handschoen, haar zakdoek, haar ombrella en haar hondje. In de kerk offreert hij haar op zijn vingers eenige druppels wijwater en overhandigt haar het gebedenboek. Mocht zij aan de speeltafels haar laatste sequin verloren hebben, zijn beurs staat voor haar open. Hij is vol charmante attenties. Madame du Boccage wenscht een bezoek af te leggen, doch bedenkt dat zij haar visitekaartjes heeft vergeten. De ridder Sacramozo, haar gedienstige cavalier tast in zijn zak en brengt eenige kaartjes te voorschijn die hij voor haar heeft laten drukken. De gedienstige ridder staat

de vriendin bij met raad en troost, hij is de biechtvader van al haar zorgen en al haar vreugden, hij verdrijft met zijn Venetiaanschen glimlach de schapenwolkjes van haar migraine, de fronsrimpels van haar voorhoofd. Als vergoeding voor deze delicate zorgen eischt hij op zijn belooning, een recht dat meer teeder is dan vriendschap, minder banaal dan liefde. Hij bezoekt haar des ochtends, heden brengt hij zijn morgengroet als zij de oogen, zwaar van een te korte slaap wakker wrijft, morgen treedt hij haar toiletkamer binnen tijdens haar „lever", hij draagt de parfums, de haarspelden, het poeder aan, helpt haar bij het toilet, strikt den kousenband, rijgt het corset aan, hij is de soubrette die nooit moe is en alle toiletgeheimen kent. De echtgenoot juicht deze galante diensten toe, het ontheft hem van vele echtelijke plichten en bovendien, het terrein van zijn segisbeïsme ligt elders. Ook hij speelt den gedienstigen cavalier, doch nimmer bij zijn eigen vrouw. [1]) En op den achtergrond, als vierden acteur in dit blijspel staat de minnaar die minder lastige rechten doch meer aangename plichten te vervullen heeft. Zijn rol is uiterst banaal, het terrein van de liefde

---

[1]) „Ce serait même une espèce de deshonneur à une femme si elle n' avait pas un homme publiquement à son compte."

de Brosses. loc. cit.

is voor hem onbegrensd doch de riante horizon van de amoureuse vriendschap, de geestelijke oogst in den tuin van het segisbeïsme staat hij af aan zijn medeminnaar die geen minnaar is.

Het is beurtelings aan den arm van deze twee antagonisten die vrienden zijn, dat de vrouw van Venetië de kostbare uren van den dag verbruikt voor het dagelijksch feest van haar bestaan.

De gondel, rank als een speelgoedje, meert vast aan de palen van het Palazzo. De vrouw des huizes vergezeld van haar onafscheidelijken vriend daalt af de marmeren trappen van haar paleis. Voga! De ovale riembladen snijden het water, het vaartuig bevallig als een gazelle, huppelt over de golfjes van het Canale Regio, het Venetiaansche rendez-vous, het Corso, het San-Marcoplein tegemoet. Alles om haar heen is vreugde, in een waas van mollige dampen, met een achtergrond van teeder azuur rijst Venetië — Ἀφροδίτη ἀναδυομένη — op uit de zee als een phantasie van roze marmer, op het kanaal schommelen de roodwit gestreepte gondeltenten, de vergulden antennen schitteren in het zonlicht als lampen, een parfum van muscus, menthe, van dingen door den warmen zon gebrand, gaat op en benevelt de zinnen. Alles is leven en vroolijkheid; op de kade stapelen de kooplui de goederen op en zingen, de gondeliers vullen

al zingend elkanders strophen aan, lachende vrouwenlippen werpen een vroolijken morgengroet over het water, uit de ramen van een Palazzo zweeft het accoord van een cymbaal, een zangerig adagio van Tartini. Op het Piazetta de drukte van een Zondag. „Signor, che ascolti una gran casa una casa stupenda." Een nieuwsgierige vreemdeling treedt nader, een tweede, een derde volgt, de kring vernauwt zich, gondeliers, bedelaars, marskramers pakken zich samen rond den zwarten exotischen figuur, den beroepsverteller. En hij vertelt . . ., de geschiedenis van een geschaakte jonkvrouw die haar deugd verdedigt, zijn stem bralt over het Piazetta, zijn armen slaan als wieken omhoog. Hoort, de ontknooping nadert, de ponjaard valt de jonkvrouw uit de hand, de verteller werpt zijn breed geranden hoed als illustratie op den grond, eenige omstanders offeren hun dagelijkschen obool, de actie stijgt, het hoofddeksel rammelend van koperen munten dient nu tot sabel, tot pistool, tot brief. Het verhaal is geëindigd. Met een behendigen zwaai, in hautaine minachting voor den ontvangen fooi wordt de hoed op het hoofd geplant. En het volk klapt in de handen, het volk dat reeds tientallen malen dit zelfde verhaal heeft afgeluisterd.

Op de Piazza geven alle standen van Venetië, alle vreemdelingen elkander rendez-vous. Voor

de café's honderde menschen, de sorbetslepeltjes tikken als carillontoonen, de hooggopgevoerde conversatie drukt als een zware acoustiek de stemmen omlaag. Onder de arcades gaan mantels van roode, groene, blauwe zijde, alle kleuren worden geduld en gedurfd. Het is de populatie van een operettefeerie, van een Oostersche markt. Beckford meent zich in Babel verplaatst, alle talen van de wereld worden hier gesproken, alle voortbrengselen van den aardbol worden hier verkocht. Ziet, onze gedienstige cavalier en zijn gezellin gaan over van groep tot groep, overal klinkt een lach, alle stemmen gaan door elkaar, de conversatie is een gamma van vreugdeklanken. Den ganschen dag leeft dat luchtige vroolijke leven zich uit op deze enkele vierkante meters aan de zee ontroofd. Als de conversatie en het geflirt vermoeien lokt de ernst van de speeltafels tot een vluchtig gedobbel. Hoog ligt het goud opgestapeld, het is de republiek die speelt, bij millioenen stroomen jaarlijks de winsten toe. [1]) Op alle hoeken en pleinen staat de groene tafel. Men

---

[1]) De Senaat verbood in 1774 alle hazardspelen omdat bijna alle adellijke families er door geruïneerd waren. Het volgend karnaval bleven alle vreemdelingen weg. Dit wekte zoodanige ongerustheid dat het Edict herroepen werd. Archenholtz. loc. cit. Montesquieu: (Voyages) vertelt dat na het spelverbod het aantal vreemdelingen van 30.000 daalde tot op 150.

pointeert met sequins en ducaten, men tailleert met kaarten die een geheele geschiedenis zouden kunnen vertellen. John Law verdient te Venetië aan de speeltafels twee en een half millioen, een Foscari verliest een millioen sequins, Casanova duelleert met de kaarten in de hand, hij houdt stand gedurende twee en veertig uren, zijn tegenstander valt in zwijm.

Verveelt het hazard van het faraon dan staan de deuren der kerken open voor het vermaak. Men komt hier om onder de heldere fresco's van een Tiepolo goede muziek te hooren, om mooie vrouwen te zien, om van liefde te fluisteren, om het genot te smaken van een zonde in Gods tempel. En valt de avond, vereenigt de stilte van de heldere luchten zich met de stilte van het donkere water, toovert het maanlicht het marmeren kantwerk van Leopardi en Vittoria om tot zilveren speelgoed, dan breekt de harmonieuse ziel van Venetië uit in een zoetvloeiende cantilene. Op het Piazetta zet een handwerksman, een schoenmaker, een smid zijn aria in, een ander vangt de melodie op en draagt ze voort, een derde geeft ze over aan een gondelier en voortgestuwd als het water van het Canale Regio stijgt de harmonie van Venetië op en wekt de teedere melodiën verscholen in de ziel van een Cimarosa, een Tartini, een Furlanetto, de strophen van Tasso en Ariosto sluimerend op de lippen van het gondelvolk.

De muziek van Venetië is meer dan een kunst, het is een levensbehoefte. Goldoni, de Venetiër, de man van de muzikale dialoog zegt het in de zangrijke taal van Gallie: „On chante dans les places, dans les rues et sur les canaux. Les marchands chantent en débitant leurs marchandises, les ouvriers chantent en quittant leurs travaux, les gondoliers chantent en attendant leurs maîtres, ils chantent le Tasse comme à Athènes on chantait Homère," en Goethe die zijn muzikale ziel laat gaan op de harmonie van den Venetiaanschen nacht zegt het fluisterend tot zijn medegezellin: „Findst du das nicht schön, sehr schön?"

Op den blanken spiegel van het water valt het arpeggio van een harp, van een luit, zachtkens als een bloemblad. Uit de geopende vensters van het Palazzo Bordoni, langs de witte slinger van jasmijn zweeft de stem van Faustina. Ze dempt de vroolijke gesprekken op straat, ze trekt de gondels aan met magische koorden, een kring van drijvende toehoorders hangt ademloos aan de lippen van deze door de goden begenadigde. En sterft de slotnoot weg in de weelde van den Venetiaanschen nacht dan gaat een enthousiasme omhoog, wild, onstuimig, een kreet de waanzin nabij. Faustina Bordoni zingt voor 50.000 francs in Weenen, ze zingt voor de kunst in de harmonische atmosfeer van haar vaderstad. En waar men gaat, op de groote kanalen, in

het labyrinth van de Rio's, in de Calli, overal kweelt een teedere romance, een amoureuse serenade. In dit paradijs van muziek plaatsen de goden de wieg van een Lotti, een Marcello, een Tartini, een Vivaldi.

Er is ook het theater, een kaleidoscoop van grappen en kwinkslagen, van luchtig realisme en vroolijke romantiek. Parijs in de achttiende eeuw gaat prat op drie theaters, Venetië telt er zeven. Het theater, dat de litteratuur is van den onbelezene, gelijk Monnier zegt, is zeer bijzonderlijk de litteratuur van Venetië. Alle standen van de lagunenstad, de kooplui, de bedelaars, de schippers, de senatoren, de advocaten, alles wat den geheelen dag schreeuwt en zingt, spreekt en tegenspreekt, vloekt en raast, dat alles gaat des avonds op naar het theater om het leven van den dag te aanschouwen op het tooneel, het dagelijksch leven, opgesierd en opgepoetst, vergrofd met den zwaren lijn van den caricatuur, verfijnd met de klankweelde van het rijmwoord. En iederen avond schudt de zaal van een Homerischen lach, en het is iederen avond de komst van Harlekijn en van Brighella, van Scaramouche en Pierrot die den aanwezigen een kinderlijke vreugde bereidt. Het is de lach van een stokouden grijsaard die nog eenmaal kind is voordat hij het hoofd ter ruste legt. En wat een goedkoope situaties, het is de dwaze acrobatiek van een café-

chantant met stokslagen en verwenschingen, de dagelijksche vaudeville van den cocu die onder den pantoffel zucht, Burattina die met een „pot de chambre" ten tooneele komt, Harlekijn die zijn maag ontlast, Lucinde die haar zwangerschap bespot. Edoch, er is beter, er is Goldoni, de man van de caricatuur en van het naturalisme. Hij grijpt in het kleurrijke leven van zijn vaderstad, maakt tot devies „sequere naturam" en biedt zijn medeburgers een spiegel aan waarin zij zich dagelijksch kunnen herkennen. Weg met alle dwaze harlekijns en pierrots, weg met alle obsceniteiten en alkoofgrappen, hij weet het realisme te geven aan zijn omgeving en de poezie van de oude republiek. En hij doet lachen, de onontbeerlijke gave om dit vlindervolk te vermaken. Zelfs de tragedie is gewijd aan de penaten van den lach. Elke doode op het tooneel wordt onder daverend gejuich voor het voetlicht geroepen en sterven ze goed. „Bravo I morti!" Schuddebollend van pleizier stooten de bezoekers elkander aan.

Dit volk van feesten heeft ook zijn mysteries en avonturen. Venetië bij nacht is vol schuilhoeken en geheime deuren, in de kasten van het Tribunaal staan de vergiftfleschjes van Serpicelli als een bend geheimzinnige moordenaars, de P^te^ Dei Sospiri heeft een geschiedenis die nooit geschiedenis is geworden, in de Pozzi sluimert het worgkoord

in de eeuwige duisternis. Men komt 's nachts thuis, een venster wordt geopend, een stem fluistert: psst!, een mand zakt omlaag, in deze mand een pasgeboren kind. Men zit gezellig bijeen met eenige vrienden in een café, een gondelier tikt u op den schouder en wenkt. In een gondel gestapt valt ge in de armen van een gesluierde vrouw die u onder tranen hare roman vertelt van Napolitaansche prinses. [1]) Prinsen uit een achterbuurt en valsche spelers, bannelingen en vrouwen in mannentravestie, schurken en spleenachtige vreemdelingen, Venetië koestert ze allen aan haar gastvrijen boezem. En haar eigen zonen, gevoed met de flesch van de avonturen zendt ze uit over Europa met een vonk van haar luchtig geniale ziel, Antonio Longo, Da Ponte en Goldoni. Maar bovenal Giacomo Casanova.

Den 2den April van het jaar 1725 wordt hij geboren. Gelijk iedere avonturier heeft hij zijn breedvertakte stamboom, een woekerplant die opgroeit in een theaterbosch en aan welks takken, grotesk als marionetten, eenige wonderlijke figuranten hangen, de Spanjaard don Jacob Casanova schaakt een nonnetje, don Juan Casanova trekt uit met Colombus naar America, Marie Antonius Casanova tokkelt op de satirische lier, Jacques Casanova

---

[1]) Monnier. Vénise au XVIIIième siècle.

strijdt aan de zijde van Hendrik IV, Gaëtan Casanova wordt tooneelspeler en verwekt bij de dochter van den Venetiaanschen schoenmaker Jerome Farusi den onsterfelijken Giacomo, den avonturier. Hij heeft een mengsel van het meest heterogeene bloed in zijn aderen, spaansch, italiaansch, fransch bloed, bloed van een kloosterzuster, van een soldaat, van een americaansch gelukzoeker, van een tooneelspeler en van een dichter. Alles is avontuur en mysterie in dit jeugd bestaan. Zijn eerste herinnering is een bezoek bij een oude waarzegster waar exotische dampen zijn neusgaten prikkelen en zes poesen met het mysterie van hun glanzende oogen hem beangstigen. Zijn vader is een geheimzinnige onbekende die reist en trekt en onzichtbaar is als zijn tooneelroem. De kleine Casanova wordt geworpen van links naar rechts en van rechts naar links, vandaag is hij bij zijn grootmoeder te Venetië, morgen bij een docter in de chemie te Padua, overmorgen bij den priester Gozzi. Spelenderwijs leert hij de liefde en het alphabet. Op zestienjarige leeftijd verwerft hij den doctor's titel, trekt het geestelijke kleed aan en ontvangt den tonsuur. Begiftigd door de goden met een aangenaam uiterlijk, een superieur verstand en een kneedbare moraal, huppelt dit salon abbétje, bevallig als een jong meisje het leven in. Het pad van zijn leven

is met rozen bestrooid. Zijn ondeugende oogen en zijn vroolijke conversatie verheffen hem tot gunsteling van den senator de Malipiero, een man die veel aan de liefde heeft geofferd en zelfs in zijn ouderdom omringd wordt door een harem bevallige vrouwen. Giacomo tracht te vergoeden wat de ouderdom van den grijsaard te wenschen laat, hij aanbidt in de eerste plaats de Aphrodite van Venetië en in de tweede plaats de Heilige Maagd. De senator de Malipiero zet ooren en oogen open en is weldra getuige van een zeer amoureuse dialoog. Met den stok ranselt hij den abbé Casanova het paleis uit.

Giacomo lacht, hij knoopt het zwarte masker voor de oogen en gaat op pad. Uit elke gondel, op alle hoeken van de Calli lokt de liefde hem toe. Op het San-Marcoplein preludeert hij met een gemaskerde Zentildonne op het liefdestema als een soldaat hem aanzegt hem te volgen. In een gondel gelokt, bemerkt hij dat hij een gevangene is. De senator heeft wraak genomen, de gondel zet koers naar Lido, het fort Saint-André neemt den galanten abbé tusschen haar muren op. Het gevangenisleven is een festijn, hij lacht en jubelt met den beker in den hand of met een officiersvrouw aan zijn arm. Des nachts escapeert hij in een gondel naar Venetië, ranselt gemaskerd op het Piazetta zijn doodsvijand

Razetta af, bereikt tegen den morgen ongemerkt zijn kamer in het fort, ontbiedt den dokter, veinst een zware ziekte en de goedgeloovige Esculaap maakt het alibi waar. Als zijn hechtenis is geëindigd vaart hij over naar Chioggia waar hij eenige verzen van eigen maaksel voorleest en bij acclamatie tot eere-lid der Academie wordt benoemd. Na deze plechtigheid waagt hij zijn geluk aan de speeltafels, hij verliest al zijn geld, zijn horloge en zijn kleeren. Des nachts slaapt hij met elf gasten in één groot bed.

Met den bedelstaf in de hand richt hij zijn schreden naar Rome om aldaar met zijn bisschop te confereeren. De bisschop is vertrokken naar Napels, Giacomo vertrekt naar Napels. Inplaats van de kerkprelaat vindt hij aldaar de vrouw van een advocaat in wier gezelschap hij den terugweg naar Rome aanvaardt. Hij is in alles de galante abbé van de achttiende eeuw, hij is geestig als Voisenon, losbandig als Chaulieu, een vrouwenveroveraar als Bernis. In de tuinen van Frascati, in de warmte van een zomerdag fluistert hij van eeuwige liefde, zijn medegezellin, machteloos tegen de verleiding van zijn donkere oogen, valt in de armen van dezen onweerstaanbare. Plotseling legt ze de vingers op zijn mond: „Tiens mon coeur ne te l'ai je pas dit! Que nos génies nous regar-

dent. Ah, comme il nous observe! Son regard cherche à nous rassurer. Vois, ce petit démon. C'est tout ce que la nature a de plus occulte. Admire le. C'est certainement ton génie ou le mien." Een slangetje, bont gevlekt, ritselt door het gras. Casanova schrikt op: „Ebst il possible mon adorable amie que son aspect ne t' effraye point?" — „Son aspect me ravit," antwoordt de geliefde. — „Je suis sure que cette idole n'a de serpent que la forme ou plutôt que l'apparence." — „Et si sillonnant le gazon il venait en sifflant jusqu' à toi? — Je te serrerais plus étroitement contre mon sein et je le défierais de me faire du mal. Lucrèce entre tes bras n'est susceptible d' aucune crainte. Tiens, il s'en va vite, vite. Il nous annonce par sa fuite l'approche de quelque profane et nous dit que nous devons aller chercher une autre retraite pour y renouveler nos plaisirs."

Klinkt het niet als de idylle van een Grieksch eroticus?

Casanova te Rome tracht het secretariaat van den kardinaal Aquaviva en de maîtresse van den prelaat te veroveren. Het eerste gelukt hem geheel, het tweede slechts gedeeltelijk. Als hij zijn grooten neus al te diep gestoken heeft in een liefdesintrige met de dochter van zijn franschen leermeester raadt de kardinaal hem aan Rome te verlaten. Gewapend met een aanbevelingsbrief voor

Osman Pasha te Constantinopel gaat hij op weg. Het geestelijke kleed wordt aan den kapstok gehangen, het salonabbetje metamorfoseert zich als officier in dienst van de Serenissima. Op Corfou maakt hij het al te bont, hij vlucht naar het eilandje Casopo en laat zich tot koning uitroepen. Hij is Balkanprins voordat de Operette is uitgevonden. Het hyper-comische van deze situatie lacht te Corfou alle rancune weg, de straf wordt den onbeschaamde kwijt gescholden. Doch zijn avontuurlijke ziel gunt hem geen rust, hij moet voort, steeds voort. Een gelukkige wind werpt hem op de kusten van het Mohammedaansche rijk, zijn aanbevelingsbrief wordt afgegeven aan den graaf de Bonneval, [1]) alias Osman Pasha en ziedaar

---

[1]) Baschet geeft de volgende aanteekening over deze wonderlijke figuur: „Après avoir servi la marine française sous Tourville, l'armée de terre sous Catinat et Vendôme et avoir été disgracié par Chamillard, il s' était rendu en Autriche, avait combattu contre la France et fini par se donner aux Turcs, qui l'avaient fait mahométan et pasha. Homme habile, expert dans les armes, capable d'inventions dangereuses, il avait examiné de près la situation de Vénise. Mais, lorsque le Tribunal secret connut son engagement avec le Turc et qu' il sut que Bonneval s' était déclaré ennemi de la République, s' inspirant alors de la raison d'Etat, il résolut de l'arracher à la vie par des moyens mystérieux. L'ordre en fut donné à l' ambassadeur à Constantinople par une lettre des Inquisiteurs du 30 Juillet 1729. Il n' advint rien

Casanova gast van den geestigsten paganist van de achttiende eeuw. Bonneval heeft een kostbare bibliotheek en een wel gesorteerde harem. Wat kan Giacomo meer verlangen?

Teruggekeerd te Corfou verspeelt hij zijn laatste ducaten, verovert de vrouw van den gouverneur en vertrekt. Waarheen zal hij gaan? Het toeval drijft hem naar zijn vaderstad. Zijn finantiën verkeeren in droeven staat, zijn laatste rijkdom is een viool. Hij bespant het instrument met snaren, meldt zich aan het theater S. Samuel en neemt plaats als tweede viool in het orkest. Des nachts in gezelschap van andere schavuiten speelt hij den Alcibiades in de Rio's van Venetië, getrouwde vrouwen worden opgelicht, meisjes geschaakt, gondels losgemaakt, vroedvrouwen opgebeld en verwezen naar een adres waar slechts maagden wonen, priesters haasten zich naar een moribundus die lustig ronkt naast zijn ega. Een ieder te Venetië heeft zijn klachten, de aristocraat Balbi, het hoofd van deze bende dekt de uitspattingen met zijn patricischen naam en zijn devies „solo mihi".

En dan plotseling, onverwacht, valt het geluk hem weer in den schoot, het Casano-

---

de cet ordre formidable et Bonneval-Pasha vivait encore à la cour de l'Ottoman dix huit ans plus tard."

Baschet. Les archives de Vénise. pag. 648.

visch geluk dat spreekwoordelijk zou kunnen zijn. Zekeren dag in het Palazzo Cornara daalt hij de marmeren trappen af met de viool onder den arm. Voor hem uit, moeizaam steunend op de trapleuning gaat een grijsaard in scharlaken senatoren mantel. Uit den zak van den patriciër glipt een brief, Casavona bukt, de senator kijkt op, hij dankt en noodigt den violist in zijn gondel. Het is M. de Bragadin, spruit van een roemruchtig Venetiaansch geslacht.

Tijdens de vaart wordt de senator getroffen door een beroerte, Casanova springt aan wal, sleept een dokter in nachtgewaad naar de plaats waar de gondel ligt vastgemeerd en schrijft een aderlating voor. De dokter gehoorzaamd en de grijsaard komt in het leven terug. Niettemin is de toestand zorgwekkend. Giacomo heerscht als despoot in het Palazzo Bragadino, hij wijkt niet van het ziekbed. Komen er vrienden van den senator op bezoek dan citeert hij potjes latijn, werpt medische paradoxen op, fluistert Kabalistische formules. Hij bouwt de pyramide [1]) van de

---

[1]) Casanova lost alle vragen op met de Kabalistische driehoek, de geheimzinnige pyramide die in zijn mémoires een gewichtige plaats inneemt. In de verzameling van Rivà en Gugitz is een epistel te vinden hetwelk eenige aanwijzingen geeft. De brief is gericht aan Eva Frank en onderteekend door Casanova. Mad[lle] Frank stelt de vraag: „Dis moi clairement quel est ce

Kabala, de senatoren Dandolo en Barbaro trachten het antwoord te vinden, de Kabala alias Casanova geeft het gevraagd in mysterie vorm, het is duister als een orakel van Delphi, tweeledig als een voorspelling van een Romeinschen haruspex. Het geluk staat hem echter ter zijde, de senatoren worden overtuigd en erkennen hem als adept in de

---

principal article." Casanova geeft het antwoord in den volgenden vorm:

| | | |

occulte wetenschappen. Tot overmaat van geluk hersteld M. de Bragadin van het ziekbed, hij dankt zijn herstel aan de Kabalistische toovenarijen van den violist, zijn dankbaarheid kan geen woorden vinden, hij drukt Giacomo als zoon aan zijn boezem. [1])

Sinds dat oogenblik is Casanova's geluk gemaakt. Voor de deur van het Palazzo ligt zijn gondel, zijn tafel is dagelijks gedekt, twee bedienden staan te zijner beschikking. M. de Bragadin stopt hem een som gelds in de hand. „Wees jong en amuseer je," fluistert hij hem toe. Casanova is drie en twintig jaar en een kind van Venetië . . ."

Hij leeft voor twee, voor drie, de nachten maakt hij tot dagen. Zijn lichaam noch zijn geest gunt hij eenige rust, met de kop vooruit, wild, onstuimig, onbezonnen werpt hij zich in het feestleven van zijn vaderstad. Hij schetst zich zelf in eenige karakteristieke regels: „Assez riche, doué par la nature d'un extérieur agréable et imposant, joueur determiné, vrai panier percé, grand parleur toujours tranchant, rien moins que modeste, intrépide, courant les jolies femmes, supplantant des rivaux, ne connaissant pour bonne compagnie que celui qui me divestis-

---

[1]) Deze ongeloofelijke episode wordt bewaarheid door de onthullingen van den spion Manuzzi welke in de archieven van Venetië te vinden zijn.

sait, je ne pouvais être que haï; mais toujours prêt à payer de ma personne je me croyais tout permis car l'abus qui me gênais me paraissait être brusqué." Het portret is niet geflatteerd, het geeft te veel en te weinig.

Onder het sceptisch uiterlijk van den viveur verbergt hij een warm kloppend en gevoelig hart. Zijn woord is goud waard, zijn beurs staat voor een ieder open, als men hem tien sequins vraagt geeft hij er een twintig, al zijn diepere genegenheid draagt hij over op zijn pleegvader de Bragadin. Aan de speeltafels staat hij bekend als eerlijk speler, de grootste lof van zijn eeuw, met al zijn zinnelijke liefde streeft hij naar een groot onbereikbaar geluk en vol onrust zoekt zijn avontuurlijk instinct naar het avontuur van Venetië.

De publieke gondel van Ferrara meert vast aan de Mola. Een gemaskerde vrouw, jeugdig van vormen en bewegingen, stapt aan wal. Haar démarche verraadt ongerustheid, hulpbehoevend en vol angst kijkt ze uit over het Piazetta. Casanova in domino en met het zwarte masker voor de oogen treedt nader. Hij biedt haar zijn diensten aan, zijn zachte fluweelige stem wekt vertrouwen, gearmd als oude bekenden gaan ze op weg. In de stilte van een gelagkamer vertelt zij haar geschiedenis van geschaakte jonkvrouw, vertelt zij van de ontrouw van den ridder Steffani, van de smart van haar vader te Bologna. Het hart

van den viveur Casanova wordt week, hij droogt de tranen van haar oogen, fluistert haar troostwoorden in het oor, verlicht met zijn glimlach den zwarten horizon van haar toekomst. Het arme door smart verwrongen gezichtje heldert op, ze schenkt hem haar vertrouwen van hulpbehoevende vrouw. En wonderlijk, Giacomo toont zich dit vertrouwen waardig. Hij verschaft haar een veilig onderkomen en gaat op zoek naar den ontrouwen Steffani. Het toeval drijft hem in de armen van den ongelukkigen vader die naar Venetië is gereisd om zijn dochter te zoeken. De romance eindigt met de vergeving van papa en het berouw van de dochter. Onder tranen vertelt ze de détails van haar schaking. Ze verzwijgt de wederwaardigheden van haar laatsten roman, uit vrije beweging heeft zij zich in de armen geworpen van den onweerstaanbaren Casanova. De idylle ingezet met het vriendelijk motief van de vriendschap is geëindigd met allen hartstocht van een liefdesballade. Casanova is tevreden, hij heeft een goede daad verricht, zijn zinnen en zijn zucht naar avonturen bevredigd.

Een week later. Hij wandelt op de Sint Jobkade. De Octoberzon danst over de golfjes van het Canale Regio, alles wekt tot vreugde. Casanova is gelukkig, hij heeft eenige honderde sequins aan de speeltafels gewonnen en zijn hart is vrij. De gondel van Mestre stoot af, op het voorbankje heeft een rijkelijk ge-

tooid boerinnetje plaats genomen, onder den zonnetent slaapt een geestelijke. Casanova wenkt, hij werpt den gondelier een sequin toe, de bootsman buigt en biedt Zijnen Excellentie een plaats aan. Giacomo stelt zich voor als notarisklerk, de geestelijke presenteert z'n nichtje Cristine, rijke erfdochter die naar Venetië is getogen om den man van haar droomen te vinden. De gelijkheid van stand maakt het samenzijn vertrouwelijk, Casanova lacht zijn lach van Venetië, hij spreekt over de schoone plichten van het huwelijk, over den zegen van het nakroost.

De bevallige Cristine verhaalt over haren vergeefschen matrimoniumtocht, over de ongebondenheid van de Venetiaansche jongelingschap, over de losbandigheid van het Venetiaansche huwelijksleven. Tijdens de vaart naar het vastland steekt Casanova een liefdesverklaring af, in een herberg van Mestre komt oom de pastoor reeds aangedragen met den verlovingsring. Alles gaat naar wensch, Casanova verovert alle rechten van den verlovingsstaat en zelfs eenige rechten van het huwelijk. Venit, vidit, vicit! Slechts het vooruitzicht van het matrimonium stemt hem in mineur. Pleegvader de Bragadin schaft raad, een arme authentieke notarisklerk wordt het rijke huwelijk voorgehouden, hij grijpt toe, Cristine stort eenige tranen en de echtelijke band is gesloten. Na een jaar draagt Casa-

nova een kleine Cristine in zijn armen, de moeder drukt hem stralend van vreugde de hand, haar huwelijk met den notarisklerk blijkt te zijn het geluk van haar leven. Doch in de oogen van Casanova en zijn vriendin ligt een stille vraag. Het dubbele vaderschap?

Deze moderne Boccaccio die heden Casanova, morgen ridder de Seingalt heet, is een schelm, een schavuit, somwijlen een schurk, hij is nimmer perfide als een Tilly. De epiloog van al zijn amourettes is de epiloog van het geluk. Nimmer stort hij een vrouw in het ongeluk, nimmer trekt hij in de atmosfeer van zijn noodlot fornarina, dreigend en met loshangende haren, zooals Byron ze gekend heeft, die zich vastbijten aan hun prooi en niet aflaten. De vrouwen van Casanova sterven niet en dreigen niet. Hij vindt ze terug, zijn ontelbare geliefden in later jaren gedurende zijn zwerftochten over Europa, de herinnering aan den galanten ridder is bij allen in het hart gegrift en bij elk bezoek wordt hij omhelsd als een aangebeden jeugdvriend. Alle kinderen die hem worden aangeboden neemt hij aan als de zijne, hij is even royaal met zijn vaderschap als met zijn sequins.

Gedurende het karnaval leeft hij het wilde leven van zijn omgeving, hij huurt een casino en een professional speler als croupier, hij zet een pharaonbank op, lokt vreemdelingen en Venetiërs, vrouwen van de wereld en van de

halve wereld naar zijn weelderig intérieur en heden is hij een rijkaard en morgen een bedelaar.

Zijn dagelijksch vreugdebestaan speelt zich af in het decor van een Opera-Comique. Tijdens den nacht schieten de zwarte gondels over zee naar het eiland Murano, er is bal in het aristocratisch vrouwenklooster. Polichinelles en Pantalons, Harlekijns en Scaramouches, gemaskerd en gepoederd gaan op naar deze Abbaye de Thélème. Men zou zich wanen in een vroolijke herberg, er wordt gedanst en gekust, gestoeit en gegicheld. Casanova als Pierrot verkleed danst twaalf Furlanos en valt uitgeput op den grond, een vrouwelijke Harlekijn rost hem met de roede, Giacomo wipt haar op zijn schouders en holt rond als een speellustig vader, een Polichinelle ligt hem voetje, alles rolt over elkaar, duikelt en valt nogmaals, het is een kleurrijke menschenkluwe die niet dan onder uitbundig gelach zich uitwikkelt. Nauwelijks staat Giacomo weer op de beenen of hem wordt een rose briefje in de hand gewrongen, bevattende tijd en plaats voor een rendez-vous en onderteekend met de initialen van een kloosterzuster. Casanova heeft twee uur den tijd, hij werpt zich in een gondel, stapt uit bij het Ridotto, speelt een wild spel, verdient een kapitaal, vliegt met de hulp van twee gondeliers naar Murano en valt in een afgelegen hoekje van het klooster

in de armen van zijn gemaskerde geliefde.

En heeft het karnaval haar zwanenzang gezongen in Mei, dan vlucht al dat vroolijke volkje, opgesloten op het steenen eiland, naar de groene weiden langs den oever van de Mincio, naar de bosschen van Mestre, naar de marmeren paleizen die zich spiegelen in de blauwe wateren van de Brenta. Omnia silent — Venetië gaat haar zomerslaap in, een heimwee naar boomen en planten, naar alles wat groeit en vruchtbaar is drijft den Venetiër naar het vastland. En het karnaval gaat mee, het karnaval zonder masker, het karnaval van grappen en dwaasheden, van feesten en van liefde. Te Zola, in het paleis van den prachtlievenden Francesco Albergati, waar alle Venetiaansche mondaniteit zich vereenigt, wandelen de gasten van den kapper naar de mis en van de mis naar het rendezvous. Tiepolo heeft het ons gegeven dat weelderig leven aan de Brenta, doorzichtig als een glashelderen aquarel. Het heet de ontvangst van Hendrik III in de villa van Federigo Contarini, doch alle personen zijn getreden uit het Venetië van Goldoni. De geestig bevallige figuur van de vrouw die achter haar waaier flirt met haar segisbee, de trotsche reuzin die ons toelacht in haar wit satijnen overkleed, het zijn de levende beelden van Tiepolo, het zijn de vrouwen van het achttiende eeuwsch

Venetië. [1]) In zijn villa aan de Brenta noodigt Antonio Longo drie en vijftig personen voor een maskerade op twee booten met gecostumeerde muzikanten, boeren en gasten gevuld. De muziek à la sourdine, gedragen door de stilte van den nacht, zweeft door de geopende vensters van de paleizen. Hoort, hier antwoordt een klein orkest, ginds een cymbaal, een luit, een viool. Op de planken vloer van het met lampions versierde vaartuig trippelen de voeten den zes achtste van de Furlano, den drie kwart van de menuet, op de speeltafels schittert het goud in het maanlicht, in het duister van den zonnetent fluistert de liefde, op de voorplecht rust een dronken ridder in de armen van Morpheus. En rijst de zon uit de lagunenzee, verijlen de morgennevels in de blauwe luchten dan worden de bekers gevuld en de nieuwe dag gaat in onder luidruchtigen morgengroet.

Ook Casanova verlaat het Piazetta voor het groene vastland, „c'était à la campagne du côté de Zero. On jouait, on faisait l'amour, on s' évertuait a se faire des niches. On en faisait de sanglantes et la bravoure consistait à ne se facher de rien, à rire de tout: car il fallait entendre raillerie ou passer pour butor." De grappen zijn die van een kind, de planken over de sloot zijn doorgezaagd, in de duisternis loert een pseudo bandiet, de gasten zakken

[1]) Uit de verzameling Jacquemart. André te Parijs.

door hunne bedden, „on donnait au demoiselles des pillules on des dragées diurétiques et quelque fois de celles qui donnent des vents qu'on ne saurait retenir." Giacomo onderwerpt deze genoegens aan een vluchtige critiek, ten slotte haalt hij de schouders op: „mais tel était l'esprit de la coterie, il fallait rire." Niet steeds blijven de dwaasheden binnen de perken van de onschuld, Casanova heeft grappen die den galg waardig zijn. Demetrio, een Grieksche gast uit Venetië heeft onzen avonturier een poets gebakken. Casanova neemt wraak met een farce die de tragedie nabij is. Gewapend met een jachtmes sluipt hij naar het kerkhof en snijdt een arm af van een zoo juist begraven lijk. Dit lugubere trophee verbergt hij onder zijn mantel en begeeft zich ter ruste. In den nacht, sluipend als een dief, houdt hij zich schuil onder de legerstede van Demetrio. Na eenige minuten treedt deze het slaapvertrek binnen, ontkleedt zich, trekt de lakens over zich heen en valt weldra in slaap. Behoedzaam, zachtkens trekt Casanova de deken naar zich toe, Demetrio wordt wakker, hij kent de nachtelijke poetsen van zijn stadgenooten, lachend roept hij uit: „Laat me maar slapen, ik geloof niet aan geesten." Na eenige oogenblik verraadt een luid geronk een nieuwen slaap. Zes minuten later begint Casanova het spelletje opnieuw. Demetrio wordt ongeduldig, hij wil de hand

grijpen die hem van zijn lakens berooft en voelt de ijskoude vingers van den doode. Zonder een woord te uiten valt hij neer op zijn legerstede. Het blijkt den volgenden morgen dat hij door een beroerte is getroffen.

Te Venetië neemt de inquisitie deze zaak ter hand, Casanova beangst voor een veroordeeling vlucht naar Milaan. Hij heeft een goed gevulde beurs, een blakende gezondheid en zijn drie en twintig jaren behoeden hem voor den ernst van rijpere jaren. Het is overal avontuur en Tyl Eulenspiegelgrappen. Te Cesène speelt hij den schatgraver met Kabalistische formules. Parma passeert hij in een schitterende karos, aan zijn zijde zit de bevallige geheimzinnige Henriëtte, de teedere romance van zijn leven. Hij heeft haar leeren kennen als Hongaarsch officier, zijn verliefdheid vertelt hem dat zij vrouw moet zijn. Geheimzinnig als zij in zijn leven is gekomen treedt zij er uit. „Tu oublieras aussi Henriëtte" grift zij in den ruit van haar kamer te Genève voordat zij Giacomo verlaat. Er zijn vrouwen die zelfs een Casanova niet vergeet, in zijn grijzen ouderdom zweeft zijn blik van don Juan over den veroveringslijst van zijn leven, vol dankbaarheid richt zijn herinnering zich op deze teedere bladzijde van zijn bestaan. [1])

---

[1]) Een Amerikaan Arthur Symons (Casanova a Dux

Na een verdriet van eenige dagen stapt hij in zijn reiskoets en jaagt voort naar een nieuw geluk. In Parma is het een actrice, in Venetië een balletteuse, in Ferrara een courtisane, in Turijn heeft hij een ongeluksdag aan de speeltafels, in Lyon laat hij zich haastig inwijden in de geheimen van de vrijmetselarij, op weg naar Parijs vertoont hij in een volle omnibus welke parten een volle maag speelt aan een wagenzieke.

Te Parijs zet hij zijn tanden van jongen wolf in alle verboden en niet verboden vruchten, het galante en geestelijk leven van het moderne Lutetia vindt in hem een hartstochtelijk bewonderaar. De gunsten van Richelieu wint hij door een scabreuse woordspeling, die van madame de Pompadour door een „bon mot" dat zoo duister is dat het hem tot „bel esprit" verheft, Crebillon verteedert hij door een Italiaansche vertaling

---

— Mercure de France) heeft in het jaar 1890 een vluchtig bezoek gebracht aan de bibliotheek te Dux. Tijdens zijn onderzoekingen vielen hem eenige brieven in de handen, onderteekend door Henriëtte von Schuckman en gericht aan Casanova. Hij kraaide victorie doch kraaide te vroeg. Zijn slordigheid deed hem over het hoofd zien dat de inhoud van deze brieven zich allerminst aanpaste aan de gegevens uit de memoires en het karakter van de geheimzinnige Henriëtte. Deze correspondentie is opgenomen in de Brievenverzameling van Riva en Gugitz en is van de hand van een geheel andere Henriëtte.

van één zijner werken, Fontenelle geeft hij een geestig compliment in den mond, de Hertogin van Chartres geneest hij van de wratten met een mysterieus medicament. Zijn onrust drijft hem voort. In Dresden construeert hij in eenige dagen een parodie die den dikken koning doet schuddebollen van genoegen, te Weenen stelt hij zich voor aan den keizer als ridder de Seingalt. Joseph II geeft hem te kennen dat hij een verachting koestert voor personen die een adelsbrief koopen. „Een zij die hem verkoopen, sire?" vraagt de onbeschaamde.

In het jaar 1754 stapt hij aan wal in zijn geboortestad, zijn schurkenstreek met den rampzaligen Demetrio is vergeten, men vergeet en vergeeft gemakkelijk in de modebadplaats van de achttiende eeuw die Venetië heet. M. de Bragadin omhelst hem als den verloren zoon, Casanova neemt het zwarte masker op, telt de speelwinsten van de laatste jaren en tevreden en gelukkig als een kind van de Serenissima gaat hij op stap. Zijn onbeschaamdheid heeft gewonnen, zijn vlegeljaren zijn nog in hun jeugd. Hij is bevreesd voor niets. In de cafés leest hij met luider stem schotschriften voor op de regeeringscollega's, op het Piazetta pocht hij op zijn amourettes van het gulden boek, in zijn Casino huist een harem galante nonnetjes van Murano. Doch de vijand loert, de spion

Manuzzi. De Serenissima duldt alle ondeugden, ze duldt geen critiek op het regeeringsbeleid, geen Kabalistische toovenarijen die den staatsgodsdienst ondermijnen. Den 25 Juli 1755 ontvangt Messer Grande het roode zegel van de Inquisitie. Het houdt het bevel in Giacomo Casanova te arresteeren, nauwkeurig wordt het domicilie aangegeven: Achter de Lavaterissa, in de Calle di Mezo, de vierde deur rechts. [1])

Opgesloten in de beruchte gevangenis van het Palazzo Ducale weet hij dank zijn vindingrijkheid, zijn moed, zijn ontembare energie na 15 maanden te ontsnappen, de beroemde ontvluchting uit de Piombi die in zijn eeuw populair is als een comedie van Favart. Over München bereikt hij Parijs. De faam van zijn ontvluchting is hem vooruitgesneld, in alle salons wordt hij met open armen ontvangen, in alle salons hangen de menschen ademloos aan zijn lippen van fantastischen verteller. [2])

Zekeren dag verneemt hij dat Frankrijk 20 millioen noodig heeft, hij stelt honderd millioen in het vooruitzicht. Het plan is simpel, het betreft een staatsloterij. Casanova

---

[1]) Deze détails zijn uit de archieven van Venetië. Cf. Baschet. Preuves curieuses en Ettore Mola. loc. cit.

[2]) Het tweede hoofdstuk van deze schets is gewijd aan Casanova's ontvluchting.

praat, rekent, argumenteert, discutieert en overtuigt. Hij wordt aangesteld tot directeur van het volkshazard. Hij is nu de Grand Seigneur die het algemeen vertrouwen heeft, Choiseuil zendt hem als diplomatiek spion naar Duinkerken, hij reist naar Holland voor een groote finantieele transactie. Het eeuwige avontuur doet hem de loterij verlaten voor een fabriek van zijden stoffen, hij is patroon en pasha van vijf en twintig jonge en met zorg gekozen fabrieksmeisjes. De fabriek prospereert gedurende eenige maanden, als de oorlog uitbreekt staat het faillissement voor de deur. Casanova koopt een reiskoets, zijn bediende Costa klimt op den bok en voort gaat het in noordelijke richting.

Hij begint zijn Odyssee van wandelenden jood over Europa, hij draagt zijn avontuurlijk geluk van Oost naar West en van Zuid naar Noord. Als hulpbron draagt hij een spel kaarten in den zak. Hij is charlatan als Cagliostro, magnetiseur als Mesmer, hij is illuminaat en „Grand Cophte", hij heeft alles om te foppen en te bedriegen. Op zijn borst draagt hij het groote pauselijke kruis en de orden van alle Italiaansche vorstendommen, hij wordt overladen met eerbewijzen, hij vindt overal het geluk en overal crediet. De Prins de Ligne de geestige en sympathieke achttiende eeuwsche epicurist heeft ons Casanova's portret geschetst onder den titel Aven-

turos [1]), het is de meest schitterende commentaar op Giacomo's mémoires: „Ce serait un bien bel homme s'il n' était pas laid; il est grand, bâti en Hercule; mais un teint africain, des yeux vifs, plein d'esprit à la vérité, mais qui annoncent toujours la susceptibilité, l'inquiétude ou la rancune, lui donnent un peu l'air féroce, plus facile à être mis en colère qu'en gaieté. Il rit peu, mais il fait rire. Il a une manière de dire les choses qui tient de l' arlequin balourd et du Figaro, ce qui le rend très plaisant. Il n'y a que les choses qu'il prétend savoir qu'il ne sait pas: les règles de la danse, celles de la langue française, du goût, de l'usage du monde et du savoir-vivre. Il n'y a que ses comédies qui ne soient pas comique; il n'y a que ses ouvrages philosophiques ou il n'y ait point de philosophie, tous les autres en sont remplis; il y a toujours du trait, du neuf, du piquant et du profond. C'est un puits de science; mais il cite si souvent Homère et Horace, que c'est de quoi en dégouter. La tournure de son esprit et ces saillies sont un extrait de sel attique. Il est sensible et reconnaissant; mais pour peu qu'on lui déplaise, il est méchant, hargneux et détestable. Un million qu'on lui donnerait ne rachèterait pas une petite plaisanterie qu'on lui

---

[1]) Prince de Ligne: mémoires et mélanges historiques et littéraires.

aurait faite. Son style ressemble a celui des anciennes préfaces; il est long, diffus et lourd; mais s'il a quelque chose à raconter, comme par exemple, ses aventures, il y met une telle originalité, une naivité, cette espèce de genre dramatique pour mettre tout en action, qu'on ne saurait trop l'admirer et que, sans le savoir, il est supérieur à Gil Blas et au Diable boiteux."

Zonder vast doel voor oogen trekt hij van Parijs naar Holland en van Holland naar Duitschland. Overal maakt hij geld, hij zingt en improviseert, toovert en speelt pharaon. Hij heeft wonderlijke caprices, heden verwerpt hij het rijke huwelijk met een vrouw die hij aanbidt en morgen koopt hij een harem minderjarigen die hij veracht. In Keulen werpt hij het geld in het water als een Oostersche nabab, in Stuttgart valt hij in de handen van drie professional spelers die hem plukken voor honderdduizend franken, te Zurich laat hij zich door een priester overreden het kloosterkleed aan te trekken, te Roche is hij de gast van Haller, te Ferney krijgt hij twist met Voltaire over de Henriade, in Aix speelt hij een wild spel van kaarten en van liefde. En wonderlijk, deze zwerveling zonder vaderland is volmaakt gelukkig. „Je m'avoue parfaitement heureux" zijn de gevleugelde woorden die overgaan van hoofdstuk op hoofdstuk, van boek op boek. Hij is volmaakt gelukkig, hij is jong en gezond, rijk aan ducaten en

ondervinding, hij is fortuinlijk in het spel en fortuinlijk in de liefde, hij heeft geen plichten en is van niemand afhankelijk. Het is een vreugde dezen vreugdevollen man met zijn oerkrachtige driften en levenslust, met zijn breed optimisme stap voor stap op zijn levensweg te volgen. In het kader van zijn tijd is hij een volmaakt logische figuur, hij leeft tot aan zijn dood met zijn zinnen en kent geen wroeging, geen berouw, hij mengt in zijn sensualiteit de gratie van een Fragonard, de geest van een Voisenon en de smaak van een Biron. Geboren te Venetië, de hoofdstad van het pleizier, vertegenwoordigt hij zijn vaderstad als ridder van alle zinnelijke genoegens. Als Casanova komt, treden alle kleine genieters ter zijde.

Te Sans-Souci heeft hij een onderhoud met Frederik den Grooten. Casanova staat met den mond vol tanden. „Ah bien, parlez donc, n' est-ce-pas que vous m' avez écrit" vraagt de groote koning. — „Oui Sire, mais je ne me souviens plus de rien. J'ai pu croire que la Majesté d'un roi ne m' éblouierait pas, mais cela ne m' arrivera plus." Frederik spreekt over hydraulische wetenschappen, over de vloot van Venetië, over finantiëele onderwerpen, over de loterij. Casanova heeft steeds zijn antwoord gereed. „Savez-vous que vous êtes un tres bel homme" merkt de koning op. Giacomo buigt, ook dezen monarch heeft hij voor zich gewonnen. Eenige dagen later

wordt hij benoemd tot leeraar aan de cadettenschool op een salaris van 600 ecus 's jaars. Casanova en 600 ecus! Denzelfden dag is hij op weg naar St. Petersburg. Catharina II ontbiedt hem in de tuinen van haar paleis. Casanova disserteert over het nut van den Gregoriaanschen kalender, de vorstin wordt getroffen door de onweerlegbare argumenten van den Venetiër, de audiëntie wordt gevolgd door een tweede, een derde, een vierde. Catharina weerlegt, argumenteert en geeft zich gewonnen. Te Rome dist hij den paus de cronique van Europa op, schaterlachend overhandigt deze hem een pauselijke orde, te Weenen ontwerpt hij voor Joseph II de plannen van een Chineesch feest[1]), in Polen wordt hij door den koning met alle onderscheiding van een aanzienlijk vreemdeling ontvangen, in Warschau doodt hij den bekenden Xavier Branicki, postoli van den kroon, in een duel.

Zijn mémoires zijn een phantastische roman die boeit zonder ophouden, maar bovenal zijn ze den spiegel van het cultuurleven van zijn eeuw en als zoodanig zijn ze van onschatbare waarde.

De reiskoets komt voor, onze avonturier gekleed in gele zijde, behangen met ontelbare ridderorden, verlaat de eeuwige caravanserail, hij heet Casanova of ridder de Seingalt. Som-

[1]) cf. Lorenzo da Ponte. Mémoires.

wijlen na een gelukkige bank, ridder Casanova de Seingalt. Zijn kamerdienaar le Duc, een schavuit opgegroeid in de Casanovische school, klimt op den bok, de zweep wordt over de paarden gelegd en voorwaarts gaat het die wonderlijke achttiende eeuwsche wereld tegemoet. Hij kent alle persoonlijkheden van zijn tijd, vorsten, prinsen, kardinalen, courtisanes, tooneelspeelsters, officieren, encyclopedisten, kabalisten, ridders van Malta, castrati, philosophen en priesters. Zijn mémoires zijn het meest volmaakte museum van alle ondeugden van zijn tijd.

Hij brengt ons aan de speeltafels in Engeland en Frankrijk, in Spanje en Rusland. Het spel is een levensbehoefte, de kanker van groot en klein, van arm en rijk. Overal gluipt het bedrog in de kaarten, in Presburg houdt de aartsbisschop de bank, avonturiers en priesters, galante vrouwen en aristocraten, allen trachten het hasard aan den menschelijken wil te onderwerpen, alles tracht zich te verrijken met ongeoorloofde middelen. De graaf Medini stapelt het goud voor zich op, niemand geeft hem partij, zijn „gelukkige hand" is maar al te zeer bekend. Casanova waagt een kans, met het geladen pistool eischt hij de valschelijk verloren speelduiten op.

Ange Goudar, publicist, koppelaar, valsch speler, politiespion, meineedige en beroepsschurk huurt een paleis op de Prosilip en

lokt met de deshabilé's van zijn vrouw Sarah en het goud van de speeltafels de naïve vreemdelingen die Napels bezoeken. [1]) De graaf van Zwerin, valsch speler en neef van den grooten Zwerin verliest aan het groene laken een millioen en verdwijnt in de poort van een gevangenis. In Engeland maakt hij geld met het vertoonen van het in bloed gedrenkte hemd van zijn beroemden oom. De graaf Castelbajac betaalt zijn speelschulden met valsche bankbilletten. Casanova speelt eerlijk maar hij speelt van 's morgens vroeg tot 's avonds laat. „Cette passion était enracinée en moi; vivre et jouer étaient deux choses identiques, or ne pouvant point tailler, j'allais ponter à la Redoute et je perdais matin et soir: celà me rendait malheureux. On me demandera sous doute: Pourquoi jouiez-vous, n'en ayant pas besoin, puisque vous ne manquiez de rien et que vous aviez tout l'argent que vous pouviez désirer pour satisfaire à vos fantaisies? Cette question serait embarrassante si je ne m' étais fait une loi de dire vrai. Eh bien! messieurs les curieux, si je jouais avec la presque certitude de perdre, quoique personne peut être n' ait été plus que moi sensible aux pertes du jeu, c'est que j'aimais la dépense, la prodigalité même, et que le coeur me saignait quand j'étais obligé de

[1]) cf. Casanova's Briefwechsel.

dépenser d' autre argent qui celui que j'avois gagné au jeu." Zijn cynisme is eerlijker dan het berouw van Jean Jacques, hij spaart zich zelf niet, evenmin spaart hij zijn eeuw. Welk een kleurrijke kaleidoscoop van bonte figuren gaan aan ons oog voorbij. Lord Baltimore huldigt slechts één principe, te leven naar zijn vrije fantasie, hij veracht het hofleven van Engeland, bouwt in het westen van Londen een paleis hetwelk den vorm heeft van een Oostersche Sérail, schaft zich een harem aan met eunuchen, kleed zich in Oostersche kleedij en leeft in hautaine minachting voor alle critiek het leven van een pasha. Vervolgd en gesard door de autoriteiten groet hij zijn vaderland en gaat op reis. Hij heeft een gevolg van acht vrouwen, een dokter en twee negers, zijn dikke haremvrouwen voedt hij met zuur, zijn magere met melk en vleeschspijzen. Te Weenen aangekomen, vraagt het hoofd der zedelijkheidscommissie met welke dezer vrouwen hij getrouwd is. Baltimore weigert een keuze te doen en vertrekt. Rusteloos trekt hij door Europa, steeds is hij onderweg, hij wil de plaats niet weten waar hij begraven zal worden. [1])

In Napels ontmoet Casanova Lady Emilie Stanhope en haar dochter. De moeder dient bij de politie een klacht wegens diefstal van

[1]) Zie ook Archenholtz. England und Italien. 1779.

zesduizend pond uit de casette van haar man. Het blijkt dat Lady Stanhope zichzelf dezen som heeft toegeëigend. In Rome wordt hij uitgenoodigd door dien wonderlijken Lord Talon, zoon van de gravin Lismore, die met vijftien piasters in den zak vorstelijke feesten geeft, zijn schuldeischers betaalt met valsche wissels, zich omringt met een hofhouding waarvan zelfs onze Giacomo moet getuigen: „On jugera de la nature de la société en disant qu'au milieu d' elle je me trouvais novice" en die tienmaal den galg ontloopt. In Milaan is het de markies della Croce die Casanova tracht te verlokken acht rijke vreemdelingen aan het groene laken uit te plunderen. In Parijs is het de Hertogin d'Urfé die zich door Giacomo laat mystificeeren als een Pointinet. De geschiedenis is het vertellen waard.

Anno Domini 1760. In een hoog gewelfd vertrek uitziende over de Quai des Theatins te Parijs staat een vrouw in een wonderlijke anachronistische kleedij, een statierok style Louis XIV. Het grijze haar en de gezichtsrimpels verraden den hoogen ouderdom, de tintelende levenslustige oogen de eeuwige jeugd. Het is de Hertogin d'Urfé, eenmaal geliefde van den regent, Philips van Orléans, nu een mallotige oude dame. In het vertrek slangen en buizen, trechters en glazen cylinders, alle denkbare benoodigdheden van een laboratorium, in den hoek een haard die sinds

vijftien lange jaren een geheimzinnige vloeibare substantie op temperatuur houdt, op een tafel geheimzinnige boeken, geschriften van Paracelsus en Taliamed. Tegenover de gastvrouw staat Casanova, ze spreken een kabalistisch patois, half middeleeuwsch fransch, half potjeslatijn, vreemde klanken herhalen zich, Arlephius, Scandivoye, Araël, alle planetennamen gaan over den tong.

„En uw hulpgeest, M. de Casanova, hoe is zijn naam?"

„Hij heet Paralis, mevrouw, zonder twijfel zal hij u antwoorden op al uwe vragen."

Bevend van vreugde stelt madame d'Urfé haar vraag, Casanova bouwt de kabalistische pyramide, letters en cijfers springen en huppelen door elkaar, eenige woorden wikkelen zich uit, een geheele zin vormt zich, de Hertogin kijkt den toovenaar in de oogen en drukt hem vol bewondering de hand. Casanova gaat heen, hij neemt haar ziel, haar geest, de laatste overblijfselen van haar gezond verstand met zich mee. Den volgenden dag bekent zij hem, dat ze een kapitaal zou willen geven om man te worden. De Hertogin heeft een jaarlijksch inkomen van 100.000 francs, Casanova's beurs is à sec. De kabalist Giacomo verklaart deze metamorphose voor mogelijk doch stelt den dood als eerste vereischte. Nu ontwikkelt zich een verrukkelijke dialoog:

„Je le sais et je connais même le genre de mort auquel je serai assujettie; mais je suis prête."

„Et quel est ce genre de mort, madame?"

„C'est le même poison qui fit mourir Paracelsus."

„Et croyez-vous que Paracelsus ait obtenu l'hypostase?"

„Non, mais je sais bien pourquoi."

„Voudriez-vous bien me le dire?"

„C'est parce qu'il n' était ni homme ni femme et que la nature mixte est opposée à l'hypostase; il faut pour pouvoir en jouir, être tout un ou tout autre."

„C'est vrai mais savez-vous comment on fait ce poison? Savez-vous qu'il est impossible sans l'intervention d'une salamandre?"

„Celà peut être; c'est ce que je ne savais pas. Je vous prie de demander à la Cabale s'il y a à Paris une personne qui possède ce poison."

Casanova bouwt nogmaals de pyramide, het antwoord wijst uit dat madame d'Urfé in het bezit is van het gevraagde vergif. Giacomo veinst eenige verrassing, de Hertogin valt hem in de rede:

„Vous voyez, qu'il ne faut plus que l'enfant qui contienne le verbe masculin tiré d'une créature immortelle. Je suis instruite que celà dépend de vous et je ne crois pas que vous puissiez manquer de courage par une pitié

mal entendue que vous pouvez avoir de ma vieille carcasse."

Casanova wendt zich om, hij wrijft zijn oogen rood, madame d'Urfé vraagt hem of hij geweend heeft. Met een stillen handdruk neemt hij afscheid. Den volgenden dag is hij op weg naar Holland voor een finantieele transactie. Na een maand klopt hij aan de deur van madame d'Urfé's laboratorium. Aan de hand heeft hij een knaapje dat hem door één zijner oude geliefden als zoon is aangeboden. Hij stelt den jongeling voor onder den naam d'Aranda, lid van de groote orde, geboren voor een geheimzinnige onbekende operatie waarbij hij sterven zal, zonder op te houden te leven.

Des middags aan den disch van madame d'Urfé ontmoet Giacomo een nieuwen gast, den graaf de Saint-Germain, alchimist van den koning, uitvinder van het levenselixer, specialiteit in het omzetten van metalen in goud, in het cristalliseeren van diamanten, man van ongelimiteerden leeftijd, man die onsterfelijk is dank zij een panacee. De twee charlatans kijken elkander aan, ze zijn aan elkander gewaagd, mundus vult decipi, decipiatur! Alle spijzen gaan aan Saint-Germain voorbij, „il ne touchait à rien," vertelt Casanova, „disant que la vie dépendait du genre de nourriture qu'il prenait et que personne ne pouvait connaitre que lui," daarentegen praat hij voor

tien. Zelfs Giacomo wordt stil in zijn gezelschap. Hij vertelt anecdotes van honderde jaren her, hij vertelt van het concilie van Trent waaraan hij heeft deelgenomen, hij vertelt van Jezus Christus wiens tijdgenoot hij is. Casanova heeft zijn meerdere gevonden, zelfs hij staat versteld van zooveel onbeschaamdheid. [1])

[1]) Wie was deze geheimzinnige graaf de Saint-Germain die zoovele verschillende namen heeft gevoerd, Markies de Montferrat, Graaf Bellamare, Ridder Weldon, Graaf Soltikoff, Graaf Tzarogny? Zijn leven is nog steeds een gesloten boek. Was hij de zoon van een Portugeeschen koning of van een Portugeeschen Jood, was hij een kind van Prins Rakoczy of een vondeling? Het verbaasde Parijs van de achttiende eeuw zag een man die leefde op prachtvolle wijze, die zich naar feestmaaltijden begaf waar hij niets at maar onophoudelijk praatte met schitterend vernuft over elk denkbaar onderwerp. Zijn toon was wellicht over scherp — de toon van iemand die weet waarover hij spreekt. Hij sprak alle talen van Europa, toonde zich een knap scheikundige, een knap musicus, een geniaal wonderdokter. Parijs raakte den kop over hem kwijt. Hij verzekerde het geheim te bezitten het verval in het menschelijk lichaam tegen te kunnen houden. Hij blageerde met ongeloofelijke rijkdommen en een verzameling juweelen van zeldzame afmeting en schoonheid. Madame de Genlis, Madame d'Oberkirch en zoovele andere memoiresschrijvers en schrijfsters van de achttiende eeuw ontmaskeren hem als geniaal oplichter. Het groote publiek eerde hem als wondermensch en meende dat hij onsterfelijk was. Hij stierf in het jaar 1783. Mirabeau spotte: „Hij was altijd een zorgelooze kerel en vergat ten laatste *niet* te sterven." Door een toeval vond ik in het maandblad „Theosophia" (Augustus

De tijd van de kabalistische metamorphose van Madame d'Urfé nadert. Het programma is wonderlijk ingewikkeld. Het eerste vereischte is een zoenoffer aan de zeven planeten, hierop moet een jonge maagd gevonden worden die bevrucht wordt op een wijze, slechts bekend aan de ridders van Malta.

1900) een artikel van den hand van mevrouw Blavatsky over Saint-Germain, het is een poging tot rehabilitatie, de inhoud van het artikel is verrassend. Mevrouw Blavatsky schrijft o.a. het volgende: „De behandeling die deze groote man, deze leerling van Indische en Egyptische hierofanten, deze ervarene in de geheime wijsheid van het Oosten, heeft ondervonden van Westersche schrijvers is een schandteeken op den menschelijken aard. En zoo heeft de domme wereld zich gedragen jegens elk ander mensch die haar evenals Saint-Germain wederom bezocht na lange aan studie gewijde afzondering met zijn voorraad opgetaste esoterische wijsheid in de hoop haar te verbeteren en haar wijzer en gelukkiger te maken." Uit het geheele artikel blijkt zonneklaar dat mevrouw Blavatsky niet op de hoogte is van de historische gegevens over dezen avonturier. Casanova geeft zich in zijn mémoires als charlatan, hij had een te juisten kijk op het menschdom om deze charlatanerie ook niet in Saint-Germain te ontdekken; welke reden had hij, dezen man te belasteren dien hij als causeur zoozeer bewonderde. Hij herkende echter dezelfde trucs die hij zelf zoo meermalen toepaste om te foppen en te bedriegen. In deze heb ik meer vertrouwen in Casanova dan in mevrouw Blavatsky. De gewoonten, de zeden, de conversatie die madame de Genlis, madame d'Oberkirch, madame de Crequi van dezen avonturier memoreeren zijn niet die van een messias die komt om de wereld te verbeteren, eerder van een gewetenloos oplichter.

Mocht hieruit een zoon geboren worden, een kind slechts levend door een sensitive ziel, zoo moet Madame d'Urfé op het oogenblik van de geboorte, dit kind in de armen nemen en zes dagen bij zich in bed houden. Na dezen termijn zal de dood van de Hertogin intreden. Het gewichtigste oogenblik is het overdragen van de Hertogelijke ziel in de mannelijke spruit; dit kan slechts geschieden tijdens den doodsstrijd door het verbinden van beider monden in een kus.

Dit programma, hoewel gevaarlijk en moeielijk uitvoerbaar, draagt de goedkeuring weg van het vrouwelijk slachtoffer. Casanova heeft slechts te zorgen voor de jonkvrouw. De keuze kost hem eenige minuten nadenkens, de achttiende eeuw is arm aan maagden en ze passen in het geheel niet in Casanova's levensphilosophie. Bij gebrek aan een maagd neemt hij zijn toevlucht tot een comediante, la Corticelli, actrice te Praag, die tegen een geldelijke belooning gaarne den rol van eerbare jonkvrouw op zich neemt. Een brief verzonden uit Praag meldt de Hertogin het vertrek van de maagd, laatste afstammelinge van de familie de Lascaris, die eenmaal over Constantinopel heerschte. De ontmoeting van de jonge Gravin de Lascaris en de Hertogin d'Urfé is roerend, de Hertogin weent tranen met tuiten, de Gravin neemt vol dankbaarheid eenige juweelen tot een waarde van

60.000 francs als geschenk in ontvangst.

La Corticelli, opgevoed in de coulissen van een reizend tooneelgezelschap, in de atmosfeer van losbandige amoraliteit vertoont al spoedig alle vulgariteit van haar origine. Casanova preekt en dreigt, de pseudo-gravin lacht hem in zijn gezicht uit en gedraagt zich als een bacchante. Giacomo schaft raad, te samen met Madame d'Urfé raadpleegt hij de pyramide, het antwoord wijst de krankzinnigheid uit van Mad^elle^ de Lascaris. Giacomo en de Kabala zijn gered!

De Vaudeville sleept zich voort, vandaag schrijft Madame d'Urfé een epistel aan Selene, morgen ontvangt zij te samen met Giacomo den kabalistischen doop in een gekruid bad, overmorgen eischt de pyramide een kostbaar offer aan de maan. Dit laatste vooral, is Casanova lang niet onverschillig; speelschulden van den laatsten tijd hebben zijn deposito's bij de bankiers aanmerkelijk doen inkrimpen en hij weet dat Madame d'Urfé rijk en royaal is. Vol vreugde verzamelt de Hertogin eenige kostbare juweelen en verschillende kabalistische metalen; dit alles wordt te samen opgesloten in een looden kist.

Het tooneel van handeling wordt nu verplaatst naar Marseille. Op een Maandagnacht in de maand Mei, beweegt zich een wonderlijke stoet voort in de richting van de zee, de maan, vol en helder verzilvert het grijze hoofd van een

eerbiedwaardige oude dame, aan haar zijde glanzend van geel brocaat gaat een krachtige man-figuur, eenige passen achterwaarts volgt een bediende, gebukt onder een zware vracht. Clairmont, Casanova's bediende plaatst een geheimzinnige kist aan de voeten van zijnen meester en verwijdert zich. De twee kabalisten blijven alleen, ze knielen neder en richten een lang gebed tot Selene. Casanova staat op, bukt, tilt de zware kist in zijn armen en plechtstatig als een haruspex van de republiek van Portius Cato, draagt hij het kostbaren zoenoffer zeewaarts. De golfjes spelen loom en lusteloos hun eeuwig spel van krijgertje, Selene, ondanks alle gebeden tot haar opgezonden lacht haar lach van domme hermaphrodite. En Giacomo stapt als een nachtelijke badgast in zee, de golfjes omspoelen zijn witte zijden kousen, de strikken van zijn knieën, zijn blik richt zich starend wijd uit over de onmetelijke watervlakte naar den donkeren horizon. Een doffe plons . . . het zoenoffer is gebracht, de zee heeft voor honderd duizend francs aan juweelen opgenomen. Het voorspel van de metamorphose is gespeeld, Casanova keert huiswaarts ; onder zijn bed, in zijn kamer in het hotel de la Victoire is een zware looden kist verborgen gevuld met kostbare edelsteenen, de schavuit heeft de mallotige Hertogin opgelicht voor een ton, het door de zee verzwolgen

zoenoffer bevatte slechts looden staven.

Het slot van deze tragi-comedie eindigt met een messe-noire. Casanova wordt volgens de kabalistische tooverwetten, echtgenoot en vader van de Hertogin. Eenige maanden later komt haar doodsbericht, de inhoud van haar testament is de phantasie van een krankzinnige, Casanova wordt aangewezen als voogd over het ongeboren kind waarin zij zal incarneeren [1]).

[1]) Uit de mémoires van Madame de Crequi wil ik een passage citeeren welke het bovenstaande aanvult en tot waarheid maakt. De mémoires van Madame de Crequi zijn wel is waar niet authentiek, ze zijn niettemin van de hand van een kind van de achttiende eeuw en zijn in druk verschenen voordat Brockhaus Casanova's mémoires heeft uitgegeven.

„Vous vous souviendrez peut-être de mon histoire du noble-à-la-rose avec Madame d'Urfé, qui continuait toujours a chercher la poudre de projection pour la transmutation du cuivre en or et qui soufflait jour et nuit pour se distiller du baume de longue vie. Elle ne sortait presque plus de son laboratoire, ou peu de personnes obtenaient la faveur d'être admises, sa société se bornait a des adeptes et des rose-croix, ses relations n'aboutissaient plus qu' à des fourneaux et des cornues, des alambics et des récipiens, mair j'étais pourtant du petit nombre de personnes favorisées, ce dont je n'abusais pas et j'éprouvais pour cette pauvre femme un sentiment de compassion véritable. Elle a travaillé pendant quatre ans sur la cabale et la pierre philosophale avec le prétendu comte de Saint-Germain, ce qui n'a pas laissé de lui couter cent mille écus. Le signor Alessandro Cagliostro lui fit dépenser, quelques années après, quatre ou cinq cent mille francs pour opérer l'évoca-

De geschiedenis werpt een kostelijk licht op de charlatan talenten van onzen Giacomo

---

ion des ombres de Paracelse et de Moïtomut qui devaient lui révéler la derniére arcane du grand-oevre. Elle a fini par tomber dans les mains d'un autre imposteur italien, nommé Casanova, lequel avait la délicatesse de ne jamais lui demander de l'argent, mais seulement de riches pierreries pour en former des constellations. La délicatesse de son procédé n'avait pas eu l'art de plaire à M. M. du Châtel, qui étaient les héritiers de Madame d'Urfé et qui firent chasser Casanova du royaume. Il avait trouvé le moyen de faire accroire à cette femme (d'esprit s'il en fut jamais) qu'elle allait devenir enceinte (à soixante treize ans) par l'influence des astres et l'action des nombres cabalistiques; qu'elle en mourrait avant d'accoucher mais qu'elle en renaîtrait d'elle même en toute grande fille, au bout de septante quatre jours, infailliblement et ni plus ni moins. Il ne s'agissait qui d'éviter une seule chose et c'était de ne pas se laisser ensevelir et enterrer mal à propos. Voilà ce qui malheureusement ne fut pas possible à obtenir de M. M. du Châtel, qui, parmis leurs habitudes irrévérencieuses avaient pris celle de considérer Mme leur grand' mère comme une vieille folle et M. le chevalier de Casanova comme un insigne voleur.

Marquise de Crequi. Souvenirs dl. II 59 (Garnier).

In verband met de laatste woorden van dit citaat is het curieus Casanova zelf op te slaan: „A la moitié du concert de l'Orangerie, j'entendis derrière moi prononcer mon nom et rire. Je me tournai et j'aperçus celui qui parlait de moi avec mépris. C'était un grand jeune homme assis entre deux messieurs âgés. Comme je le fixai, il détourna ses regards et continua ses insolents propos. Il dit entre autres choses qui je lui coûtais au moins un million que j'avais volé à feu sa tante, la duchesse d'Urfé." Casanova. Mémoires dl. VII 362.

en op het bijgeloof van de achttiende eeuw. Zonder eenige gewetenswroeging en met vaste hand wordt deze intrige doorgevoerd. Casanova kent geen berouw, hij stapelt dwaasheden op dwaasheden, speelt den bedrieger en den oplichter en ontmaskert zich zelf in zijn memoires met de meest mogelijke openhartigheid. En dit is zijn grootste charme. Hij schrijft zijn Confessions als Jean Jacques, hij geeft zich zelf ontdaan van alle fascinatie die zijn eeuw bedroog en zijn apologie is de paradox van den overmoedige: „Vous rirez lorsque vous verrez que souvent je ne me suis par fait scrupule de tromper des étourdis, des fripons et des sots, quand j'ai été dans le besoin. Pour ce qui regarde les femmes, ce sont des tromperies réciproques qu'on ne met pas en ligne de compte. Car, quand l'amour s'en mêle, on est ordinairement dupe de part et d'autre. Quant à l'article des sots, c'est une affaire bien différente. Je me félicite toujours quand je me rappelle d'en avoir fait tomber dans mes filets, car ils sont insolents et présomptueux jusqu' à défier l'esprit. On se venge quand on trompe un sot et la victoire en vaut la peine, car un sot est cuirassé et souvent on ne sait pas ou le prendre. Je crois enfin que tromper un sot est un exploit digne d'un homme d'esprit. Ce qui a mis dans mon sang, depuis que j'existe une haine invicible contre l'engéance

des sots, c'est que je me trouve sot moi même toutes les fois que je me vois dans leur société."

Diezelfde eerlijkheid die hij betracht bij zijn zelf analyse past hij toe bij zijn persoons- en plaatsbeschrijving, zijn menschenkennis en ondervinding geven hem een helderen kijk op alle curiosa die hij op zijn zwerftochten passeert; en welk een kostelijke satire in deze „notes de voyages." Niets is zoo vermakelijk en zoo juist als de schildering van het Parijs van la Pompadour. Hij gaat naar het Palais Royal, het is morgen, hij treedt een café binnen, hij vraagt café à l'eau, men geeft hem te kennen dat men slechts café au lait schenkt en men zet een glas orangeade voor hem neer. Hij vraagt aan den kelner het laatste nieuws: „La Dauphine is van een prins bevallen," antwoordt deze. Een dikke abbé mengt zich in het gesprek: „Dat is onjuist, ze is van een prinses bevallen," een derde bezoeker houdt vol dat zij in het geheel niet bevallen is. Als Casanova het café verlaat geeft de dikke abbé hem een lijstje met naam en adres van alle courtisanes van Parijs.

In een hoek van den tuin van het Palais Royal staat een groote kring mannen en vrouwen, de neus in den wind, het horloge in de hand. Ze regelen hun uurwerk naar den meridiaan van het paleis. „Maar is er dan niet overal een meridiaan," vraagt Casanova. „Zeker — maar die van het paleis

is de meest nauwkeurige," antwoordt de abbé. Giacomo barst in een schaterlach uit.

Onder de Arkaden wordt queue gemaakt voor een winkel. De abbé vertelt dat hier snuif te koop is, een ieder wacht zijn beurt af. „Maar is er dan nergens anders snuif te koop," vraagt Giacomo. „Zeker" antwoordt de vriend, „deze is zelfs niet eens superieur, maar de Hertogin van Chartres heeft er eergisteren gekocht en sindsdien moet iedere Parijzenaar snuif uit dezen winkel hebben. Ik wil u tevens in vertrouwen mededeelen dat het een truc is van de Hertogin, ze is de eigenaresse van den winkel goed gezind en zij kent haar brave Parijzenaars . . ."

Den volgenden dag klopt hij aan de deur van mad^elle^ Tel van de Opera, drie kinderen hangen aan de panden van zijn rok.

„U hebt drie aardige kinderen" zegt Giacomo „maar ze lijken in het geheel niet op elkaar."

„Geen wonder" antwoordt la Tel „de een is de zoon van den Hertog d'Annecy, de tweede van den Graaf van Egmont en de derde van den Hertog de Richelieu."

„O, pardon mevrouw, ik dacht dat u de moeder was van alle drie."

Een homerische lach is het antwoord.

Een ander maal dineert hij bij M. de la Cillerie, ook hier drie kinderen die een compliment waardig zijn. „Het zijn de kinderen van mijn vrouw en M. Carlin," verklaart de

echtgenoot openhartig. Men vergeeft de achttiende eeuw bijna haar corruptie door de naïviteit die zij mengt in al haar ondeugden.

In de Opera laat Giacomo een kreet van bewondering ontsnappen als la Renaud op het tooneel verschijnt. Een deftige grijsaard in de aangrenzende loge klopt hem op den schouder: „De quel pays êtes-vous?"

„Je suis de Vénise," antwoordt Casanova.

Een dame buigt zich over den rand van de loge:

„Vous êtes de là-bas, monsieur?"

„De là-bas?" vraagt Casanova „mais non, de lá-haut, madame!"

Een langdurig twistgesprek ontspint zich in de loge over de vraag of Vénise là-bas of là-haut is gelegen. De grijsaard is de Hertog de Richelieu, zijn buurdame antwoordt op den naam van madame de Pompadour.

Ook uit Holland brengt hij kostelijke herinneringen. De bankier Hope ontvangt hem als een groot Fransch financier. Casanova geeft een curieuse beschrijving van het huis van den Hollandschen geldman: „Il (Hope) me montra un appartement de plusieurs pièces ou il avait un trésor en ancienne porcelaine. Les murs et les croisées étaient recouverts de plaques de marbre, chaque chambre de couleur différente et le parquet, recouvert de superbes tapis de perse était en mosaique. La salle à manger fort grande, était toute

recouverte en albâtre, la table et les buffets étaient en bois de cèdre. Cett maison paraissait être un bloc de marbre, car l'extérieur en était recouvert comme l'intérieur; elle devait avoir coûté des sommes immenses. Le samedi, une demie douzaine de servantes, perchées sur des échelles, lavaient ces magnifiques murs. Ces servantes portant de larges paniers, étaient obligées de se mettre en culotte, car sans cela, elles auraient trop intéressé les passants curieux.

Met Hope bezocht hij de beurs, de groote financieele transacties wekken zijn bewondering doch de millionairs vindt hij naar het uiterlijk meer boerenkinkels dan geld magnaten. Dienzelfden middag bindt hij de schaatsen onder, twintig keer valt hij op zijn rug tot groot vermaak van eenige Amsterdamsche jonge dochteren die met het oog op het ijs vermaak, groote zwarte pantalons hebben aangetrokken, een dracht die de Venetiër uit den booze oordeelt. Giacomo gekleed in een blauw zijden rok met groote strikken op de schoenen, wekt den lachlust op van de Amsterdamsche straatjongens, waar hij komt wordt hij nageroepen en uitgefloten. Men stelle zich voor een Venetiër, uitgedost van een flirtation op de Piazza, overgebracht naar de ijsvlakte van den Amstel, onhandig strompelend op een paar schaatsen, nu eens met den buik op den baan, de gepoederde

pruik scheef getrokken over het voorhoofd, dan weer achterover met de hooge hakken in de lucht. „Et voilà la canaille" roept Giacomo verontwaardigd uit, als eenige omstanders zich den wel doorvoeden buik vasthouden van den schaterlach. Het is een schouwspel een Jan Steen waardig.

Hij brengt ons in de hotels van Rotterdam, Den Haag en Amsterdam. Welk een kostelijke milieu schildering! Overal treft hij collega's: beroepsspelers, charlatans en avonturiers. Aan de table d'hôte in den Haag flirt de gravin Piccelomini, courtisane te Rome, gravin in Holland met den avonturier Varnier, Piccelomini, valsch speler en valsche graaf plundert Sir Walpole die het verlies van 50 ducaten wreekt op de eerbaarheid van Madame. Casanova verdedigt de deugd van d'Eronville's maîtresse Lolotte en legt in een duel zijn leven in de weegschaal voor een gevallen vrouw. In het hotel „A la ville de Lyon" te Amsterdam vindt hij deze dievenbende terug, vermeerderd met andere schipbreukelingen in de levens zee. Alle logés dragen adelijke namen die klinken als een klok, de ridder de Sabi gestoken in het uniform van een Poolsch majoor is een kind van de straat, in den ridder de Périne herkent Giacomo de valschen speler Talvis, de Baron de Wiedau vertoont alle allures van den internationalen oplichter, Graaf Neri

lijkt meer op een koperslager van Sanc-Flora dan op den aanzienlijken vreemdeling welks rol hij uitbeeld, de Graaf Piccelomini pleegt wissel-ruiterij en licht een goed geloovigen Hollandschen bankier met zijn adelijken titel op voor vijf honderd ducaten.

Zoo goed als onze Venetiër te spreken is over de liberale zeden van onze landgenooten, zoo giftig wordt hij als hij de pruderie van Weenen memoreert. Een zedelijkheidcommissie in de frivole eeuw van Crébillon klinkt als een kwade grap. Een geheel regiment beroepsspionnen, onder den welklinkenden titel van Commissarissen van de zedelijkheid tracht met gruwzame gestrengheid al de woekerplanten van de ondeugd uit te roeien. Maria Theresia heeft met haar Keizerlijke handen het register van alle doodszonden opgenomen en eenige ondeugden met bloed onderstreept. Gaat een vrouw alleen de straat op, zoo weet zij zeker dat een spion haar op den voet volgt. En treft haar het ongeluk verdenking te wekken en opgepakt is geworden, zoo zal zij slechts uit de handen der zedelijkheidspolitie kunnen ontkomen door de meest onzedelijke middelen. De Weensche vrouw, vindingrijk als zij is, heeft er iets op gevonden, ze speculeert op de bigotterie van de Keizerin, het hoofd zedig gebogen, de rozenkrans in de hand gaat ze op naar haar rendez-vous. Wee den politieman, die zich vergrijpt aan een vrouw

die op weg is naar de kerk, de galg staat voor hem klaar. En wonderlijk, de prostitutie die op straat den kop wordt ingedrukt, steekt overmoedig het hoofd weer op in de omgeving van Maria Theresia. Denk niet, schrijft Lady Montague [1]), dat het galante leven der vrouwen aan haar reputatie schaadt. Allerminst! Ze worden veel meer gerespecteerd naar het aantal en den rang van haar minnaars dan naar de deugd van hare echtgenooten." Dit klopt wonderwel met hetgeen Casanova mededeelt over de adelijke Fräuleins die hij aan de speeltafel en in het boudoir ontmoet, de episodes zijn te scabreus om alhier een plaats te vinden.

De slotacte van Giacomo's verblijf te Weenen eindigt met een verbanning, Maria Theresia heeft een verwoeden strijd aangebonden met alle avonturiers: „Alle Frembden die also herum reysen und nicht bekannt von Familien sein, seind gemeiniglich aventuriers und sehn niemals gern das man selbe so distinquire." [2]) De ridder de Seingalt deelt het lot van zijn voorgangers; hij haalt lachend de schouders op en vertrekt. [3])

---

[1]) Lady Montague. Letters and works. Paris. 1837.

[2]) Conrad. loc. cit. III. blz. 353.

[3]) Lorenzo da Ponte deelt de volgende vermakelijke episode mee over Casanova tijdens zijn verblijf te Weenen: „Me promenant un jour sur le Graben avec Casanova, je le vis tout à coup froncer les sourcils, grincer des dents, se contracter, se tordre, lever les mains au ciel

Te Spa vindt hij een vruchtbaarder veld voor zijn talenten van avonturier, dit rendez-

---

et se séparer brusquement de moi, en s' élançant vers un homme qu'il parut reconnaître, en criant à haute voix: „Assassino! t'ho colto! (Bandiet, nu heb ik je te pakken).... Il me dit que cet homme était Giovachino Costa, son ancien valet, par qui il avait été trahi. Ce Giovachino, que ses vices et sa mauvaise conduite avait réduit à la domesticité, était alors valet de chambre d' un seigneur de vienne et se mêlait de poésie, à tors et à travers. Il entra dans un café et tandis que je continuais a me promener avec Casanova, il écrivit les vers suivants, qu'il lui envoya par un petit garçon:

Casanova, ne fait point de bruit
Tu as volé et moi aussi
Tu fus le maître, et moi le disciple,
J'appris bien ton art.
Tu m'as donné du pain et moi de la galette
Il sera mieux de te taire.

Casanova, non far strepito
Tu rubasti, ed anch' io furbai,
Tu maestro, ed io discepolo,
L'arte tua bene imparai
Desti pan, ti io focaccia
Sara meglio che tu taccia.

Casanova se mit à rire et me dit tout doucement à l'oreille: Le drole a raison. Il entra dans le café, fit signe à Costa de sortir; ils se mirent à se promener ensemble tranquillement, comme si rien n' était arrivé et se séparèrent en se pressant plusieurs fois la main de l'air le plus amical. Casanova revint me trouver, ayant au doigt un camée, qui, par une singulière rencontre, représentait mercure, dieu protecteur des voleurs; c' était le principal mérite de ce byou, seule reste de l' immense butin, et qui cadrait admirablement avec le caractère des deux amis réconciliés. Lorenzo da Ponte: Mémoires.

vous van alle achttiende eeuwsche ondeugden wordt door hem kostelijk geteekend. Ik geef Giacomo zelf het woord: La quantité d' avonturières qui se trouvent á Spa dans la saison des eaux est incroyable, et toutes y vont dans l' espoir d' y faire fortune ; il est naturel que la plupart s' en aillent comme elles sont venues si ce n' est plus mal. La circulation de l' argent y est étonnante, mais elle est toute entre les joueurs et les marchands. Les traiteurs, les boutiquiers, les aubergistes et les filles en absorbent une bonne partie, les usuriers y font aussi de bonnes affaires. La passion du jeu est plus forte que celle de la galanterie, et le joueur à Spa n'a pas le temps de s' arrêter á considérer le mérite d' une fille, ni le courage de lui faire des sacrifices. L' argent qui sort du jeu se divise en trois parties, la première, et la plus petite, passe dans les bourses du prinse évêque de Liége, la seconde un peu plus forte, se partage entre les fripons sans aveu qui y pullulent et qui font mal leurs affaires, car on les évite et ils n' ont pas de lieu fixe et autorisé pour y établir leur coupe gorge ; enfin la plus grande partie qu' on porte a un demi million année courante, s' enfuit dans les coffres de douze grecs, professeurs avoués et autorisés par le souverain et qui sont associés. Tout cet argent sort de la poche des dupes qui courent s' abîmer dans ce trou qu'on nomme

Spa, de quatre cents lieues à la ronde. Les eaux ne sont au'un prédente pour la plupart. On n' y va que pour des affaires, des intrigues, jouer, faire l' amour et espionner."

Het is de bolle spiegel van het Spa van een tiental jaren her en wellicht van het Spa van de toekomst. Hoe scherp daarentegen steekt het moderne Aix-les-Bains af tegen het Aix van de achttiende eeuw. „Vilain endroit, zegt Ciacomo, ou les eaux minérales attirent le beau monde vers la fin de l'été." Onder alle gasten te Aix treft Giacomo slechts één badgast, een grijzen borstlijder, alle overige zijn professional spelers en courtisanes. 's Morgens na het ontbijt neemt de Marquis de Prié plaats aan de groene tafel, hoog stapelt hij het goud voor zich op, de dagelijksche bezoekers komen binnen, na eenige minuten zijn alle stoelen bezet. In de Cours houdt een koets stil. Drie jonge Engelschen vertoonen zich in de opening van de deur, ze zijn op weg naar Chambéry en verwisselen alhier van paarden. „Weest welkom," klinkt het hun tegemoet. Voordat zij het goed beseffen heeft de croupier hen drie livrets in de hand geduwd, een ander schuift drie stoelen aan, aarzelend openen zij de beurs. Na de derde taille zijn ze platzak, de jongste werpt zijn credietbrief op het groene laken. Casanova geeft hem partij, na de eerste taille is onze avonturier aan de winnende hand.

„Ik geef U de gelegenheid, U alsnog terug te trekken, Milord," oppert Giacomo.

Casanova heeft het geluk op zijn hand, de vijf laatste kaarten moeten hem de overwinning brengen.

„Milord, drie tegen een dat U verliest, nogmaals geef ik U de gelegenheid er uit te gaan."

„U is al te vriendelijk, ik wil de kans wagen."

Giacomo werpt de laatste kaart neer, hij heeft gewonnen, de credietbrief verdwijnt in zijn zak. Lachend groeten de Engelschen het gezelschap en vertrekken. De houder van den credietbrief heet William Fox. Het zal zijn laatste dwaasheid niet zijn aan het groene laken. Casanova vindt hem terug tijdens zijn bezoek aan Engeland, hij dankt hem vele introducties in de hoogere Engelsche kringen. Ook hier op het groene eiland een verderf dat de achttiende eeuw karakteriseert. Ook hier op het Engelsche tooneel van Casanova's satire een figuratie van valsche spelers en koppelaars, perverse courtisanes en liederlijken adel. Niets toont ons beter het nut en de noodzakelijkheid van dien grooten vloedgolf die de fransche revolutie heet, dan de gedenkschriften van onzen Venetiër. Hij moge een pornograaf zijn, vele zijner details mogen onverkwikkelijk schijnen, zijn geschriften zullen steeds als cultuur documenten van onzegbare waarde blijven.

Welk een kostelijke satire in zijn dialoog over de engelsche moraal. „Wie is dat waarmee U daar hebt staan praten," vraagt hij Sir Auguste Harvey.

„Dat is de broer van Lord Ferex die eenige maanden geleden onthoofd is."

„En spreekt U zoo iemand aan?"

„Waarom niet?"

„Is hij dan niet onteerd door den dood van zijn broer?"

Sir Auguste lacht hard op: „Onteerd? Wel nee, zelfs zijn broer is niet onteerd. Hij heeft de wet geschonden maar hij heeft betaald met zijn leven en nu hij de maatschappij voldaan heeft is hij haar schuldenaar niet meer. Het was een man van eer die een hoog spel heeft gespeeld en die verloren heeft. Ik ken in onze wet geen enkele straf die onteert. Ik mag elke wet schenden als ik maar klaar sta om de straf te ondergaan die er op staat. Het is vrij dwaas — ik beken het zelf — maar het is iets waarop wij trots zijn; want we kunnen zelf kiezen. Onteerd is alleen de misdadiger die zijn toevlucht neemt tot laagheden, een gentleman onwaardig, om zich aan de straf te onttrekken."

„Geeft u mij eens een voorbeeld."

„Bijv. den koning gratie, het volk om vergeving vragen en dergelijken."

„En vluchten?"

„Neen, vluchten is een daad van moed. In

dat geval bevecht de mensch den dood tegen wil en dank. Vir fugiens denuo pugnabit."

„En wat denkt u van de bandieten die U onderweg berooven."

„Het zijn ellendelingen die ik veracht, ze zijn een plaag voor de maatschappij, maar tevens heb ik medelijden met hen omdat de galg altijd voor hen klaar staat. U neemt bijv. een rijtuig, om een vriend, die vier mijlen buiten Londen woont, een bezoek te brengen. Onderweg springt een man op de trede, houdt U een pistool voor en verzoekt U beleefd hem uw beurs af te staan. Wat zoudt U, mijnheer Casanova in dat geval doen?"

„Ik? — wel ik zou hem met mijn pistool een kogel door den kop jagen. En in het geval dat ik geen pistool in mijn zak had, zou ik hem mijn beurs geven en hem voor moordenaar uitschelden.

„In beiden gevallen hebt u ongelijk — als u hem dood schiet wordt u opgehangen omdat u het recht niet hebt een Engelschman naar het leven te staan en als u hem uitscheldt voor moordenaar dan zal hij u beleefd antwoorden dat hij geen moordenaar is, omdat hij u van voren aanvalt en hij u de keuze laat. Hij zal u tevens onder het oog brengen dat zijn houding een edelmoedige is omdat hij u had kunnen dooden. Als ge hem uw beurs geeft zal hij u beleefd dank zeggen en u den goeden raad geven

nimmer buiten Londen te gaan zonder gewapend bediende te paard. Wij Engelschen, we hebben altijd twee beurzen bij ons als we op reis zijn, een kleine voor de bandieten en een groote voor ons zelf."

De warmbloedige Venetiër staat vreemd tegenover dit laconisme, Londen is voor hem een stad vol verrassingen. Is de buurt van Hyde-park wordt zijn oog getroffen door een oploopje. „Wat gebeurt daar", vraagt hij zijn vriend Martinelli. „Ik zal even gaan kijken," antwoordt deze. Na eenige oogenblikken komt hij terug:

„Er is iets typisch Engelsch te zien."

„Wat dan," vraagt Giacomo.

„Op de straat ligt een man die binnen het kwartier zal sterven aan de gevolgen van een vuistslag."

„Is er geen redding mogelijk?"

„Ja zeker, er is een dokter bij, maar deze mag niet ingrijpen."

„Waarom dat?"

„Dat is nu juist het merkwaardige — er zijn twee gentlemen die ieder 20 guineas op het leven van dezen man hebben gezet, de éene wedt dat hij zal sterven en de andere dat hij zal blijven leven. — De eerste heeft den dokter de aderlating verboden omdat hij anders zijn 20 guineas kwijt is."

Giacomo moet bekennen dat dit al zeer eigenaardig is.

„Ja," vervolgt Martinelli, „de Engelschen zijn merkwaardige lieden. Bij hen is alles weddenschap. Er is hier zelfs een wedclub. Als u wilt kan ik u introduceeren."

„Spreekt men er fransch."

„Natuurlijk, alle leden zijn menschen van distinctie en ontwikkeling.

„Maar vertel me eens, hoe gaat het er toe op die club."

„Wel, men converseert er, en als één der leden ontkent wat een ander te berde brengt en er om wil wedden, dan is de ander gedwongen die weddenschap te aanvaarden op straffe van een hooge boete die in de kas vloeit. Op het eind van iedere maand wordt deze kas onder de leden verdeeld."

„Drommels dat is juist iets voor mij."

„Pas op, er zijn eerste wed-krachten onder."

„Maar om nog eens terug te komen op den man die daar op de straat ligt. Wat gebeurt er met den moordenaar?"

„Men zal in den palm van zijn hand kijken en als die palm er uit ziet als de uwe en de mijne, dan wordt hij gebrandmerkt."

„Dat begrijp ik niet."

„Als die palm reeds gebrandmerkt is dan is dit het bewijs dat hij reeds vroeger iemand gedood heeft en dat men hem bij de eerste merking heeft laten gaan met de waarschuwing: Pas op dat het je niet weer gebeurt, de tweede keer ga je aan de galg."

„En als deze man nu aangevallen wordt."

„Dan heeft hij slechts den palm van zijn hand te vertoonen en ieder gaat op zij."

„En als men hem dwingt om te vechten."

„Dan kan hij zich op noodweer beroepen."

„Ik kan me niet begrijpen dat het boxen toegestaan wordt als het den dood van een mensch ten gevolge kan hebben."

„Men duldt het ook slechts als weddenschap," de beide vechtersbazen, gooien eerst wat geld op den grond om te toonen dat het gaat om een weddenschap.

„Wonderlijke zeden," mompelt Giacomo.

„Wonderlijke zeden," mompelt hij als een herbergier in een dorpje in Spanje hem verbiedt des nachts zijn deur te grendelen.

„Ik zal mijn deur grendelen als mij dat goed dunkt," antwoordt Giacomo.

„Senor don Jacob, u zult u deze onaangenaamheid moeten getroosten, de heilige Inquisitie moet de gelegenheid hebben in iedere kamer binnen te dringen om te zien wat de vreemdelingen uitvoeren."

„Waar bemoeit uwe vervloekte Inquisitie zich mee!..."

„Groote God, Senor Jacob, spreek zoo niet, als iemand dat hoort bent u verloren."

„Doux pays," verzucht onze reiziger. Het is zijn eerste kennismaking met de Inquisitie.

Op weg naar Madrid wordt hij telken male door zijn koetsier gedwongen uit te stappen

en in den modder neer te knielen wanneer een priester hen tegemoet komt. Giacomo, die geleerd heeft te vreezen voor de wraak van de Heilige Inquisitie gehoorzaamt als een dociel zoon van de kerk van Rome. Aan de poorten van Alcala wordt zijn Ilias en zijn Horatius in beslag genomen, bij zijn vertrek berooft men hem bovendien van zijn snuif die in Spanje verboden is.

Na vele avonturen bereikt hij Madrid, de meest vuile en volgens de Madrileensche dokters, de meest gezonde stad van Europa. [1]) Senor don Jacob Casanova de Seingalt valt van verrassing in verrassing. In het theater wordt hem een plaats aangewezen in een loge die geheel à jour is bewerkt, van onder, van boven, aan de zijkanten, overal vinden onbescheiden oogen gelegenheid de bezoekers op te nemen.

„Waarvoor dient dat?" vraagt hij een geestelijke die achter hem zit.

„Wel, natuurlijk voor de zedelijkheid, mijnheer."

Giacomo haalt de schouders op en zwijgt.

---

[1]) Toen een paar regeeringspersonen in het jaar 1750 het voorstel deden de straten van Madrid te doen reinigen, werd het advies van eenige doktoren ingewonnen. Deze gaven als hun meening te kennen dat het verkieselijker was het vuil te behouden aangezien de stinkende uitwasemingen de scherpte van de Madridsche lucht temperde. Barthold. loc. cit.

Tegenover hem in een koningsloge hebben eenige deftige heeren plaats genomen.

„Wie zijn dat?" vraagt de Venetiër.

„„Los padres" van de Inquisitie," antwoordt de geestelijke.

„Waarvoor komen zij hier?"

„Voor de zedelijkheid, mijnheer."

Casanova kan een glimlach niet onderdrukken, hij heeft de zeden van Madrid leeren kennen, zelfs hij, Giacomo, staat vreemd tegenover de corruptie van dit paradijs van zedelijkheid.

Plotseling schrikt hij op, een rauwe harde stem klinkt door de zaal. „Dios — Dios"!! Alle bezoekers, mannen en vrouwen, ja zelfs de acteurs op het tooneel, vallen op de knieën. Een priester op weg naar een sterfbed om de laatste sacramenten te brengen, gaat aan het theater voorbij. Op straat luiden de klokken, alle wandelaars liggen geprosterneerd op den grond. Sterven de laatste klokkentoonen weg dan richten alle aanwezigen zich op en op het tooneel gaat de actie voort. Ook hier in Spanje, gelijk in Italië, worden in de opera de vrouwen op het tooneel geweerd. De alt- en sopraanpartijen worden gezongen door castrati, een soort van eunuchen wien de ontmanning een vrouwelijke stem heeft geschonken. Het ware te wenschen geweest dat onze Venetiër deze curieuse bladzijde muziekgeschiedenis nader had uitgewerkt;

het was voor hem te algemeen bekend om er veel aandacht aan te wijden. Meer belangstelling toont hij voor de Fandango, hij geeft een lascieve beschrijving van dezen dans die onze moderne Tangomaniacen zouden doen blozen. Na een week is onze vijftigjarige Giacomo dezen dans meester, slechts ontbreekt hem een vrouw om gezamelijk de bal masqué's te bezoeken. Op straat volgt hij een gracieuse Madrileensche op den voet, ze gaat een huis binnen, Casanova belt aan. „Wie daar?" klinkt het van boven. „Gens de paix," antwoordt hij volgens Spaansche gewoonte. Een oude man opent de deur. Giacomo geeft hem te kennen dat hij komt om zijn dochter uit te noodigen voor het bal van dien avond. De dochter vertoont haar zwarte oogen in de deuropening, ze knikt toestemmend. „U doet mijn dochter veel eer aan, antwoordt de grijsaard, ik mag u verzoek niet weigeren, sta toe dat mijn vrouw u vergezelt, ze zal in het rijtuig een dutje doen en wachten tot u beiden het bal verlaat. Ik zelf ben schoenmaker, mijn dochter is Dôna Ignasia.

„Nu ik toch hier ben, antwoordt Giacomo, wilt u zeker wel even de maat van mijn schoenen nemen."

„Tot mijn spijt moet ik u dat weigeren, ik ben een hidalgo, een edelman. Om de maat van uwen schoenen te nemen zou ik

uw voet aan moeten raken en dit is voor mij al te vernederend. Ik ben eigenlijk schoenlapper, ziet u . . . . ."

We zouden onzen „juif errant" kunnen volgen naar Petersburg en Moscou, naar Napels en Berlijn, naar Constantinopel en Dresden. Het zou ons te ver voeren. Plotseling is het jaar 1774 eindigen zijn mémoires, vier en twintig jaren scheiden hem van den dood. Welke rol heeft onze avonturier gespeeld in deze laatste acte van zijn vaudeville? De correspondentie van Giacomo, de mémoires van den prins de Ligne, de paperassen van Dux en de archieven van Venetië komen ons te hulp om het ontbrekende aan te vullen. Reeds zijn brochure „Histoire de ma fuite des Plombs", uitgegeven in 1788, geeft een vervolg op zijn mémoires: „Le 12 Septembre de l'année 1744, M. de Monti, Consul de la république de Vénise à Triest, me donna un billet des inquisiteurs d'État, dans lequel ils m'ordonnaient de me présenter, dans le terme d'un mois, au circospetto Marc Antonio Businello, leur secrétaire, pour savoir leur volonté."

Binnen vier en twintig uren na het ontvangen van dit bericht zet Giacomo voet aan wal in zijn vaderstad. Het gaat om zijn

[1]) Zie ook: Casanova's: Précis de ma vie 1797.

gratie. Achttien lange jaren heeft hij gezworven als banneling, hij heeft de Inquisitie een middel aan de hand gedaan om de industrie uit haar verval op te heffen, hij heeft de „Histoire de Vénise" van Amelot de la Houssaye aan een scherpe critiek onderworpen, met het doel den laster die drukte op de Serenissima op te heffen [1]), hij heeft smeekbeden geschreven, en requesten tot gratie, hij heeft gedreigd en gevleid, gesmeekt en geweend, alles tevergeefs. Zullen nu eindelijk de havens van zijn vaderland weer voor hem worden geopend? Met bange schreden gaat hij de Scala d'Oro op naar het secretariaat van de Inquisitie. Lachend drukt Businello hem de hand, alles is vergeven en vergeten, zijn zondenregister is afgeschrapt, Giacomo Casanova kan een nieuw leven van dwaasheden beginnen.

Men biedt hem een vacature aan van staatsspion, Giacomo tast toe, hij is zonder middelen van bestaan en de ouderdom vertoont haar grijnslach. De „viveur", de wellusteling, de verleider de Seingalt wordt censor morum. Een Cornelius Dolabella die in de voetsporen treedt van Portius Cato! Is er kostelijker metamorphose denkbaar? Is het verwonderlijk dat zijn nieuw officium op een

---

[1]) Casanova: Confutazio della Storia del governo Veneto d'Amelot de la Houssaye. Amsterdam 1769.

mislukking uitloopt? [1]) Ontmoedigd en mistroostig stort hij zijn gal uit in een moordend pamflet „De amori ne donne, overo la stalla d'Augia ripulita." Het is gericht tegen den Staatsinquisiteur Grimani, een man van ouden adel en machtige positie. Het gevolg laat zich raden. De geheele venetiaansche adel staat tegen hem op, nogmaals ligt de weg der ballingschap voor hem open, Casanova vlucht om de Piombi te ontloopen. Waarheen zal hij gaan? Hij is acht en vijftig jaar, Don Juan is een grijsaard, zijn energie is gebroken, zijn geest verzwakt, de kabala heeft jongere brutaler adepten gevonden, de vrouwen gaan aan de uitgedoofde hartstochten van dezen vergrijsden viveur voorbij. „Ik ben acht en vijftig jaar schrijft hij aan zijn vriend graaf Lamberg, de winter breekt aan en als ik er aan denk weer avonturier te worden moet ik me zelf uitlachen, vooral als ik in den spiegel kijk." Allerlei wilde onbezonnen plannen worden ontworpen, vandaag wil hij in de journalistiek, morgen pakt hij zijn koffer voor een reis naar Madagascar, overmorgen trekt hij haastig naar Spa om nogmaals zijn geluk aan de speeltafels te beproeven. Voor de twintigste maal begint hij zijn leven opnieuw, rusteloos trekt hij door Europa, rus-

[1]) Zie Conrad: Casanova's Geheimberichten an die Staatsinquisitoren van Venedig.
Baschet. Preuves. loc. cit.

teloos werpt hij den stormvloed van zijn gedachten op het witte papier, hij is in correspondentie met alle aanzienlijken van Europa, hij schrijft aan Campomanes en aan den Prins de Ligne, aan de gravin Wijnne Rosenberg en aan de prinses Clary, aan prins Batthyáni en aan Lorenzo Morosini. In Weenen heeft hij een kostelijke grap. Hij weet in het diplomatiek pakket, dat afgezonden wordt naar Venetië, een brief te verstoppen, de voorspelling inhoudende van een aardbeving die den 10den Maart 1785 de lagunenstad zal verwoesten. En hetgeen hij verwachtte, geschiedt. Begin Maart loopt Venetië leeg. Dit is de wraak van Giacomo Casanova."

In het jaar 1785 neemt de vorst van Waldstein hem aan als bibliothecaris van zijn bibliotheek in het kasteel te Dux in Bohemen. Ook in deze rustige haven stormt het dagelijks. Er gaat geen dag voorbij of hij zoekt twist over een kop chocolade, een glas melk, een schotel macaroni. De kok heeft zijn polenta doen aanbranden, de stalmeester heeft hem een slechten koetsier gegeven, de honden hebben hem 's nachts uit den slaap gehouden. De curé die hem tracht te bekeeren gooit hij de trappen af, een lakei die vergeet hem te groeten ontvangt een oorvijg.

Hij maakt een buiging die hij zestig jaar geleden van den beroemden dansmeester

Marcel heeft afgezien, men lacht hem uit. Hij danst een oude menuet pas, men lacht hem uit. Hij heeft zijn goud-zijden frac, zijn zwart fluweelen vest, zijn kousenbanden bezet met valsche diamanten, zijn zwartzijden kousen à rouleau aangetrokken, men lacht hem uit. „Cospetto," vloekt hij, „jullie bent allemaal canaille, allemaal Jacobijnen, jullie beleedigt graaf Waldstein en de graaf beleedigt mij door jullie niet te straffen."

„Mijnheer," zegt hij tot den intendant, „ik heb mijn degen gestoken in de maag van den grooten generaal Branicki, ik ben niet geboren als edelman maar ik heb me zelf tot edelman gemaakt."

De intendant lacht hem uit.

Op zijn studeerkamer mist hij zijn portret, hij hoopt dat het door een der vrouwelijke gasten is gestolen. Den volgenden dag vindt hij het terug op de W. C. Het dienstpersoneel lacht hem uit . . .

O, die laatste levensdagen van Casanova. Welk een tragiek in de slotacte van deze vroolijke revue. „On n'est jamais vieux avec votre coeur, votre génie et votre estomac," schrijft hem de Prins de Ligne. Giacomo legt den brief ter zijde, hij heeft zijn rol gespeeld, hij kent het leven slechts als een zinnenleven dat oplaait en dooft en dagelijks nieuwe krachten schept. De erotische geweldenaar is gebroken, zijn lichaam is een

ruïne, een vod, een afgedragen kleedingstuk. Met volle handen grijpt hij nu in de romantiek van zijn jeugd. Ziet — daar treedt la Du Bois zijn herinnering binnen, de mooie statige Geneveesche die hij heeft lief gehad als geen ander, een andere figuur komt op, schuchter, bescheiden, een zachte glimlach op de lippen, de Henriëtte van Parma, ook deze gedachtevorm verdoezelt, provocant lonkt de verleidelijke Pauline van Lissabon, en plots, in een wilden Bacchanale stormen zij op hem toe, de ontelbare geliefden van zijn leven, vorstinnen en haïteren, actricen en vrouwen van de wereld, boerinnen en vrouwen van Venetië. En voor hem op rijst het Venetië van zijn jonge jaren, het frivole en gelukzalige Tempe dat met zijn onweerstaanbaren glimlach alle levensproblemen oploste, dat van de liefde een spel maakte en van het leven een festijn. Rusteloos werpt hij zijn herinneringen op de groote folio-vellen, tien uur daags werkt hij aan zijn mémoires. En als hij sterft, den vierden Juni 1798 [1]) spreekt hij een groote phrase die zijn leven van groote gestes waardig besluit:

„Grand Dieu, et vous témoins de ma mort, j'ai vécu en philosophe en je meurs en chrétien."

[1]) Zie over den juisten datum van zijn dood: Intermédiaire des chercheurs et des curieux. (1912 Novembre et Décembre). La date exacte de la mort de Casanova.

II.

CASANOVA EN ZIJN ONTVLUCHTING.

Het was een stralenden lente dag te Venetië. De Piazza, eenzaam en verlaten brandde in den gloed van een tropischen morgenzon. Ik stond onder de westelijke Arcade. Recht voor mij uit, half gotisch half byzantijnsch verhief zich de Basilica met haar bolvormige goud gekleurde koepels en puntige klokketoorns, haar boogvormige overwulfsels gefestonneerd met marmeren beeldjes, haar gewelven met mozaïk gelambriseerd; vreemd en mysterieus heiligdom, meer moskee dan Christelijke kerk. Onder de colonnades van het plein eenige Duitsche toeristen, lusteloos en vervelend, op de trachytsteenen een verzameling stadsduiven, levendig en geciviliseerd, in de winkels en voor de café's eenige dommelende Venetianen. La ville morte.....

Plotseling klonk een harde stem aan mijn

oor: „Monsieur désire un guide?" Ik toonde hem een geel gekleurd Garnier bandje hetwelk ik in de hand droeg, hij las af: „Mémoires de Jacques Casanova." — „Ah, je connais pochtte hij, Casanova—Pellico—prisonniers aux Plombs." Ik bracht hem aan het verstand dat ik de zolders van het Palazzo Ducale wenschte te bezoeken, de gevangenis van Casanova. „Impossible, monsieur, viel hij me in de rede, c'est défendu depuis quelque temps. — Est-ce qu' il y a des choses impossibles pour un guide," vroeg ik hem. Hij lachtte gevleid: „Nous verrons... et puis entrenous... avec quelques lires en Italië... We hadden elkander begrepen.

Des middags ontmoette ik mijn gids aan den voet van den Campanile. Hij kwam me lachend tegemoet, de zaak was beklonken. Plotseling viel me een gedachte in, „Montons," zei ik, wijzend op de Campanile. De lift bracht ons naar boven. Als een maskerade van architectonische fantasie lag de stad van Dandolo en Caneletti aan onze voeten, omsloten door een gordel van diep smaragd. In dit festijn van kleuren, in dit spel van helder zonnelicht, van al het licht dat Tiepolo eenmaal in zijn oogappels opving, verlustigden mijn oogen zich het meest aan een grauwe vale oppervlakte, het dak van het Palazzo Ducale. Ik richtte de lens van mijn Camera op deze looden pannen, een korte

tik . . . en het terrein van Casanova's acrobatische verrichtingen was vereeuwigd. De lift bracht ons naar beneden. We gingen de Porta della Carto door, de Scala dei Giganti, de Scala d' Oro op tot aan de tweede verdieping van het paleis. In de Atrio Quadrato sufte een bewaker, zachtjes fluisterde mijn gids hem eenige woorden in het oor, mijn beurs rinkelde een verlokkend verleidingsmotief, hij keek links, hij keek rechts, een onaanzienlijke deur werd geopend, — de toegang tot de geheimzinnige Piombi lag voor ons open.

Het achttiende eeuwsche Venetië kende drie soorten van gevangenissen, de Quatre aan de overzijde van de Rio di Palazzo en verbonden met het paleis door de beruchte brug der zuchten, de Pozzi, keldergevangenissen en de Piombi, zoldergevangenissen, beiden in het Paleis. Het eerstgenoemde verblijf, de Quatre, was een boudoir in vergelijking met de twee laatste verschrikkingsholen. De Pozzi, de putten, dienden tot verblijf van zware en gevaarlijke misdadigers. De phantasie van eenige romanschrijvers heeft deze putten gemaakt tot zwembassins waar de gevangenen dagelijksch door het water werden verrast. Casanova heeft deze fabel overgenomen: „On les appelle les Puits parce qu' il y a toujours deux pieds d' eau qui y pénètre de la mer. A moins que le malheureux, con-

damné à vivre dans ces cloaques impures ne veuille prendre un bain d'eau salée, il est obligé toute la journée de se tenir assis sur un tréteau où se trouve une paillasse et qui lui-sert de garde-manger." Dit strijdt met alle gegevens uit de archieven van Venetië, met alle natuurwetten. Een ieder die in de gelegenheid is, de Pozzi te bezoeken, zal bevinden dat de beruchte cachotten, hoewel donker en duister als onderaardsche gewelven, hoog boven het water zijn bevloerd.

Van meer belang voor ons zijn de Piombi de zoldergevangenissen van het paleis, de carcer durus van Giacomo Casanova. Helaas! Napoleon en de revolutie hebben deze Augiusstal schoongeveegd. Deze sombere duistere cellen opgetrokken onder een looden dak dat den ganschen dag den gloed van een Italiaanschen zon aantrekt en absorbeert, zijn in 1797 op last van het fransche bestuur afgebroken. Een enkel cachot is behouden voor bergplaats. Een benauwende verstikkende warmte, afmattend en sloopend, drukt op deze zolderruimte, met een zaklantaarntje moet men zijn weg vinden, zelfs het eerste element van ons wereldbestaan, het licht, werd den gevangenen onthouden. Tijdens mijn rondgang in de Piombi kwam mij telkens de eeuwige klacht van Casanova in de gedachten, een klacht die zich herhaalt als

een leit-motief, gebrek aan licht en ondragelijke warmte. Men moet die benauwende hitte gevoeld hebben om te beseffen aan welk een lichamelijk lijden de Piombi-gevangenen dagelijks onderhevig waren.

Het is den 27 Juli 1755. Het hek van de Quatre is achter Casanova in het slot gevallen, de pleegzoon van senator de Bragadin is een gevangene. Hij gaat eenige trappen op, steekt de Brug der Zuchten over, passeert de Consiglio dei X, de Bussola en wordt in de Sala dei Capi aan den secretaris van de Inquisitie Domenico Cavalli afgegeven. Zonder verhoor, zonder eenigen vorm van proces gaat hij over in de handen van den gevangenis-cipier. De kleine trapdeur in de Sala dei Capi wordt geopend, Casanova stijgt op een trap en nog een trap, eenige zware gangdeuren worden ontsloten, hij wordt geduwd in een duistere ruimte en de cachotdeur valt toe.

Daar staat Giacomo, in een blauw zijden Zondagskleed, de pruik gepoederd en gefriseerd, de groote strikken aan de schoenen. Hij is gedost voor een liefdesfeest en men sluit hem op als een vulgairen misdadiger. Rondom hem de duisternis van den nacht, schuchter dringt een fijn lichtstraaltje naar binnen, een dikke balk bedekt voor negen tiende een luchtbuis die van ontelbare tralies is voorzien. Richt hij zich op, dan stoot hij

het hoofd, het cachot heeft een hoogte van 5½ voet, doet hij een pas zijwaarts dan gaat een regiment ratten op de vlucht, de hitte is overweldigend, de stank ondragelijk. En deze sterke man die nooit het verdriet heeft gekend, die slechts vreugden heeft gesmaakt, die zijn leven heeft geleefd in een roes van genietingen en feesten staat wezenloos van ontzetting en staat gedurende 8 uren op dezelfde plaats, roerloos, gedachtenloos. Giacomo zwijgt in zijn mémoires over de reden van zijn arrestatie, de archieven van Venetië zijn welsprekender. De onthullingen van den spion Manuzzi zijn een kostbaar stukje Casanova-geschiedenis. We lezen dat Casanova een kabalist is, dat hij door middel van leugens en fopperijen op de beurs leeft van Jan en alleman, dat hij den senator de Bragadin geruïneerd heeft door hem te overtuigen dat de engel van het licht zou verschijnen, dat het onbegrijpelijk is dat iemand als de Bragadin die in den staatsdienst zulk een schitterende carrière heeft gemaakt zich heeft laten bedriegen door een dergelijk oplichter. We lezen dat Casanova een spion is, dat hij jonge menschen in het verderf stort, dat hij God en de heilige Maagd belastert, dat hij Ariosto en Horatius leest (sic) en geschriften als Aretino en de „Portier des Chartreux", dat hij den abbé Chiari die hem in een pamflet heeft bespot, met den dood

heeft bedreigd [1]), dat hij vrijmetselaar is en

---

[1]) In den tweeden band van Chiari's roman, „La Commediante in fortuna", vinden we de volgende satirike beschrijving van Casanova, ik geef een brokstuk in de Duitsche vertaling van Conrad:

„Unter anderen war da auch ein gewisser Herr Vanesio vom unbekannter und, wie man wenigstens sagte, unehelicher Herkunft: er war wohlgebildet von gestalt, von Olivenbrauner Gesichtsfarbe, gesiert in seinem Benehmen und von unglaublichem Freimut. Ich will sagen: von ihm wusste man nicht wie er es machte um zu leben und zwar als groszer Herr zu leben; denn er hätte weder Grundbesitz noch Amter und er verstand nichts, was ihm ein so anständiges Einkommen gewähren konnte, wie er es, seiner Kleidung nach zu schliessen, haben musste. Er Schwärmte fur alles ausländische, führte fortwährend London und Paris im Munde, wie wenn es ausser diesen beiden berühmten Metropolen auf der ganzen Welt nichts gäbe. Immer glattgeleckt wie ein Narziss, immer geschwollen und aufgeblasen wie ein Ballon, immer in Bewegung wie ein Mühlrad, war er stets unterwegs, sich überall einzudrängen. Bei allen Damen spielte er den Galanten, in alle günstige Umstände wusste er sich zu schicken, die ihm Geld oder Liebesglück verschaffen konnten. Bei den Habsüchtigen spielte er den Geldmacher, bei den schönen Damen den Dichter, bei den grossen Herren den Politiker. Flüchtig wie die Luft, von den sein Gehirn voll war, konnte er in einem Tage der geschworene Freund und der unversöhnliche Feind ein und derselbe Person sein".

De spion Manussi spreekt van een pamflet van Chiari op Casanova. Het is mij niet bekend of hij wellicht bovenstaande satyre op het oog had. Het jaartal van de eerste uitgave van Chiari's roman heb ik niet kunnen ontdekken, wellicht had dit eenig licht verspreid.

den Staatsgodsdienst ondermijnt. De onthullingen van Manuzzi zijn dwaas en onbeholpen, niettemin bewijzen zij ten duidelijkste dat het den atheist, den vrijmetselaar, den kabalist Casanova is, op wien de Inquisitie het gemund heeft.

Casanova weet dit alles niet, hij snuffelt in zijn herinneringen van de laatste maanden naar een inbreuk op de staatswetten en vindt niets.

Het zilveren klokkengeluid van de San-Marco schrikt hem wakker, honger, dorst en slaap roepen om hunne rechten, hij heeft geen brood, geen kroes water, geen legerstede. Hopenloos werpt hij zich op den harden grond. De klok van middernacht wekt hem, hij wil grijpen naar zijn zakdoek, tast, en voelt de klamme kilheid van een dooden hand. Sprakenloos van ontzetting springt hij op, hij meent in de duisternis de gedaante van een mensch te zien, plotseling staat de simpele waarheid hem voor den geest. Zijn linkerarm, onder den druk zijns lichaams, is gevoelloos geworden, hij heeft zijn eigen hand gegrepen. De slaap is nu voor goed geweken, hij gaat zitten en denkt. Al de wilde haat van zijn avonturiersziel breekt uit, hij ziet zich reeds aan het hoofd van het volk optrekkend tegen het paleis, het symbool van de gehate oligarchie, hij wurgt een patriciër, stoot een senator den dolk in het hart, hij heeft vizioenen

van matenlooze macht en bloedrooden wraak. Tegen den morgen komt er evenwicht in zijn gedachtensfeer, de cipier is verbaasd hem zonder klachten te hooren. Als ontbijt bestelt hij een volledig diner, rijstsoep, vleesch, wild, brood en wijn. Tegen den middag komen de eerste meubelen, een bed, twee stoelen en een tafel en de dagelijksche bezoekers, ratten, muizen en duizende vlooien. Het eten blijft onaangeroerd, de boeken afgestaan door Messer-Grande liggen ongeopend op de stoel, de herinneringen van de laatste dagen, helder als gematerialiseerde gedachtenvormen staan hem voor den geest.

Aan den voet van het standbeeld van Colleone wacht hij op een gemaskerde kloosterzuster, zij draagt een patricischen naam, beroemd in het Gouden boek van Venetië. Ze komt alleen, onverschrokken, het masker voor de oogen, gekleed als ridder, culottes van zwarte zijde, diamanten in de ringen en op den neus van de schoenen, een Engelsch pistool in den gordel. En in het weelderig Casino van de Bernis, ambassadeur van zijnen Christelijken Majesteit Lodewijk XV en galanten abbé in de tuinen van Cythère, lacht Eros en dekt schaamtevol de oogen [1]).

[1]) Casanova's mémoires zijn meermalen een kostelijke commentaar op de mémoires van zijn tijdgenooten, hij memoreert o.a. de liefdesvermaken van zijn vriend de Bernis tijdens zijn verblijf te Venetië, vermaken die

Casanova werpt de galante herinneringen van zich af en neemt de boeken op die de Inquisitie hem heeft afgestaan. De duisternis belet hem te lezen, bij den lichtkoker leest hij den titel af: „La cité mystique de soeur Marie de Jésus, appelée d'Agranda." Het eerste hoofdstuk valt als kalmeerende muziek op zijn opgezweepte gedachten, rusteloos verslindt hij bladzijde na bladzijde, de ziekelijke fantasie van deze fanatieke kloosterzuster pakt hem aan, zijn geest verzwakt door gebrek aan voedsel en lucht neemt de mystieke hallucinaties over, koortsig en ijlend gaat hij den nacht in. De toestand wordt zorgwekkend, sinds dagen heeft de cipier Lorenzo het eten onaangeroerd teruggenomen, een zware koorts kluistert den gevangene aan zijn legerstede. De gevangenisdokter geeft hem als panacee de werken van Boëtius en als raad, het verbannen van alle droeve gedachten. Na eenige dagen is Casanova hersteld, hij heeft met zijn wilskrachten de zorgen verbannen en de gezonde philosophie van den Romein heeft de natuur in haar genezingsarbeid de hand gereikt. Giacomo

---

we sexueele orgieen zouden kunnen noemen. En wat schrijft de brave de Bernis in zijn brave gedenkschriften: „On fut étonné au bout de quelque temps de me voire insensible aux charmes des femmes dans un pays où cette faiblesse n'est pas regardée comme un vice." Uit den mond van een Bernis klinkt dit uiterst verdacht.

wordt optimist, hij verwacht iederen dag zijn ontslag uit dit hol van verschrikkingen, hij hoopt op het aftreden van de Inquisiteurs, op de hulp van de Bragadin, op de bemoeiingen van de loge van vrijmetselaars. Hij hoopt tevergeefs. Nog steeds is hij onkundig van zijn misdrijven en van den duur van de gevangenschap [1]), hij heeft geen dagvaarding ontvangen en geen oproeping voor een verhoor, nog steeds gelooft hij aan de rechtvaardigheid van de Inquisitie. Dagen en weken sleepen zich voort in duldelooze eentonigheid, de verandering in het college van Inquisiteurs heeft geen verandering gebracht in Casanova's gevangenisleven, hij ziet zich reeds opgesloten in dezen oven voor de rest van zijn levensdagen. Twee wegen staan open, de dood of de ontvluchting, deliberata morte ferocior. De levensmaniac Casanova kiest den tweeden. Tientallen plannen worden ontworpen en afgestemd, de bezwaren zijn onoverkomelijk. Een oogenblik meent hij dat de natuur hem te hulp komt. Tot zijn grenzelooze verbazing ziet hij zekeren dag dat de dikke balk die het lichtgat maskeert zich heen en weer beweegt, het licht stroomt binnen, een oogenblik later is het weer duister. Na eenige

---

[1]) Het journaal van de secretaris der Inquisitie bevat de mededeeling dat Casanova tot vijf jaar gevangenisstraf is veroordeeld.

oogenblikken voelt hij een schok, de balk wandelt statig van links naar rechts en herstelt zich op dezelfde wijze. Het is een aardbeving. Casanova gek van opwinding jaagt de cipiers, verzameld in den gang op de vlucht met den schorren kreet van een waanzinnige: „Nog één, Gran Dio, nog één en harder." Deze aardbeving die Lissabon verwoestte, liet Venetië ongedeerd.

De ontvluchtingsplannen nemen nu vaster vorm aan, de laatste dagen wordt het hem vergund des morgens een korte wandeling te maken op den zolder die de cachotten begrenst. Hij neemt de juiste ligging van de Piombi op. Goed bekend met de localiteiten op de tweede verdieping van het Paleis is het voor hem niet aan twijfel onderhevig, of zijn cachot strekt zich uit boven de Sala dei Capi. Het plan om in den vloer van zijn cel een gat te breken wordt overwogen en deugdelijk bevonden, het is het laatste en eenigste redmiddel. De hinderpalen zijn groot wellicht onoverkomelijk, een man als Casanova staat voor niets als het geldt het vrije leven terug te winnen.

Half November wordt een tweede gevangene bij hem ingedeeld, het is een jonge man uit Vicenza, valet de chambre van den graaf Bertini. Als coiffeur van de jonge dochteren des huizes heeft hij een hartstochtelijke liefde opgevat voor het jongste gra-

vinnetje, een liefde die beantwoord wordt. Al spoedig verraadt de natuur de gevolgen van deze liefdesverhouding; de twee geliefden besluiten te ontvluchten. Een oude min wordt in het complot genomen, alles is gereed voor den schaking, als op den afgesproken datum graaf Bertini zijn valet naar Venetië zendt met een brief. Zonder argwaan te koesteren, gaat hij op reis, hij overhandigt den brief, wil de gondel nemen naar Mestre, wordt opgevangen door eenige gerechtsdienaren en overgebracht naar de Piombi. Dit verhaal gekruid met al het sentiment van een liefdesvervoering brengt Casanova in een goede stemming, een parfum van liefde en van verlangen komt hem in dezen jongeling tegemoet, hij drukt hem vol deelneming de hand en noodigt hem aan zijn schamelen disch. Den volgenden dag is het verliefde jongmensch reeds weder verdwenen, vijftien jaren later zucht hij nog steeds in de keldergevangenissen van Cérigo.

Gedurende zijn dagelijksche wandeling vermaakt Giacomo zich met het snuffelen in oude documenten, vonnissen en acten die sinds honderde jaren als scheurpapier in een hoek van den zolder worden geworpen. De geheele geheimzinnige strafgeschiedenis van de groote Republiek gaat aan zijn oogen voorbij, de galgstraf tusschen de pilaren van San-Marco en de handafhakking, de onthoof-

ding, de wurging en de geheimzinnige moord van de brug der zuchten: „Dezen nacht zal de veroordeelde naar het Orfanokanaal worden gevoerd waar hij met gebonden handen en met een steen aan de voeten door den vertegenwoordiger van de Justitie in het water zal worden geworpen. En hij zal sterven!" Honderd vijftig jaren later heeft Baschet deze paperassen op dezelfde plaats teruggevonden [1]).

Casanova ontdekt nog meer kostbaars, hij vindt onder het puin een stuk marmer en een ouden grendel. Na dagen van ingespannen arbeid gelukt het hem dit werktuig tot een scherpen punt af te veilen, iederen morgen verbergt hij zijn vondst in den rug van zijn leuningstoel. Het plan van ontvluchting is eenvoudig. Een groot gat in den vloer onder het ledikant, de beddelakens als touw, een nachtelijke afdaling in de Sala

---

[1]) . . . „Des papiers entre autres et par exemple, des liasses de proces ont été délaissés, abondonnés presque dans les combles, on sont les camerotti di soprà, c'est à dire à l'endroit òu sont les Plombs. Ce dernier détail pour ne le dire qu'en passant montre combien le prisonnier célèbre Jacques Casanova est vérédique dans cette partie de ces mémoires au narrant, avec un si vif intérêt, l'emploix des longues heures de sa captivité, il nous expose comment le hasard avait mis a sa portée toute une série de documents anciens qui appartenaient indubitablement aux archives du redoutable Tribunal.

Baschet. Les archives de Vénise.

dei Capi, een schuilplaats onder de groene tafel van het tribunaal, des morgens den portier die de deur opent, overhoop gestoken en de vlucht op goed geluk. Hij staat voor enkele moeielijke problemen, Lorenzo veegt iederen morgen den vloer; dit moet op de een of andere wijze voortaan verhinderd worden; het wegwerken van het uitgestooten hout biedt een tweede moeielijkheid. Giacomo schaft raad. Hij verbiedt het vegen. Lorenzo vraagt naar de reden van dit verbod. Casanova voert aan hygienische gronden, Lorenzo haalt de schouders op, steekt een kaars aan en onderzoekt het kleine donkere alkoof waar het ledikant is geplaatst. Als hij niets verdachts heeft ontdekt gaat hij heen. Den volgenden morgen zet hij opnieuw den bezem in het stof. Giacomo is buiten zichzelve, zijn woede geeft hem een heldere gedachte. Hij snijdt zich in den vinger met een scherp geslepen steen, verft zijn zakdoek rood met bloed, veinst een zware neusbloeding tengevolge van de opgezweepte stof en ontbiedt den dokter. Deze geeft Lorenzo instructies die geheel passen in het kader van Casanova's plannen. Onder voorwendsel dat hij gewone olie niet verdragen kan vraagt hij olie van Locca, tegen tandpijn laat hij zich een pruimsteen, tegen roode vlekken op de armen fleure de souffre voorschrijven. Al deze ingredienten heeft hij noodig voor een lamp die

hij reeds in gedachten ontworpen heeft. Slechts ontbreekt hem nog zwam. Plotseling herinnert hij zich dat hij zijn kleermaker heeft voorgeschreven onder de armsgaten van zijn nieuwe jas een reep zwam in te naaien tegen de transpiratie. Met bevende vingers snijdt hij zijn pak open, het gaat om zijn leven... Het eerste wat zijn oogen aanschouwen is het benoodigde smeulmiddel voor zijn lamp. De atheïst Casanova valt op zijn knieën en dankt zijn God. Van zijn beddesprei knoopt hij een kous, als tonderdoos gebruikt hij een stalen gesp van zijn gordel, van Lorenzo leent hij eenige lucifers om het door den dokter voorgeschreven geneesmiddel persoonlijk op te koken. Het is alsof we de phantastische geest van een detective romanschrijver hier aan het werk zien, zelfs de graaf de Monte-Cristo is minder romantisch, minder vindingrijk in zijn ontvluchtingsplannen dan deze Venetiër van vleesch en bloed. Zoovele ongeloofwaardige details van zijn ontvluchting zijn in den loop der tijden door de stoffige paperassen uit de archieven van Venetië bevestigd, dat wij gedwongen zijn hem ook in deze ons geloof te schenken.

Zijn lamp is nu gereed. Giacomo beeft van vreugde, eindelijk zal het het hem gelukken het licht in de duisternis te brengen; des nachts als de Piombi slapen, als de cipiers de zware gevangenisdeuren achter zich hebben gesloten

zal hij zijn zwaren arbeid onder kunstlicht kunnen aanvangen. Er komt tegenspoed. Op Palmzondag in den morgen wordt de deur van zijn cachot geopend, een dikke vette jood wordt naar binnen gedreven. Casanova herkent Gabriël Schalon, woekeraar en valsch speler; twee maanden lang geniet hij zijn gezelschap van onverbeterlijk leugenaar en zenuwzieken huilebalk, de lamp blijft ongebruikt, de sponton rust nutteloos in den rug van den leuningstoel. Hij geeft den moed op, al de melancolische gedachten der eerste dagen komen opzetten, dreigender dan ooit, Giacomo wanhoopt aan zijn Casanovisch geluk. Eenige dagen na Paschen verdwijnt de Israëliet. Zonder een oogenblik te verliezen neemt Casanova zijn maatregelen, hij trekt het ledikant uit de alcoof, steekt de lamp aan en stoot den sponton in de houten planken, een servet naast hem uitgestald, neemt de uitgestoten stukken op. De arbeid vlot buiten verwachting, het hout is week, groote brokstukken werpt hij in het servet. Den volgenden morgen tijdens zijn wandeling op den zolder ledigt hij zijn zakken achter een puinhoop. Dagelijks wordt het vernielingswerk voortgezet, na twee maal vier en twintig uur is de eerste plank doorgestoken, in drie weken bewerkt hij drie andere. Als ook in de vierde plank een gat is geboord ondervindt zijn beitel een harden weerstand. De

vloer blijkt gelegd op een marmeren zolder-ring, de sponton stoot als op een pantser en verstompt.

Giacomo weet raad op alles, hij is Latinist, hij kent Titus Livius, hij heeft gelezen hoe Hannibal op zijn wonderbaarlijken Alpentocht rotsen met azijn verweekte. „Je crois," schrijft hij, „qu' Annibal avait réussi à celà non pas par „aceto" mais „aceta" ce qui dans le latin de Padoue pouvait bien être le même qu' ascia, au reste qui peut garantir les erreurs d'un copiste? Je n'en versai pas moins dans ma cavité une bouteille de fort vinaigre que j'avais et le lendemain, soit effet du vinaigre, soit que rafraichi par le repos, je misse plus de force et de patience au travail, je vis que je viendrais à bout de cette nouvelle difficulté, car il ne 's agissait pas de briser les marbres, mais de pulvériser avec la pointe de mon esponton le ciment qui les unissait."

Na vier dagen is ook deze steenen massa weggewerkt. De arbeid gaat nu met groote moeielijkheden gepaard, het gat is tien duim diep, de geheele arm van den gevangene verdwijnt in de opening. Onder het marmer ligt een nieuwe plank verscholen. Casanova bijt de tanden op elkaar en begint dezen laatsten hinderpaal te bewerken. Plotseling knarst het slot van de gangdeur. Giacomo schrikt op, de lamp, de inhoud van het servet,

de beitel, alles verdwijnt celerrime in het gat. Het bed tegen den muur geduwd, zelf onder de lakens gekropen, dit alles is het werk van een oogenblik. De deur van het cachot gaat open, in de duisternis klinkt een angstige stem: „Wat een warmte — wat een stank — groote God — waar ben ik hier...!"

Lorenzo licht bij.

„Maar dat is Casanova," roept de bezoeker verwonderd uit.

Giacomo herkent den graaf Farnarolo, een abbé van vijftig jaren. De ontmoeting is een verrassing, Casanova bekomen van den schrik drukt den ouden bekende hartelijk de hand.

Fornarolo komt als gevangene, hij is het slachtoffer van zijn beleefdheid.

Te Padua aan de speeltafels heeft hij een praatje aangeknoopt met den Oostenrijkschen ambassadeur bij de Venetiaansche republiek, een spion van de Serenissima heeft dit beleefdheidsgesprek overgeboekt als samenzwering tegen de republiek en de Inquisitie ziet hierin een rede den abbé zonder eenigen vorm van proces op te zenden naar de Piombi. De dikke graaf, verwend en verwijfd als alle priesters van Venetië, heeft het vreeselijk te kwaad, de warmte, de stank en de vlooien doen hem bijna bezwijmen van ergernis en schrik. Na acht dagen wordt hem aangezegd dat hij vrij man is. Casanova blijft alleen achter. Hij werkt met al zijn energie en krachten aan den laat-

sten hinderpaal, de vijfde plankenlaag. In den vroegen morgen van den 25sten September smoort hij een kreet van vreugde tusschen zijn lippen, zijn sponton zakt weg, de vloer is doorboord. Hij vergroot het gat, buigt zich voorover en kijkt met één oog door de opening. Hij heeft juist geraden, beneden hem strekt zich de Sala dei Capi uit. Wild van blijdschap springt hij op, de goden geven hem een kans, voor het overige vertrouwt hij op zijn energie en zijn geluksster. Nogmaals brengt hij het oog aan de opening, een angstige gedachte verdrijft de vreugde van het eerste oogenblik. Op eenige centimeters afstand van het gat ziet hij een balk die het plafon steunt, het is niet onmogelijk dat een andere balk op geringen afstand is vastgelegd, met het gevolg dat de afstand tusschen deze balken te gering was om den zwaar gebouwden Casanova een doorgang te verleenen. Met de krachten der wanhoop slaat hij zijn sponton in de laatste plank, hij wil zijn noodlot in de oogen zien. Plotseling kleppert in den gang de sleutelbos van Lorenzo. Nog juist heeft Giacomo den tijd het vernielingswerk te bedekken voordat de cipier binnentreedt. Met vreugdevollen stem roept deze hem toe: „Ik wensch u geluk — ik heb goed nieuws." Mijn ontslag — vrijheid, flitst het door de gedachten van den gevangene. „De Inquisitie heeft u een ander cachot toegewezen," ver-

volgt Lorenzo, „een pracht van een cachot met een groot raam, van waaruit u heel Venetië kunt zien." Het is Giacomo alsof het bloed uit zijn hoofd wegvloeit, als een dronkaard grijpt hij zich vast aan een steunpunt. „Geef me azijn, sist hij tusschen zijn bloedlooze lippen, zeg aan den secretaris dat ik het hier goed heb, dat ik niet weg wil." „Bent u stapelgek geworden," spot Lorenzo, „ik breng u van den hel naar het paradijs en u weigert." Mechanisch als een pop volgt Casanova den cipier, gedachtenloos laat hij zich voeren langs gangen en trappen, Lorenzo duwt hem in een heldere kamer en verdwijnt. Een oogenblik later verschijnt een gevangenbewaker met den leuningstoel op zijn rug. Wezenloos zakt de gevangene weg in zijn zetel, het werk van maanden, het plan, ontworpen en uitgevoerd, de slapenlooze nachten, alles is te vergeefs geweest. En wat zal er van hem worden? Alle schrikkelijke verhalen van de Pozzi, de keldergevangenissen van het paleis, komen in zijn herinnering op, hij ziet zich reeds geworpen in het water van de putten, krimpend van rheumatiek, gesard als een gevangen tijger.

Casanova weet niet, dat zijn ontvluchting, ondanks alle middelen door hem aangewend, op een mislukking had moeten uitloopen. Wellicht had het hem in deze uren van wanhoop een troost geschonken, te weten

dat de geheele zoldering van de Sala dei Capi met dikke balken is belegd die zoo dicht elkander naderen, dat nimmer een mansfiguur er zich tusschen door had kunnen werken. De angstgedachte bij de waarneming van den eersten balk was derhalve volkomen gegrond.

Plotseling staat Lorenzo voor hem. Schuimbekkend van woede, het gezicht vertrokken van nijd. „Waar zijn de instrumenten waarmee je dat gat hebt gemaakt," klinkt zijn stem norsch en gebiedend. Tegenover den ziedenden drift van den cipier wint Casanova zijn kalmte terug, hij haalt de schouders op en zwijgt.

Lorenzo geholpen door twee handlangers onderzoekt de matras, het hoofdkussen, de kussens van den stoel. Alles tevergeefs. De rug van den leuningstoel houdt zijn geheim verborgen.

„Wil je me niet zeggen waar de instrumenten zijn, waarmee je dat gat gemaakt hebt, goed, we zullen je wel op een andere wijze aan het praten weten te krijgen."

„Als het waar is dat ik ergens een gat heb gemaakt dan zal ik verklaren dat je me daartoe in de gelegenheid hebt gesteld en dat ik je alles teruggegeven heb."

Bij deze bedreiging die een glimlach brengt op de tronies van de andere cipiers, stampt Lorenzo als een waanzinnige op den vloer en vertrekt met een schat van vloeken in

den mond. Tegen den morgen komt hij weerom. Om zijn lippen speelt den wreeden trek van den beroepsbeul. In den nacht heeft hij een folteringssysteem uitgedacht. Het venster wordt gesloten, het eten dat hij den gevangene voorzet is bedorven, het water ondrinkbaar. Met een ijzeren staaf onderzoekt hij de muren en den vloer van het cachot; Casanova ziet met vreugde dat hij het plafond vergeet. „Over een paar maanden, mijn beste Lorenzo, ben ik als een vogel gevlogen en wel door het plafond," zegt hij tot zich zelve.

Na 8 dagen sterft Casanova bijna van uitputting, hij heeft geen stuk voedsel tot zich genomen gedurende dezen tijd, het eten dat hem wordt voorgezet is al te degoutant. Lorenzo bevreesd voor al te zware gevolgen van zijn plagerij komt den negenden dag aandragen met allerlei lekkernijen, een gebraden kip, een flesch wijn en een mand citroenen. Zijn woede is gezakt, hij maakt zelfs een praatje:

„Mijnheer Casanova, vertelt u mij eens, wie heeft u de ingredienten gegeven om uw lamp samen te stellen."

„Jij zelf, mijn brave Lorenzo."

„Ik? daar begrijp ik niets van."

„Wel natuurlijk. Je hebt me alles gegeven wat ik noodig heb, olie, een vuursteen en lucifers. De rest had ik zelf."

„Het is waar, maar kunt u mij er dan ook van overtuigen dat ik u de instrumenten heb gegeven om een gat te maken."

„Ja zeker, ik had niets toen ik kwam, ik heb alles van jou gekregen."

„Bij alle duivels, maar ik heb u toch geen bijl gegeven."

„Ik zal alles vertellen in tegenwoordigheid van den secretaris der Inquisitie."

„Ik smeek u, mijnheer Casanova, doe dat niet, ik ben maar een arme man met een huishouden van tien kinderen."

„Alles hangt af van je houding tegenover mij, Lorenzo! A propos, heb je de werken van Maffeï al gekocht die ik je opgegeven heb."

„Neen mijnheer nog niet, maar wilt u niet liever uw eigen boeken ruilen met boeken van de andere gevangenen, het spaart u tevens geld uit."

„Het zijn waarschijnlijk romans, ik houd niet van romans."

„Neen, het zijn wetenschappelijke boeken, als u denkt dat u hier de eenige geleerde is, dan hebt u het mis."

„Hier heb je de Rationarium van Petau, breng me zoo spoedig mogelijk een ander boek."

„Na eenige oogenblikken komt Lorenzo aangedragen met het eerste deel van Wolff. Casanova slaat het boek open, het eerste wat zijn oogen treft zijn eenige woorden

met inkt geschreven: Calamitosus est animus futuri anxius, (hij die zich verdiept in de calamiteiten van den toekomst is wel ongelukkig)." Dadelijk dringt het antwoord zich aan hem op, edoch, hij heeft inkt noch ander schrijfgerei. De nagel van zijn pink is lang uitgegroeid, hij knipt dezen af en snijdt hem tot pen, bloed en het vocht van de muren verschaffen hem den benoodigden inkt. Den volgenden dag ruilt hij het eerste deel van Wolff voor het tweede, in den rug van het boek vindt hij een papier van den volgenden inhoud:

„Wij zijn met ons tweeën in het cachot. Hij die u schrijft, is Venetiër van adellijken huize, Marius Balbi, zijn medegevangene is de graaf Asquin. Hierbij gaat een lijstje van onze bibliotheek. Weest voorzichtig, Lorenzo is slim."

Dagelijks wordt de ruilhandel voortgezet, biographische brieven gaan over en weer, Balbi blijkt een monnik te zijn, die volgens de inzichten van de Inquisitie het liefdesspel wat al te openhartig speelde, de graaf Asquin is een patriciër die de eeuwige chimère van het staatsverraad eenig voedsel heeft gegeven.

Langzamerhand ontwikkelt zich het tweede ontvluchtingsplan in Casanova's hersenpan. Hij wil een gat boren in het plafon, door de opening opklimmen tot in de vliering die zich uitstrekt boven dit cachot, het dak van

het Paleis doorbreken en over dit dak een goed heenkomen trachten te vinden. Voor het goed succes van deze onderneming is een krachtige hulp dringend van noode. Giacomo schrijft aan Balbi, de abbé belooft zijn medewerking. Het plan wordt nu gedetailleerd, Casanova zal ongemerkt zijn medewerkers zijn sponton doen toekomen, hij draagt hun op als eerste arbeid, een gat te booren in het plafon van hun cachot. Om deze opening aan de Argusoogen van Lorenzo te ontrekken geeft hij hun een ingenieus middel aan de hand. „Verzoek Lorenzo," aldus schrijft hij, „eenige dozijnen afbeeldingen van Heiligen te koopen om hiermede de wanden van uw cel te behangen. Dit zal bij den cipier geenerlei verdenking wekken. Bedek des nachts het gat met een dezer platen. Ik zelf kan niet voorgaan, Lorenzo onderzoekt iederen dag mijn cachot."

Na eenige dagen komt het bericht dat het cachot behangen is. Casanova geeft nu nadere instructies: „Om den sponton te verzenden heb ik het volgende uitgedacht. Ik zal Lorenzo voorstellen ter gelegenheid van den Heiligen Michiel een schotel macaroni met ham te bereiden, met het doel dezen aan te bieden aan de vriendelijke onbekenden, die mij dagelijks van lectuur voorzien. Ik zelf zal dit gerecht gedeeltelijk klaar maken. Als Lorenzo komt om het te halen, plaats ik den schotel op

een grooten Bijbel in welks rug ik den sponton verborgen heb. Ik zal hem verzoeken deze beiden over te dragen. Uit vrees van te morsen zal hij geen gelegenheid vinden onder den schotel te kijken. Ik moet u er namelijk op wijzen dat het instrument eenige centimeters aan beide kanten van het boek uitsteekt."

Zoo geschreven, zoo gedaan. Lorenzo is algeheele bereidwilligheid. Hij komt aangedragen met een groote schaal bevattende macaroni en alle verdere ingredienten. Casanova welt boter, kookt, roert en waarschuwt den cipier dat hij gereed is. „Strek je handen uit, Lorenzo." De cipier gehoorzaamt. Giacomo overhandigt hem den bijbel en den macaroni schotel. Vol zorg, en met de oogen strak gevestigd op de liquide botermassa neemt hij het vrachtje over en verdwijnt. Een berichtje van Balbi bevestigt den goeden ontvangst.

De monnik zet zich nu aan 't werk, na acht dagen heeft hij een gat gestoken in het plafond van zijn cachot, een groote plaat van de Heilige Maagd bedekt de opening. Tevens beproeft hij zijn krachten op den muur die de twee cachotten scheidt, ook deze arbeid wordt met succes bekroond.

Den zestienden October in den vroegen morgen, als Casanova gezeten is voor zijn tafel en juist de laatste hand legt aan een vertaling van een van Horatius' Oden, verneemt hij boven zijn hoofd drie zachte tikken.

Dit is het afgesproken teeken dat Balbi een begin maakt met het doorboren van Giacomo's cachot. Den volgenden dag ontvangt Casanova schriftelijk verslag van dezen arbeid, de eerste plank is doorboord, op het laatste oogenblik, het oogenblik van de ontsnapping zal Balbi den laatsten hinderpaal verbreken.

Ook nu waakt het noodlot voor al te groot geluk. Eenige dagen voor de ontsnapping gaat de deur van Giacomo's cachot open. „Pardon, mijnheer — roept Lorenzo — ik ben gedwongen een mauvais sujet bij u in te deelen." Een man van veertig à vijftig jaren, klein, mager, onaanzienlijk en slecht gekleed treedt binnen. In zijn handen draagt hij een rozenkrans, zijn oogen zijn in vervoering ten hemel gericht. Casanova zou hem kunnen ranselen, hij kent de godsdienst maniacen, hij weet hoe onbetrouwbaar ze zijn. Zijn eigenbelang geeft hem echter aan dezen compagnon tegemoet te komen en hem zoo noodig te gebruiken bij zijn plannen.

Deze Soradaci is een Staatsspion die het mes aan twee kanten heeft geslepen en door een dubbel verraad zich gedurende jaren rijkelijke inkomsten heeft verschaft. Het vruchtbaar brein van Giacomo ontwerpt een plan om dezen godsdienstigen dweeper op de proef te stellen. Hij schrijft twee brieven, gericht aan twee vrienden in Venetië, epistels vol gemeenplaatsen. Nadat hij ze zorgvuldig heeft gecacheteerd wendt hij

zich tot den spion. — „U kunt me een dienst bewijzen, mijnheer Soradaci, ik reken op uw vriendschap en op uw moed — vandaag of morgen zal de secretaris van de Inquisitie u ontbieden om u een verhoor af te nemen. — Ik twijfel er niet aan of ze zullen u binnen kort vrij laten. — Hier zijn twee brieven, bezorg deze aan het juiste adres, zoodra ge vrij man zijt. — Verstop ze zorgvuldig in de voering van uw jas, ze zijn van het grootste belang — als ze ontdekt worden gaat mijn hoofd er aan. — Zweer me op dit Christusbeeld dat ge me niet zult verraden."

Soradaci bezweert bij alle heiligen dat hij het vertrouwen van Casanova waardig is en neemt de beide epistels over. Twee dagen later wordt Soradaci weggevoerd. Tegen den avond is hij nog niet weder gekeerd. Casanova juicht reeds dat hij van dit gevaarlijke sujet is verlost, als des avonds om negen uur de spion in het cachot wordt gedreven. Giacomo zoekt zijn legerstede op en vraagt noch naar den afloop van het verhoor noch naar zijn brieven.

Den volgenden morgen overvalt hij hem plotseling. „Zeg — M. Soradaci, geef me even die twee brieven terug die ik u een paar dagen geleden gegeven heb, ik wil er iets in veranderen."

„Is het niet gevaarlijk," vraagt de spion met angstigen stem, „Lorenzo kan ieder oogenblik binnen komen!"

„Lorenzo komt niet voor drie uur — geef ze me nu maar."

Plotseling valt de ellendeling op de knieën en stottert zijn verhaal uit onder tranen en zuchten. Voor de groene tafel voor den secretaris van de Inquisitie is hij door zijn zenuwen overvallen. Op de plaats waar de brieven verborgen waren voelde hij een zwaren druk die hem als physieke pijn aandeed. — De secretaris vroeg hem wat hem scheelde. — Toen sprak zijn geweten zoo luide dat ook zijn mond gesproken heeft.

Casanova verkneutert zich over zijn menschenkennis, hij zou het in een schaterlach uit kunnen juichen van plezier. Tegenover Soradaci echter speelt hij een prachtige comedie. In wanhoop slaat hij de handen voor de oogen, werpt zich kermend en zuchtend op den grond, omhelst diep geroerd het Christusbeeld en richt gedurende uren zijn hartstochtelijke gebeden tot den Heiligen Vader. Als des avonds Soradaci na vele vergeefsche verzoeningspogingen, zich ter ruste heeft begeven en al snorkend den alvergetenden slaap verraadt, staat Giacomo op en schrijft een briefje aan Balbi. „Kom morgenavond, precies zeven uur boven mijn cachot; werk vier uur aan het laatste gat, maar ook geen minuut langer of korter. Al ons succes hangt af van deze twee tijdstippen." Casanova heeft het plan gevormd den kinderlijk bijgeloovigen Soradaci te mys-

tificeeren gelijk hij het madame d'Urfé met zooveel succes heeft gedaan.

Des middags, als het eten is binnen gebracht gaat hij zitten en noodigt den spion aan zijn disch. In zijn oogen ligt het vage staren van den visionist, zijn lippen fluisteren geheimzinnige klanken, de stem gaat crescendo, hij gaat omhoog en omlaag als het gieren van den stormwind. Met knikkende knieën ziet Soradaci dit geheimzinnig schouwspel aan. Plotseling spreekt de mond van Giacomo het Academisch latijn van Padua: „Soradaci — sta op en luister — heden morgen vroeg is de Heilige Maagd van de Rozenkrans mij verschenen, ze heeft mij bevolen je vergiffenis te schenken. — Ik heb de Heilige Maagd gezien — ik heb ze in levende lijve voor mij zien staan — ze heeft den mond geopend en mij aldus toegesproken: Soradaci is een Heilige, ik bescherm hem — schenk hem vergeving voor zijn daad. — Als belooning voor deze vergiffenis zal ik een mijner engelen gelasten een menschelijke gedaante aan te nemen, neer te dalen uit den hemel, het plafond van je cachot te verbreken en je te ontvoeren. — De engel zal zijn arbeid aanvangen hedenavond precies om 7 uur — hij zal werken tot 11. — Neem bij je vertrek Soradaci met je mee — ik stel als voorwaarde dat hij zijn spionnenberoep afzweert."

Casanova werpt zich op de knieën en gaat

op in een langdurig gebed. Soradaci, onbeweeglijk op zijn stoel gezeten, tracht het geheimzinnig incident in zijn stompzinnig brein te verwerken; hij twijfelt, hij wil zijn geloof regelen op den uitkomst van Casanova's voorspelling. Zonder een woord te spreken leven zij den middag uit. Casanova bidt, sprenkelt wijwater en slaat elk uur het teeken des kruises. Om zeven uur is de tijd rijp voor de mystificatie. Op den vliering schuifelt een menschelijke stap, Giacomo geeft Soradaci die hij goed onder den alcohol heeft gezet, een stomp in zijn buik, zelf werpt hij zich lang uit op den grond: „Daar heb je den engel," dondert hij hem in het oor. Wezenloos van ontzetting luistert de spion naar het gehamer en gebeitel boven zijn hoofd, vier uur lang blijft hij geprosterneert op den harden grond, gevoelloos, bewegenloos als een Oostersch occultist.

Als de San-Marco het elfde uur heeft geslagen, verbreekt Giacomo de stilte: „Sta op, Soradaci, de engel is opgestegen ten hemel." Dikke tranen wellen uit de oogen van den gemystificeerde, zijn lichaam schokt van zenuwrillingen, hij is gebroken van angst, van schrik. Giacomo kan hem nu kneeden en vervormen naar zijn fantasie. Hij perst hem de belofte af tegenover Lorenzo te zwijgen over het nachtelijk incident en zijn gedachten te concentreeren op de goddelijke genade: Soradaci belooft alles, hij heeft geen gedachte, geen wil meer. Den

28ste October schrijft Casanova een epistel aan Balbi waarin hij uitvoerig de episode memoreert en den laatsten dag van de maand aanwijst als het geschikte oogenblik voor de ontvluchting. Giacomo herinnert zich namelijk dat de Inquisiteurs gedurende de laatste dagen van October en het begin van November op reis zijn naar het vasteland, hij herinnert zich eveneens dat Lorenzo het vorig jaar gedurende deze vacantie dagelijks zijn plicht verzaakte en den geheelen dag smoor dronken was. Balbi antwoordt hem dat alles gereed is, dat hij met spanning den 31en October tegemoet ziet. Giacomo, nog steeds bevreesd voor een verraad van den kant van Soradaci geeft hem groote dosissen alcohol te slikken en temt hem met de meest afschuwelijke bedreigingen. Van deze zijde kan nu geen gevaar meer dreigen, Soradici is versuft als een geslagen hond en slaapt van 's morgens vroeg tot 's avonds laat.

In den avond van de 31en October, na het dagelijksch bezoek van Lorenzo, schudt Giacomo den spion wakker: „Om twaalf uur vannacht komt de engel, Soradaci — hij zal een schaar in z'n hand dragen en je bevelen zijn baard en den mijnen af te knippen."

„Draagt de engel een baard," vraagt de spion verbaasd.

„Ja, hij draagt een baard. Nadat je ons geknipt hebt zullen we door het dak van het paleis omhoog stijgen."

Soradaci knielt neder voor het Christusbeeld en bidt de uren die hem scheiden van het gewichtige oogenblik. Om kwart voor twaalf wordt er geklopt, Balbi is op de vliering. Met haastigen spoed stoot hij een groot gat in den laatsten plank en laat zich door de opening omlaag zakken. Casanova vangt hem op in zijn armen. Een grenzenlooze verbazing teekent zich af op het gelaat van Soradaci, Balbi is een leelijke vette monnik met viezige grijze stoppelharen. Niettemin knipt hij met bevende vingers de baarden van de vluchtelingen. Casanova houdt dreigend de sponton omhoog, de wilde oogen van Balbi doen hem verstijven van schrik. „Blijf jij even bij hem," zegt Giacomo tot Balbi, wijzend op den geïmproviseerde coiffeur, „ik ga de localiteiten opnemen." Lenig als een jongeling werkt hij zich op door het gat en verdwijnt in de vliering. In het aangrenzend cachot vindt hij den Graaf Asquin, een corpulenten ouden heer. Met warmte drukt deze hem de hand: „Ik bewonder uw energie, mijnheer Casanova, ik wensch u al het mogelijke succes, maar wat mij betreft — ik blijf hier — ik ben oud en stram — ik verlang niets meer van het leven." Giacomo moet hem wel gelijk geven, met dezen ouden heer op sleeptouw loopt de ontvluchting zeer zeker op een mislukking uit. „Ga met God," zegt de grijsaard, „vale!"

De vluchteling verlaat nu het cachot om

het groote dak van het paleis aan een onderzoek te onderwerpen. Het hout, vermolmd en zacht, wijkt gemakkelijk voor den scherpen sponton. Vol vertrouwen op het goed succes van zijn onderneming daalt hij af in zijn cel. Te samen met Balbi snijdt hij de lakens en dekens tot koorden, de verbindingsknoopen worden meermalen beproefd en deugdelijk bevonden. Kleeren, hemden, kousen, zakdoeken worden in een jas gewikkeld en op de vliering gedeponeerd. Als het hout van het dak voor een gedeelte is weggewerkt stoot de sponton op een looden plaat. Het instrument wordt in den verbindingslijn der pannen gestoken, de ruggen worden er onder gezet en met gemeenschappelijke krachten gelukt het dezen hinderpaal om te buigen. Casanova gaat voor, Balbi volgt, een dikke mist hangt over Venetië, het dak is glad als een glijbaan. Met zijn sponton tracht Giacomo steunpunten te vinden, Balbi grijpt zich vast aan de rokpanden van den avonturier en laat zich aldus omhoog trekken.

„Wacht even," roept Balbi plotseling, „ik heb mijn bagage verloren."

„Toch niet onze touwen," vraagt Giacomo angstig.

„Neen — een manuscript dat ik op de zolders heb gevonden en dat verbazend interessant is."

„Je bent gek — wat heeft dat stuk papier

op het oogenblik voor belang — hou me vast, anders ben je verloren."

Zuchtend volgt de dikke monnik zijn kameraad, de grootste voorzichtigheid is geboden, één misstap kan het leven kosten. Na ongeloovige inspanning bereiken zij de nok van het dak. Casanova gaat à cheval zitten. De monnik volgt zijn voorbeeld, hij buigt zich voorover om het pak koorden naar zich toe te trekken; bij deze beweging valt zijn hoed af. „Drommels slecht voorteeken," mompelt Balbi, „ik verlies eerst een kostbaar manuscript dat de curieuse geschiedenis van alle feesten van het Paleis bevat en nu nog mijn hoed."

„Zit daar toch niet te weeklagen" — bromt Giacomo — „zie je dan niet dat de goden op onze hand zijn, als je hoed niet in het water was gevallen maar den anderen kant was afgegleden en op de binnenplaats van het paleis was terecht gekomen, zou natuurlijk een der wakers hem gevonden hebben en dan waren we nu verloren."

Casanova staat op, hij wandelt in noordelijke richting over de nok van het dak, in de hoop een verheffing te ontdekken waaraan hij de touwen kan vastbinden. Aan zijn linkerzijde opent zich de afgrond van de binnenplaats, aan zijn rechterzijde is het water van de Rio di Palazzo, recht voor hem uit verheffen zich de koepels van de San-Marco. Wat hij zoekt is onvindbaar, de nok ver-

toont geen enkele punt of uitsteeksel. Hopenloos kijkt hij rond, hij heeft te kiezen tusschen een sprong in het kanaal van dertig meters hoogte of een terugkeer naar het cachot. Plotseling wordt zijn oog getrokken door een afdak hetwelk zich aan zijn voeten in den dikken mist verbergt. Voorzichtig laat hij zich omlaag glijden. A cheval op het dakje gezeten buigt hij zich voorover en voelt een getralied zoldervenster. Oordeelende naar de ligging, is Giacomo van meening dat dit venster de lichtbron is van een zolder, die buiten de Piombi is gelegen. Wellicht vindt hij hier een doorgang naar beneden. Zonder een oogenblik te aarzelen zet hij zijn sponton in de dunne tralies en werkt zonder veel moeite het hekje weg; het doordrukken van het raam is het werk van een oogenblik. Na het verrichten van dezen arbeid klimt hij weer omhoog. Balbi ontvangt hem met een schat van vloeken. „Ga mee," wenkt Giacomo, zonder zich in het minst te storen aan het slechte humeur van den monnik. Balbi volgt pruttelend met de bagage, hij heeft alle energie verloren, de geheele ontvluchting oordeelt hij een roekelooze dwaasheid. „Hier — bind dit touw touw stevig om je lichaam" — beveelt Giacomo. — „Ga op dit afdak op je buik liggen. — Zie je dat raam hier beneden je — door deze opening zal ik je aan het touw naar beneden laten zakken." Zoo

gezegd zoo gedaan. De monnik klimt in de opening, Casanova viert het touw en na eenige oogenblikken klinkt het gedempt: „Ik ben er — haal het touw op." Giacomo had gehoopt van uit het venster op den zolder te kunnen springen, dit blijkt een onmogelijkheid, het touw heeft hij meer dan vijftien voet gevierd, de zolder is veel lager gelegen dan hij ooit had gedacht. Slechts vertrouwende op eigen krachten durft hij dit waagstuk niet te ondernemen, bovendien, hij kan aan dit afdak geen steunpunt vinden om het touw te bevestigen. Er moet iets anders gevonden worden. Op de nok van het dak geklommen ziet hij recht voor zich uit een plaats, die hij nog niet bezocht heeft. Naderbij gekomen ontdekt hij op een platform een bak met kalk en een groote ladder. Deze laatste vondst brengt hem op een gedachte. Wanneer ik kans zie deze ladder in het zolderraam te werken, ben ik gered, zegt hij tot zich zelf. Hij maakt zijn touw vast aan een der sporten en trekt het gevaarte achter zich aan. Op het afdak gekomen slaat hij het touw om de achtste sport, laat de ladder afzakken tot in de goot en trekt ze nu op in de richting van het venster. Dit alles biedt geenerlei moeielijkheden. Het is nu echter de kunst het gevaarte om te buigen en met den kop vooruit in den zolder te doen verdwijnen. De monnik kan geen

hulp bieden, het venster ligt vijftien voet boven den vloer van zijn schuilplaats.

Giacomo trekt, de kop van de ladder schiet in de opening, het gevaarte zakt en zakt voorover, langzaam en gedwee, de vluchteling ziet zijn pogingen reeds beloond met groot succes, als plotseling een hinderpaal zich voordoet. Wat Giacomo ook in het werk stelt, de ladder is als vastgeknepen door een onzichtbare hand en hangt bewegenloos, onwrikbaar, met een gedeelte in het venster, het grootste stuk er buiten. Na ongeloofelijke inspanning gelukt het hem het gevaarte los te werken en te doen zakken in de richting van de goot waar het een veilig steunpunt vindt. Casanova zelf volgt zijn onmisbare helper en is weldra in de goot aangeland. Hij tracht nu van beneden af de ladder op te werken in het zolderraam; deze arbeid eischt grooter inspanning dan het optrekken vanaf het afdak. Op het oogenblik dat hij al zijn krachten aanwend om de ladder in de gewenschte richting te brengen, glijdt hij uit . . . Met zijn twee ellebogen steunt hij op den gootrand, zijn hoofd hangt over den duisteren afgrond. „Moment affreux — schrijft Casanova, veertig jaren later — dont je frémis encore et qu'il est peut-être impossible de se figurer dans toute son horreur. L'instinct naturel de la conservation me fit, presque à mon insu, employer toutes mes forces pour m'appuyer

et m'arrêter sur mes côtes, et, je serais tenté de dire presque miraculeusement, j'y réussis." Hij ontsnapt aan het gevaar doch een plotselinge kramp belet hem elke beweging, onbeweeglijk blijft hij liggen in de goot. Na een kwartier tracht hij op te staan. Goddank, het gelukt. Met nieuwen moed gaat hij aan den arbeid. De ladder hangt reeds voor een gedeelte in het zolderraam, voorzichtig met kleine stootjes werkt hij het gevaarte omhoog en hierna omlaag, zijn sponton in de pannen gestoken dient zijn voeten tot steunpunt. Balbi op den zolder, vangt de ladder in zijn handen op en ziet weldra Casanova in zijn schuilplaats afdalen. Dood op van de zenuwen en van de inspanning werpt Giacomo zich boven op zijn bagage. Hij kan niet meer — een uurtje rust zal hem opfrisschen. Balbi pruttelt en wil voort. Casanova geeft geen antwoord, de alvergetende slaap heeft hem reeds bevangen.

Als de monnik hem eindelijk met geweld wakker schudt, heeft hij drie uur geslapen, het zolderruim is helder verlicht, de morgenzon is opgestegen, de San-Marco slaat vijf uur. De bagage wordt opgepakt en de twee vluchtelingen gaan op stap. De deur van den zolder wijkt voor den eersten druk, in de aangrenzende kamer ligt een sleutel op tafel. Ook het openen van de deur van deze kamer biedt geenerlei moeilijkheden.

We komen nu op bekend terrein, de Piombi

zijn geheel afgebroken en van toestand veranderd, zelfs met de mémoires van Casanova in de hand is het moeilijk de zoldergevangenis te reconstrueeren; van uit de Archieven echter, waar hij nu binnendringt kunnen wij hem op den voet volgen. Hij opent een deur en daalt twee steenen trappen af welke toegang verleenen tot de Hertogelijke kanselary. Met zijn sponton opent hij een bureau, een brief glipt uit een lade, hij houdt in een toezegging van drie duizend sequins voor de restauratie van een oud fort te Corfou. Casanova in de hoop dit bedrag alhier te vinden, snuffelt in alle hoeken van het bureau. Helaas, de sequins zijn verdwenen. Hoe zou hij er zich in verheugd hebben de Serenissima voor twee gevangenen en voor een groot bedrag aan goud op te lichten. Ontevreden, grimmig wendt hij zijn schreden naar de deur, ze is gesloten. Zonder een oogenblik te aarzelen zet hij zijn beitel in een der paneelen, Balbi staat hem ter zijde met een scherp ijzeren vouwbeen hetwelk hij gevonden heeft. Na een half uur is het gat groot genoeg om er zich doorheen te wringen. Casanova stapelt drie tabouretten op elkaar, Balbi gaat voor, scherpe houten punten steken grimmig omhoog. De monnik duikt voorover in het gat, Giacomo pakt zijn beenen en schuift den dikkert over den houten zaag. De kleeren scheuren aan flarden, bebloed en gehavend richt Balbi zich

op. Giacomo komt er niet beter af, zijn zijden pak hangt als vodden aan zijn lichaam, zijn knie vertoont een gapenden wond. En voort gaat het, twee trappen af. Links strekt zich een breede gang uit, aan het eind een zware deur die gegrendeld is. Casanova haalt de schouders op, een mijn is nauwelijks voldoende om dit gevaarte te breken. Hij gaat er kalm bij zitten. „Mijn werk is afgeloopen. — God en het geluk moeten maar voor de rest zorgen." Balbi denkt er anders over, hij vloekt en raast als een bezetene en loopt rond als een gevangen tijger.

„Wees toch kalm — laten we eerst wat toilet maken," oppert Giacomo.

De bagage wordt uitgepakt, de vluchtelingen ontdoen zich van hun gehavende kleedij en trekken een reservepak aan. Het is den eersten November, de winter is ingetreden. Casanova vindt niets als een lichtgekleurd zomerpak, edoch, het is karnaval, de maskerades vieren hoogtij. Met een zakdoek verbindt hij zijn gehavende knie, nieuwe witte kousen cacheeren dit hulpverband, Casanova staat klaar voor een nieuw avontuur!

De vluchtelingen overleggen nu wat hun te doen staat, doch zelfs de vindingrijke geest van Giacomo is uitgeput. Lusteloos, ontmoedigd staat hij op en opent één der vensters uitziende op de binnenplaats. Hij schrikt terug, eenige wandelaars kijken verbaasd omhoog,

hij is ontdekt...! Zou het geluk hem het laatste oogenblik den rug toewenden? Plotseling kleppert een sleutelbos op den benedengang, Giacomo vliegt naar de deur en drukt zijn oog tegen het slot. Een oude man met een grijze pruik strompelt moeizaam omhoog, in zijn hand draagt hij een ring met sleutels. Giacomo grijpt zijn sponton, het leven van een medemensch is niets voor hem nu het geldt de langverbeide vrijheid te veroveren. De sleutel knarst in het slot, de deur gaat open — de grijsaard staat van schrik aan den grond genageld. Twee geesten schieten vliegensvlug langs hem heen, hij kan zijn oogen niet gelooven, het is als een bliksemschicht, een stomp heeft hij gevoeld en sindsdien ligt alles voor hem in het duister. [1])

En langs de Scala di Giganti hollen de twee vluchtelingen voort. „Laten we in de kerk vluchten," roept Balbi. „Kom mee," fluistert Giacomo, „we zijn er." Het Piazetta strekt zich voor hen uit, de Mola ligt op eenige meters afstand. Voordat Balbi het goed beseft zit hij op een bank in een gondel. „Naar Fusina," beveelt Giacomo met luider

[1]) Als men de kleine deur van de Scala d'Oro uitkomt heeft men links de Savio alla Scritura en daar tegenover het venster dat Giacomo opende. In den linkerhoek liggen de twee trappen die Casanova aangeeft. Het paneel dat hij met zijn sponton vernielde is ongeveer vijf voet van den grond.

stem. De gondel zet zich in beweging, de zon danst over de golfjes van het kanaal Guidecca, de monnik staart wezenloos over het breede water, Casanova rekt zich uit en lacht.... Het geluk staat hem bij, geen enkele gondel stoot af van de Mola, het Piazetta is verlaten, niets duidt op onrust of op vervolging.

„Hoe laat denk je dat we in Mestre zullen zijn?" vraagt hij den gondelier.

„Maar mijnheer u hebt me gezegd naar Fusina te varen."

„Wel neen — naar Mestre."

„Binnen de drie kwartier kunnen we er zijn."

Alles loopt mee, pijlsnel schiet de gondel door het blauwe water, het marmeren Venetië, geheimzinnig verscholen in den morgennevel ligt reeds achter hen, nog eenige minuten en Mestre is bereikt. Op den landingssteiger biedt een koetsier zich aan. „Hoe lang naar Trevisa?" vraagt Giacomo.

„Anderhalf uur, mijnheer."

„Kan het niet sneller?"

„Met twee paarden kan het in vijf kwartier."

„Span onmiddelijk twee paarden aan."

Binnen vijf minuten staat het rijtuig voor. Giacomo stapt in en wil Balbi roepen. Spoorloos is de vluchteling verdwenen. Grimmig loopt Casanova de Arcaden op en ziet — voor de toonbank in een café drinkt de monnik een kopje chocolade en knijpt de caféhoudster in de wangen.

„Aardig vrouwtje, hè," lacht Balbi, „wil je ook een kop chocolade?"

Zonder een woord te spreken sleurt Casanova den monnik naar buiten, elke minuut tijdverlies kan het leven kosten.

„Zoo mijnheer Casanova," klinkt het plotseling aan zijn oor, „hoe komt u hier. Ik ben blij u te zien. U bent zeker ontvlucht. Hoe hebt u 'm dat geleverd?"

Giacomo kijkt op, voor hem staat een inwoner van Mestre, Tomasi geheeten. Hij kent hem als fatsoenlijk man doch ook als vriend van de Inquisitie.

„Ik ben niet gevlucht, mijnheer Tomasi, ik heb mijn straf uitgezeten."

„Dat lijkt me vreemd — gisteren was ik bij M. Grimani die mij er niets van gezegd heeft."

„Spreek zacht," fluistert Giacomo, „ga even mee." Op een verlaten plek achter een huis pakt hij Tomasi plotseling bij den strot en zet hem den sponton op de keel. „Genade," rochelt Tomasi. Giacomo laat hem los, als een pijl uit den boog vliegt de Mestriaan het vrije veld in.

In vliegende vaart gaat het nu voort in de calèche, zoolang de vluchtelingen het grondgebied van de Republiek niet verlaten hebben, staan zij bloot aan allerlei ongewenschte verrassingen. Te Trevisa betaalt Giacomo den koetsier en werpt zich als een landlooper in de bosschen, de dikke Balbi

volgt hem op den voet. Zonder een woord te spreken, gedurende drie uur, vervolgen zij hun weg, haastig nemen ze in een afgelegen boerderij eenig voedsel tot zich. Giacomo kent geen rust, hij gaat voorwaarts, steeds voorwaarts in versneld tempo. Op tien mijl noordelijk van Trevisa besluiten de vluchtelingen voorzichtigheidshalve ieder een eigen weg te zoeken, ze geven elkander rendezvous te Borgo, even over de grenzen.

Giacomo gaat nu alleen, hij is moe, hij verlangt naar rust. Na een half uur ontdekt hij een dorpje. „Waar ben ik hier?" vraagt hij aan een herder die zijn schapen weidt. „Te Valdepiadene, mijnheer." — „Zoo," denkt Casanova, „dan ben ik veel verder dan ik dacht."

„Wie bewoont dat paleis daar in het midden van het dorp, beste jongen?"

„De familie Grimani — de oudste zoon is Inquisiteur."

„En dat rooden huis daar?"

„Dat is de woning van den chef van de dienders, — hij is op het oogenblik in de hoofdstad."

Men moet een Casanova zijn om aan het hol van den leeuw aan te kloppen voor een nachtverblijf. Zonder aarzeling richt hij zijn schreden naar het roode huis, een vrouw komt hem op de voorplaats tegemoet.

„Tot mijn spijt, mevrouw verneem ik dat uw echtgenoot op reis is, ik had hem gaarne gesproken."

„O, u is zeker mijnheer Vetturi uit Venetië."

„Zoo is het mevrouw, ik kom u vragen om een nachtverblijf voor dezen nacht — u ziet — ik ben leelijk gehavend — ik ben op de jacht en ik heb mijn knie bezeerd."

„Komt u binnen Excellentie — u zult hier alles vinden wat u wenscht — ik denk dat mijn man niet eerder dan overmorgen hier zal zijn — u weet misschien niet dat er twee gevangenen uit de Piombi zijn ontsnapt, de éene is een patricier, de ander een zekere Casanova — mijn man heeft een schrijven ontvangen van Messer Grande waarin hem instructies zijn gegeven die hem noopten onverwijld te vertrekken."

„Het spijt me werkelijk," verzucht Casanova met een ironisch lachje. Vol zorg wordt hij verbonden en gevoed, den volgenden morgen neemt hij met een dankbaren handdruk afscheid van deze gastvrije matrone. Den ganschen dag, zonder ophouden vervolgt hij zijn tocht, tegen den avond bereikt hij een dorpje waar een oude bekende woont. Zonder twijfel zal deze hem met open armen ontvangen. Tot Casanova's verbazing besterft de man het van schrik als hij den vluchteling bij zich binnen ziet treden.

„In Godsnaam, Casanova, ga weg — als de Inquisitie hoort dat je hier bent geweest — ben ik verloren."

„Geef me dan in ieder geval een paar

sequins — ik heb niets meer — ik zal je een schuldbekentenis geven die je bij M. de Bragadin kunt innen."

„Ik geef je niets, zelfs geen glas water — maak dat je weg komt."

Met Casanova is het kwalijk spotten, hij herhaalt de manoeuvre van Mestre. Ook nu werkt de sponton als een overtuigend argument. Bevend van schrik overhandigt de vriend hem den sleutel van de cassette.

Met een grooten omweg om de grenswachten te ontloopen bereikt hij in den vroegen morgen het doel van zijn vlucht, het dorpje Borgo. De grenzen van de republiek liggen achter hem, Casanova is gered. [1])

---

[1]) Casanova's vlucht heeft commentatoren en bestrijders gevonden. Onder deze laatsten neemt de Venetiaansche staatsarchivaris Fulin een bevoorrechte plaats in. Gedreven door een wilden haat, heeft hij getracht de grootsche onderneming van Casanova terug te brengen tot een fantastische roman. In de archieven van de Serenissima zijn verschillende rekeningen gevonden, de ontvluchting betreffende. Het blijkt dat Giacomo en Balbi op hun wonderlijken tocht voor 3236 lires schade hebben aangericht. Deze bewijzen worden door Casanova's bestrijders ter zijde gelegd. Ze zijn valsch, is hun wachtwoord. Ze zijn door de Inquisitie opgedreven om den indruk te wekken dat de vlucht slechts met de grootste moeielijkheden ten uitvoer is gebracht. Maar waarom die indruk, zouden we willen vragen? Het publiek heeft deze rekeningen nimmer onder de oogen gehad. Casanova's vijanden dragen andere bewijzen aan: De cipier Lorenzo is tot een clemente straf veroordeeld. Dit

Hij heeft zes sequins op zak en een dosis energie. Hij kent zijn eeuw en hare zwakheden. Hij heeft de goden tot beschermers en aan den hemel schittert zijn geluksster..... Giacomo Casanova!

---

bewijst dat de Inquisitie niet onkundig was van de plannen tot ontvluchting en ze aangemoedigd heeft. Wijst tien jaar gevangenisstraf op eenige clementie? „Neen," zeggen Casanova's antagonisten, „hij is niet veroordeeld wegens onachtzaamheid die de ontvluchting ten gevolge had maar wegens moord." Dit argument is zonderling. Of Lorenzo heeft den moord bedreven tijdens Giacomo's gevangenschap en in dat geval had hij natuurlijk achter slot en grendel gezeten òf de cipier is moordenaar geweest na de ontvluchting. Dit laatste is nog onwaarschijnlijker omdat hij wegens plichtsverzaking onmiddellijk in hechtenis is genomen; verschillende andere argumenten zijn door de tegenstanders aangebracht, allen van geringe waarde. Het is hier niet de plaats al het bewijsmateriaal dat de Archieven van Venetië geven, uitvoerig te bespreken. De rekeningen van de Inquisitie, het journaal van den secretaris, de geheime briefwisseling van Casanova en Balbi en andere gegevens maken vele détails van de mémoires tot waarheid. Eenige jaren na de ontvluchting heeft Casanova zijn wederwaardigheden neergelegd in een brochure. „Histoire de ma fuite des prisons de la république de Vénise, appelées les Plombs". Prague 1788, opnieuw uitgegeven in 1884 te Bordeaux. Dit boekje bevat o.a. de mededeeling dat Lorenzo tot tien jaar gevangenisstraf is veroordeeld in de Pozzi doch na eenige maanden gestorven is. Casanova insinueert dat de cipier heimelijk is geworgd.

ALTIJD WEER
BETER